ISSN 0155-0128

MELBOURNE CHRONICLE

Independent Cultural-Social Periodical

IN THIS ISSUE

SERGE LIBERMAN — Editorial
On the Righteous Among the Gentiles 1
COLIN GOLVAN — Israel and Individualism 4
MARIA LEWITT — Wladyslaw Szlengel, The Poet of the Warsaw Ghetto 5
MOSHE AJZENBUD — Ada (Story) 9
JUNE SHENFIELD — Ta-Ta, My Pram (Poems) 10
ILANA NAYMAN — Last Words (Story) 11
ROSLYN GROSS — Out of Earth (Poem) 12
GRAEME HETHERINGTON — Venetian Ghetto (Poem) 12
ERWIN FRENKEL — Book Reviews
The Dunera Scandal. Austria to Australia 13
SERGE LIBERMAN — Book Reviews
Jewish Artists Coming Into Their Own 15
ANNETTE BUCHBINDER — Figurines (Poem) 16
MICHAEL DANBY — Book Review
"The Right, The Left and the Jews" 17

PRICE $1.50

Published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah"

Melbourne, Australia No. 2 (36) March/April 1983

THIS YEAR

AND EVERY YEAR

Look to

JetsetTours

FOR THE LOWEST PRICES TO

ISRAEL

AND AUSTRALIA'S BEST VALUE
IN OVERSEAS PACKAGE HOLIDAYS

JetsetTours

18th FLOOR MLC BUILDING
303 COLLINS STREET, MELBOURNE, 3000.
TELEPHONE: 62 0041

Printed by York Press Pty. Ltd., 1-19 Hoddle Street, Abbotsford for the Publisher
M. Aizenbud, 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185 Australia

Melbourne Chronicle

Independent Cultural-Social Periodical

MARCH-APRIL 1983 MELBOURNE, AUSTRALIA

Address for Correspondence: Melbourne Chronicle, 7 Selwyn Street, Elsternwick, 3185, Australia

EDITORIAL

ON THE RIGHTEOUS AMONG THE GENTILES

Serge Liberman

The recent interest in the Swedish diplomat Raoul Wallenberg who is credited with having saved 100,000 Jews from death during the Holocaust and the publication of Thomas Keneally's "Schindler's Ark" about a German industrialist who likewise saved many Jews by employing them in his enamelware and munitions factory in war-time Cracow evoke thoughts of those noble men and women, Gentiles, who, faced with terror, opted for decency, and who, confronted with unparalled brutality yet stood out from that black morass that was World War II to show that humanity still existed (and endured), even against formidable odds.

Over the years, a number of volumes dealing with these folk have emerged into the light of day: P. Friedman's "Their Brothers' Keeper" (1957), M. Zylberg's "Warsaw Diary 1939-1945" (1969), W. Bartoszewski and L. Levin's "Righteous Among Nations: How Poles Helped Jews 1939-1945" (1969), Alexander Ramati's "The Assissi Underground: The Priests Who Rescued Jews" (1978), Peter Hellman's "Avenue of the Righteous" (1980), and in Melbourne itself Andrzej Chciuk's "Saving Jews from War-Torn Poland 1939-1945" (1969).

In the face of the enormous number of Jews — the six million — who perished, and in the face too of the silence (and, at times, complicity) of governments and agencies with Germany where their nay-saying would have been historically the more honourable, there are many living Jews who shall remain unimpressed by such works and who shall even regard them as whitewash. This can scarcely surprise. After all, of those who survived, most were victims of and witness to more bestiality than goodness, while heroism, self-sacrifice and resistance, where it existed, was often too evanescent and of such comparatively small scale that the pervading terror and the accompanying devastation of whole villages and the destruction of families and friends still loom larger in the memory. However many Jews were saved, however many righteous gentiles there were, of neither was there enough. If there were, then the War itself might not have been; or, if war were inevitable then the scale of death and dehumanisation might have been far less.

There is definite logic in this. But the fact is that, of righteous individuals there can never be enough in any country, in any society. If there were, then existence everywhere, for all people, would be infinitely more harmonious than reality is witness to. Narrowing this down to the more specific Jewish experience of Righteous Gentiles, too, there can never be enough. For if there were, then the constant vigilance that the Jew has to maintain against the many daily manifestations of anti-Semitism would scarcely be necessary. For an elaboration of these, even on the relatively small Australian scene, the reader is referred to the "Briefing" columns of the fortnightly Australia-Israel Review.

But there comes a time when even those Righteous Gentiles that there are merit acknowledgement and public honour, quite apart from the fact that recognition of their existence may help dispel the notion, unfortunately held by many, that the Jew is ever without true friends.

It would be nice, it would be a welcome departure from the more pervasive, however inescapable, ashes-and-woe reading of Jewish history to which we have become accustomed,to have someone write a historical study entitled, say, "Judeophilia: the Christian as advocate for the Jew", detailing those individuals — Bible scholars, politicians, writers, artists, philosophers, Popes — who have shown favour, regard, and even love towards the Jew. The cynic might well quip that such a volume would be thin indeed, but one could do worse than to embark on such a work in which one

The "Melbourne Chronicle", published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah", aims to deal with cultural, communal, social, political and religious issues of interest and relevance to the Jewish community.

In keeping with this aim, the "Melbourne Chronicle" invites contributions of articles, poetry, short stories, critiques and reviews from all interested members in the community. In particular, it seeks to serve as an outlet for local creative literary talent.

The opinions expressed by contributors to the "Melbourne Chronicle" are their own and do not necessarily represent the views of the editorial committee or of the Kadimah organisation.

would have to include, for starters, such names as George Eliot, Laurence Oliphant, Thomas Macaulay, Lord George Gordon, Gotthold Lessing, Count Valentine Potocki, Hutchins Hapgood, Pope John XXIII, Senator Henry Jackson, Franklin Littell, and Alice and Roy Eckhardt.

These are some names that come to mind with little difficulty from the wider world scene.

The aim from here on, however, is to refer to a number of the Righteous in Australia who have proved their mettle in their affinity and support for the Jew or who have been vocal in their resistance to all extreme political positions, both of the Right and the Left, most of which — whatever their ideological differences and the virulence with which these are maintained — have anti-Semitism as an integral part of their platform. Suffice it to mention here the Australian League of Rights with Eric Butler at its head, the Australian Nationalist Socialist Party, the Australia First Movement of the 1940s, the more recent National Front of Australia, the Left wing of the Labor Party, and the pro-Lybian National Vanguard Revolutionary Committee.

Now, to the other side of the coin.

In 1854, a small volume was published, entitled "The Jews: their fall and restoration — two discourses". The author was the Reverend Adam Cairns, arrived the year before from Scotland and who was described as "a powerful preacher, destined to be for many years the dominating figure in the Councils of his Church, and to the community at large, almost the incarnation of Presbyterianism". These discourses had been preached in Chalmers Church which Reverend Cairns had founded and were published on the occasion of the severe famine in Palestine where many Jews became victim both to starvation and to Turkish misrule. The proceeds from the sale of the volume were forwarded to the victims. The same work was re-issued in 1881, shortly after his death by his son-in-law, S. H. Officer, the proceeds on this occasion passed on to the victims of the pogroms then taking place in Russia.

In the Preface to this work, Reverend Cairns had written:

"The author of the following discourses has long both felt and expressed a strong and lively interest in the exiled race of Judah and in the dispersed of Israel. He esteems them for their Father's sake, and confidently anticipates their return to the Holy Land, and to all the privileges of God's chosen people".

In 1862, upon the visit of Rabbi Hyam Zvee Sneersohn to raise money for the erection of houses for the poor in Jerusalem, Reverend Cairns, sharing a platform with the emissary, gave the scheme wholehearted support. Wrote the Argus of December 31st:

> "The Rev. Dr. Cairns expressed the deep interest he felt in everything concerning the Jewish nation — an interest, he said, which was more ardent than that which he felt for any other section of the human family. He justified this predilection on various grounds; in the first place because the Jews were a religious nation; secondly, because they were the most marvellous nation which ever existed, and carried along with them the destinies of every country; and, thirdly, because he learned from the Bible that they must be loved . . . for the Father's sake".

Rabbi Sneersohn's mission received support not only from Reverend Cairns, but also, among others, from the Very Reverend the Dean of Melbourne, from a Rev. Mr. Henderson who stated that "all the hopes the Christians enjoyed came down to them through the Jewish nation, and to that race therefore was a deep debt of gratitude due", and from a Rev. T. M. Frazer who said "If the Jews were only to be regarded as citizens of ordinary character, they were entitled to some recompense for the substantial benefits they had conferred upon the world at large".

In subsequent years, further titles of significance appeared: Henry Giles Turner's "A Plea For Shylock" (1906); Rev. J. C. P. Allnutt's "Let Jerusalem come into your mind: an appeal to the lovers of Israel in Australasia for the poor at Jerusalem and the East" (1911); A. W. Anderson's "Through turmoil to peace: showing a wonderful plan in nature and revelation" (1932); with a chapter entitled "The Jews in prophecy and history"; Algernon Pollock's "The Amazing Jew" (1934?); Rev. Wyndham Heathcote's "The Jew in History: a plea for tolerance" (1938) and Rev. E. H. Hobday's "The Jews: an imperishable people". Along religious revelational lines, Joseph Hunting, best known as Director of the David Press and for his monthly publication "The Vineyard", has over the past two decades issued a series of books and pamphlets highly admiring of both Judaism and Israel, his aim being "to break down anti-Semitism and to disseminate Messianic truth".

The political conflicts in Europe in the 1930s and 1940s were mirrored in Australia in the emergence of individuals and organisations either supporting or opposing the major ideologies then extant on the Continent — Socialism aside, then Fascism (Italian and German) and Communism. Australia produced its own brood of quasi-fascists — imitators, apologists, idolisers. Their motivations were mixed. They were variously anti-Communist, proudly, even jingoistically Australian and anti-British, or conversely they were staunchly pro-British, King, Country, Flag and all.

Once again, not these are of concern here. Against the Joneses, Stephensens and Butlers of the era, one may range other men: Earl Browder and W. Gallagher who wrote "Jew-baiting is cannibalism" (1940), R. Page Arnot with his "There are no Aryans: a popular study of the bogus race doctrines of the Nazis" (1944), the Rev. Charles Venn Pilcher staunch champion of the Jews and author of "Palestine: a national home for the Jews", and H. A. Woodruff whose essay "If I were a Jew" was coupled with that of the late and revered Rabbi Herman Sanger "If I were a Christian" under the auspices of the Jewish Council to Combat Fascism and Anti-Semitism. It was Reverend Pilcher who championed the cause of the Dunera internees, in 1940 sending a petition to Mr Menzies requesting their release and further pressing his case and that of the church and welfare bodies on whose behalf he acted through government and press.

Another man who pressed for the admission of refugees from Europe, not least among them the Jews, was Brian Fitzpatrick, a one-time general-secretary of the Australian Council for Civil Liberties who wrote a pamphlet "Jewish Refugees: Hitler's loss, our gain" (1944), and who, through the columns of the various periodicals he wrote for, repeatedly brought the plight of Jews, both at home and abroad, to the fore. He proved also to be a strong supporter of a Jewish homeland in Israel. Well worth reading is Don Watson's

biography "Brian Fitzpatrick: a radical life" (Hale & Ironmonger 1979).

Allied to all these is the Rev. B. Burgoyne Chapman who also brought out a series of publications condemning anti-Semitism with full passion, these being "The complete anti-Semite: an inoculation against infection" (1945), "Anti-Semitism: a menace to Australia" (1950), and "The murder of a people: a record of Hitler's victory to date . . . and an appeal to Australian people to turn the tide" (1944).

More recently, works have appeared detailing the natures of Right-wing groups in Australia, each highly critical of their anti-Semitic aspects, viz Kenneth Gott's "Voices of Hate: a study of the Australian League of Rights and its director, Eric D. Butler" (1975), Andrew Campbell's "The Australian League of Rights" (1978), and David Harcourt's "Everyone Wants to be Fuehrer" (1972). Kenneth Gott, in particular, is now well known for his moderate sympathetic views. Where, before, he exposed the League of Rights, he is currently involved in dispute with Joan Coxsedge, an adherent of the virulent Labor Left over her recent book "Rooted in Secrecy", an attempt to expose the political and social control of global capitalism with its wide network of conspiracy involving the CIA. With the mention of Clyde Holding and the present Prime Minister Bob Hawke, the catalogue of names shall be brought to an end, although one would be doing the recently-defeated P. M. Malcolm Fraser and his Liberal Party a dis-service if they were to be omitted from this survey.

One does look forward to a more complete and comprehensive study of the subject by a research student or an interested layman in due course.

What is the upshot of all this?

At the simplest level, the Australian Jew is not as isolated as he may believe. He has friends, even staunch friends. Certainly, there are elements in the community hostile to Jews and, as stated earlier, vigilance needs to be maintained and the vocal and violent manifestations of anti-Jewish and/or anti-Zionist feeling, such as the recent bombings of the Israeli Consulate and the Hakoah Club in Sydney contained and prevented (as indeed must all violence directed at any section of the community, ethnic or indigenous). But the general tenor is one of goodwill and tolerant acceptance. The reception given to such books as the biography of John Monash, to Schindler's Ark, to the works of Bashevis Singer and Chaim Potok which have become texts for study in high-school curricula, and to the writings of local Jewish authors, the interest in films and plays with Jewish content, the untrammeled passage of Jews into Parliament and other high office, that of the Governor-Generalship being the clearest example — these are but some of the more visible signs of this goodwill. As Isador Magid writes in the Comment column of the Australia-Israel Review of March 17-30, 1983:

> "Australia, unlike some Western countries, has remained a firm friend of Jewish democracy. Even in troubled times, it is interesting to reflect on the strong support for Israel that exists in Australian society".

One could add: "and the support for the Australian Jew as well".

What is important is to accept such friendships with the same unself-conscious openness with which it is given and, through mutual respect, cultivate where possible more such friendships. This is not to press the cause for assimilation. Australia, becoming increasingly aware and accepting of its multi-cultural nature, can accommodate considerable diversity and there is no call for self-effacement being made of any minority group. What is being argued for is the cultivation, through education and balanced discussion, of more righteous folk-men and women — who understand and champion, for example, the case for Israel and Soviet Jewry, who nurture a respect for Jewish democracy, who appreciate and are at one with Jewish loyalty to and solidarity with Australia and its democratic-egalitarian aims. This may be done through literature, films, journals, institutions and exhibitions (the Jewish Museum, the Holocaust exhibition and the proposed information centre coming most immediately to mind), but, more tellingly, such awareness may best be fostered at a personal level, around a coffee-table, in a school staff-room, in a college common-room.

As a corollary, what is essential (indeed irreducible) to such fostering of goodwill and support is **knowledge,** balanced factual and interpretive knowledge on the part of every Jew who may then serve as ambassador for his people to the wider community. The onus for the disbursement of such knowledge falls on a number of institutions in the Jewish community — the press, its publications, its schools, ethnic radio, and its cultural and Zionist organisations. This is taken for granted. But it is also taken **too much** for granted, as though the responsibility for such education falls upon such institutions alone. Rather, the truth is the reverse. The institutions exist to provide the knowledge sought; but ultimately the onus falls most squarely on the individual himself to educate himself and, subsequently, to educate others.

One might well argue that among the reasons for the "success" of the onslaught against the Jews of Europe in World War II was the fact that so much of German Jewry was bent on proving itself no less German than the Germans (one could also substitute French for German), while Eastern Jewry was so cloistered in itself, that neither sufficiently pressed the Jewish case in all its religious, political, social and cultural dimensions, by default permitting age-old superstitions, prejudices and racist notions to run wild.

As a parting thought, how many Jews might today have been alive had energetic learned argument counter-balanced the extreme views that came to sway a nation — and not so much in the thirties by which time it was probably too late, but in the late 19th and early 20th centuries; and how many more enlightened humane Righteous among the Gentiles might yet have emerged to save fellow-men, and not only the Jews among them, from the destruction for which they had been ear-marked?

In the light of the too-widespread irrational contumely currently being heaped upon Israel and her supporters — as distinct from fair and reasoned criticism — not to counter these excesses is to risk, through silence, fowling one's nest.

ISRAEL BY-LINE

ISRAEL AND INDIVIDUALISM

By Colin Golvan

Israel's international conduct is not to be comprehended without an understanding of the central role of the cult of individuality in Israeli society.

One never hears the wish expressed in Israel that everything should be in order. Every social and political situation must be sufficiently elastic to allow any participant to at least insist that his will should prevail. Israelis are determined individualists, never lacking in the will to express what they see as their real selves.

Getting on a bus, for example, is fraught with the dilemma of there being no line, particularly as a line vitiates against the guy who arrived last getting on first. Israelis conduct themselves as they want, irrespective of how ridiculous that makes them look to the untrained eye. Men in the costume of eighteenth century Polish gentlemen move about the same streets as young men from Oriental backgrounds, with close-cropped hair and cigarettes in hand, who have decided that the way to wear shorts is with the button and zipper undone.

Domestic Israeli politics is complicated by a plethora of factions led by powerful individuals. The Oriental religious vote is in the hands of former Minister for Religious Affairs Aharon Abuhatzera and his Tami faction. The trendy left wing, small-l liberal vote is managed by Shulamit Aloni and Yossi Sarid. Religious Ashkenazi voters in their thirties and older back Interior Minister Dr. Yosef Burg, while the younger wing of this voting block tends to be behind Geula Cohen and her Tehiya faction.

The main political parties tend to be structured around a handful of heavyweights and their backers. The identity of the Labor Party for some years now has been shaped by the battle between former Prime Minister Yitzhak Rabin and Labor Chairman Shimon Peres for the leadership. The Liberals surface into public attention only during one of their occasional power battles involving luminaries as Energy Minister Yitzhak Modai and Deputy Prime Minister Simcha Ehrlich. Meanwhile, the ruling Herut is all Prime Minister Menahem Begin, with a face-off expected between Foreign Minister Yitzhak Shamir, Defence Minister Ariel Sharon and Housing Minister (and Deputy Prime Minister) David Levi for the leadership A.B. (after Begin).

As ideologies such as Revisionist and Socialist Zionism steadily lose their meaning, people's impressions of styles of leadership seem to count more and more. Peres' sour face is off-putting, while President Yitzhak Navon's good sense and worldliness are winners. And then there is Menahem Begin.

Begin has the gift of sounding as if he is saying what is really on his mind. When you hear him, you can be sure that he is not speaking with the voice of someone else that he means to hide with his words. His Polish gentlemanliness and paranoia is writ large over everything he has to say, and that is a formidable asset in a country where the voice of the individual is so central to life.

Political gains are made through individuals wanting something badly enough. The Jews who believe in settling the West Bank are actually prepared to go out and live in that wilderness, and that speaks wonders for their cause in Israeli eyes. The argument goes that they cannot do any real harm by helping to develop the area with their passionate will. If there were Jews who actually resisted this development with an equal passion, then the national consensus might not be so partial to the expansion of Jewish settlements in the West Bank. The international repercussions are no match in Israeli eyes for the battle of individual wills within Israel itself.

So, if you really want something to happen, you are obliged to go out and do it for yourself. Intermediaries are notoriously unreliable. One has the sense that phone messages will never be passed on, — that is, when the phone works. The postman is not trusted to bring the right mail to the right address. The bus will probably not deliver you to your destination in time. If you really want to get some place without hassles, you have to get in your car and go there, but then pray that the car does not break down because the mechanic will probably not fix it properly.

Israel can be a jungle in desperate need of order. On the other hand, the great store placed on idiosyncratic behaviour means that a walk down the street is rarely dull. Someone is likely to be screaming at their spouse and not in the least embarrassed for it. But then a mother cannot beat up her child in the street without 100 good souls intervening.

Only by understanding the centrality of the individual voice to Israeli life can one begin to come to grips with the internal chaos of the country. And this essential facit of its people's nature provides a key for understanding Israel's go-it-alone international behaviour.

The "Melbourne Chronicle" —

SUBSCRIPTION FORM

Name ....

Address ....

.... Postcode ....

SUBSCRIPTION RATES: $9 for 1 year (6 issues)

Please send remittance to;

"Kadimah", 7 Selwyn St., Elsternwick, Victoria, 3185

WLADYSLAW SZLENGEL, THE POET OF THE WARSAW GHETTO

by Maria Lewitt

'To everything there is a season, and a time to everything under the heaven'.

April 1983 is the time to stop and to recall the people of the Warsaw Ghetto. Forty years have gone since the Warsaw Ghetto Uprising. Two new generations have been born. To young people, the events which took place then are as removed from their lives as are the birth places of their forefathers.

The people of the Warsaw Ghetto held few illusions regarding their destiny. The incredible decision was taken: to preserve the documents from destruction. Archives were prepared, initially under the supervision of a historian, Doctor Emanuel Ringelblum. The location of the archives was known to few people.

After the war, steps were taken to recover the Ghetto documents, a task which was extremely difficult and complicated in a situation where not only houses, but whole streets ceased to exist, where they had become a desert of rubble.

The Jewish Historical Committee started excavation and eventually found the archives. They were all neatly packed in metal boxes, but, unfortunately, these did not protect the documents from decay caused by moisture and mould. The process of restoration demanded long and arduous devotion. The poor quality of war-time ink and paper presented additional problems. It was nothing short of a miracle that most of the material survived. It is relevant to observe that the archives consisted of documents not only from the Warsaw Ghetto, but also from other Ghettoes and camps. Apart from letters, articles and diaries, there were German decrees, and a vast collection of literary works, academic papers, underground publications both in Yiddish and Polish.

In one of the boxes, a note had been left by a nineteen-year-old David Graber who was involved in the hiding of the documents:

> 'I am writing my last will during the destruction of the Warsaw Ghetto. The so called 'evacuation' started on the 20th of July. We have to hurry. One can't be certain what the next hour might bring . . .
>
> 'We feel responsibility. We are not frightened. We are trying to save a fragment of history. It is more important than any individual life . . .

and later on, on the same day at 4 p.m.:

> 'The street next to ours is already besieged. We are ready for the inevitable. We started digging the last trench. We only hope there will be enough time left to bury the boxes.'

Somehow they had managed.

Among the documents found, there were poems and works of Wladyslaw Szlengel.

Why Szlengel?

Because he was there. Because he was a poet who recorded the events, who painted pictures of everyday life. Because he lived long enough to represent others who had perished before him, those who had never had a chance to testify to what had happened.

Szlengel's is the most comprehensive literary documentation of this period.

When looking at his work, one wonders why he did it, what were his motivations. Did he write only to describe the time and the whole spectrum of man's inhumanity to man, or did the also want to sound a voice of warning to future generations? He offered us glimpses of the Ghetto existence. Were it not for him and for other writers, our whole perception of the time would have been limited to dry statistics and official, often dubious records. Only the voice of a writer can add new depth to events, and give insight to human emotions, thus forming an indelible, three-dimensional picture in our minds.

Wladyslaw Szlengel was born in 1914, in Warsaw. He went through high school and often contributed to the school magazine. His father was an artist, but was forced to earn his living by making cinema posters. It is recorded that Wladyslaw assisted his father in his work. Apart from this young Szlengel wrote poems which were published from time to time in satirical papers, and performed in Warsaw literary cabarets. These theatres flourished in pre-war Poland and were a part of a well-established European tradition.

In 1939, Wladyslaw Szlengel joined the Polish army and took part in the ill-fated September campaign. By the end of 1939, he found himself in the Russian-occupied zone where he worked for the Polish Satirical Theatre. He returned to his wife and to Warsaw in 1940. From then on, he knew only the Ghetto existence.

Biographical data about Szlengel is very meagre, but it is known that he planned to write a novel based on his early war experiences, but this — as far as is known — was never realised.

We find some more information in Doctor Emanuel Ringelblum's writing: *'Wladyslaw Szlengel — the poet of the Warsaw Ghetto'* and in *'Notes and Sketches'*.

> 'Szlengel's poems written in Polish were very popular in the Ghetto. They were representative of the Ghetto's moods and feelings. His poems were widely read and recited during various evenings and were passed from hand to hand.'

Ringelblum must have considered Szlengel's work important enough to include them in the archives and to summarise and list them all. From that list we know that quite a number of Szlengel's poems were lost.

What kind of a man was Szlengel? There is no character study available. One can only draw conclusions from his works because of their very personal nature.

It is interesting to observe that, even before the war, Szlengel showed glimpses of his more serious self. In a poem published in January 1939, Szlengel posed a question regarding the future generation.

> 'Would it be a generation of frightened people?
> Listening to noises at night,
> Alarmed by the sound of strange voices,
> Always in a state of panic, ready to run?

* Maria Lewitt is the author of "Come Spring" (Scribe, 1981).

People who nervously bolt their doors,
Uncertain of what is right, of what is wrong.
People with confused, fearful smiles,
Who destroy letters,
Who burn addresses?

People who have forgotten how to sing
and who search for the sign
of their brothers and sisters
in the eyes of a passer-by.'

This poem is almost prophetic and typifies the feeling which existed in pre-war Poland. It took a poet to describe the clarity of the situation.

In the introduction to a Polish reader in a small volume which was published by the underground press, Szlengel wrote:

'Today, tomorrow, or after the war, my poems will reach your hands. They were written during rare moments of lull, between one horrific happening and another, echoes of which must have reached you. My poems circulated among people of the Ghetto and were recited by me even in the workshops. To read them without arm-band won't be easy; it might feel like entering a jungle.'

These words could easily apply to the post-war generation as well, though no one should have much problem in understanding Szlengel's words.

In the Ghetto Wladyslaw Szlengel was busy writing verses both satirical and jocular as well as material for the so-called *'Living Diary'* which was performed daily by himself and other artists in a local literary restaurant called *'Art'*.

Szlengel was a complicated man, a representative of the between war generation of Polish Jews. His attachment to the Polish language, to Warsaw and her people reveals itself in a number of his poems. His style and words are simple and very telling.

'My heart is bruised and sick
My thoughts turn to the other side
While I am on night duty
At the telephone.'

He longs to get in touch with someone on the Aryan side, but there is no one he dares to call. Their destinies parted in 1939. The friendships have ended. He picks up the receiver, dials a well known number. Someone answers — the Time Service. 'Do you remember me?', he asks, his voice charged with emotion. Are you willing to speak to me? Tell me anything', to which the Time Service replies: 'Nine-fifty-three.'

Szlengel recalls an evening in pre-war Warsaw, evokes pictures of people, the street, the atmosphere, and in the end concludes:

'What a joy it is to speak with you.
I feel better now, knowing
That someone listens to me
Though he lives on the other side.

That someone still remembers
The years we shared together
Is not frightened to speak to me
And has such a peaceful voice.'

Once the situation deteriorated, the tone of Szlengel's works progressively changed. But he carried on regardless, depicting life in the Ghetto without self-pity. One could detect anger and frustration, but more often warmth and understanding, a mixture of compassion and the sharpness of a skilled observer and participant.

He immortalised a woman who was taken away from her dwelling and killed. Was she good?, he asks. 'Not even that. But she was alive!' She wasn't beautiful, she often quarrelled, she was untidy. 'But she was alive!' Statistics won't mention her. Her life wasn't much, but when her family returned home from work, there she was, waiting for them with a bowl of soup. And now all had ended. The only reminder left is the woman's unused cooking pot, 'Her memorial'.

The mood of Szlengel's poems varied. In some rare moments of optimism, Szlengel appealed to his fellow-men. 'I urge you all to survive, because if you don't, then Hollywood will build a cardboard Ghetto and well-fed American actors will masquerade as us. Someone will write a novel based on my poems and will make a fortune. You wouldn't like this, would you? So tighten your belts, grit your teeth and carry on . . .

'The time will come
For us to eat grapefruit
To go to ball games
To travel on soft seated trains.'

'We don't want the world to shed crocodile tears — we want life.'

The satirist used his pen to focus attention on the issues concerning every inhabitant of the Ghetto.

'Stop my friend
before you spell out
what are my prospects.
Leave me in peace
I don't want to know
I am not that keen.'

'What is the matter with you? Are you frightened they will send us all to hell?

'Who are you?
A Jew, big deal!
Ten million Jews
Drink whisky soda
And lick ice-cream
Every day in U.S.A.
They will survive.'

'Look at the matter objectively. Thomas Mann works on yet another masterpiece. Charlie Chaplin is shooting a film. Huberman tunes his violin. Einstein is safe and has plenty of time to digest his theory of relativity once again. Feuchtwanger, in his heart of heart shares our burden, but he will survive, gentlemen, and publish yet another 'Jewish War'. Stop for a moment. The world doesn't really give a damn. And meanwhile you follow the news over and over again; your tongue feels dry, you spend sleepless nights worrying about the Eastern Front, about Algier and Tunis, Tulon, Morocco . . . All this gives me a pain, you know where . . .

'Stop prophesising
that, from the first . . .
that Treblinka again . . .
Girls are warm
Vodka is good
If you feel sorry
For yourself
Come over
Take me for a drink.'

'Stop torturing yourself, take days as they come and leave me in peace. Full stop.'

Let us pause for a while and try to visualise life in the Ghetto. The situation worsened from day to day. Never-ending problems abounded, even for those who maintained a false sense of security. Housing, food, heating, clothing, schooling, jobs — all this which we take for granted. Add to it the persistent epidemics, overcrowding, continuous threats, beatings, abuse, deportations and uncertainty. Let us focus our attention on a poet. He shared all these problems with the Ghetto dwellers, and yet, he kept on writing, no matter how painful his reflections. Initially, Szlengel's poems were meant to boost morale, to promote belief in the future, to offer escapism, comfort. They must have been written at the time when Szlengel himself still believed in survival. Later, when the trust was gone, the tone of his writing changed. But he never quit, he never put his pen away. He not only wrote, but also engraved for ever the life and the death of the Warsaw Ghetto and its people, their dreams and humiliations, their tragedies, their bitterness, their dignity and their heroism.

I often hear writers wishing for a quiet place which will give them the right atmosphere, away from the hustle and bustle, where they will be able to write and revise their work. This luxury was denied to Szlengel.

On one hand security, and a never-ending search for subject matter and inspiration, on the other, raw, brutal forces and reality proved to be sufficient inspiration. The titles of Szlengel's three slim volumes speak for themselves: *'A cry into the night', 'Leaflets from under the execution wall', 'Poetic denunciation'.*

A poet — Left alone.

The conditions under which he functioned as a writer are beyond imagination, almost impossible to comprehend. Constant danger, not only for himself, but for his whole people. The Polish winter, and as he noted on the day of deportation, the temperature dropped down to — 20° Centigrade. How did he manage to hold a pen? He witnessed the destruction of his friends, family, the 'evacuation' of a hospital and a prison, the destruction of the Gypsies. In August 1942, he witnessed the last departure of Doctor Janusz Korczak, the children and staff of his orphanage.

'I saw Janusz Korczak today
As he passed the Ghetto streets
All his children were spotlessly dressed
As if for a Sunday outing in a garden . . .'

Someone rushed to Korczak, waving a piece of paper. You are exempted from deportation, you are free to go. Korczak brushed him off. Silently.

'There was no point in explaining
To a bearer of a German pardon
This man could never understand
What it means to abandon a child.'

How did Szlengel feel when he saw Korczak heading for the cattle train and then Treblinka? We know that he was in touch with the orphanage. He even contributed to the *'Verbal Bulletin'* which was held in the Children's Home. Szlengel wrote an introduction to the last performance which took place not quite three weeks before the whole orphanage was deported. The children performed Rabindranath Tagore *'The Post'.*

'. . . the one and only truly artistic spectacle since 1939.
'It's something more than emotion — it's experience.
They are something more than actors — they are children.'
Entry free. signed Wladyslaw Szlengel.

A young man, not quite thirty, singing for his supper in a restaurant mainly attended by the Ghetto officials and those either in political power, or wealth. He had walked to work, passing the haunted streets, brushing shoulders with human suffering in the whole spectrum of its horror.

'I keep on writing my poems-documents.
I, the poet Anno Domini 1943, who looks for inspiration in the gloomy events of our days.
I bestow on myself the title of chronicler, of witness to our drowning.'

In one of his strongest works Szlengel calls on God.

'It's time!
We have had enough penance and prayers.
We call on You to stand before us
And listen to our accusations.'

The fact that You led us out of Egypt's bondage won't change our stand. You'd better pay attention to our every word. You delivered us into the hands of murderers though throughout the centuries we were faithful to You. You allowed the slaughter of Your chosen people, who died with Your name on their lips.

'It's time!
There is no escape now
Even you won't succeed.
All the sun's gold won't be enough
To bribe Your executioner
Who will push You into a gas chamber
And then You will turn into ashes.'

This poem reflects the depression, the pain, the desperation, not only of Szlengel, but also of all those who had been trapped in a deadlocked situation. Some revolted and turned away from God, others clung to their beliefs. Even if Szlengel lost his, he must have retained his trust in dignity, in survival, if not in a physical then in a symbolic sense.

Szlengel started his career as a satirist, as a lighthearted poet; the events which he suffered and witnessed changed his writing.

His most important work was a prose'piece *'What I read to those who died'.*

It was written in January-February 1943. Szlengel was adamant to leave more than 'a bare statistics'. He wanted to document his time. He inscribed in the most graphic way the Action which led to the Uprising.

'The telephones transmit the black terror. People herd together like terror stricken animals . . . Our Muza Dag is already engulfed in flames.

'Who will pay attention to a day when the mighty German race sneered at humanity and once again put to test the endurance of human hearts, nerves, minds, finding always more refined and more devilish methods of exterminating people.'

How did he manage to write without hysteria, without exaggeration, with an almost scientific detachment? People, dwellings, atmosphere are all there. Human fear and greed, friendships and deceit, panic, tension and rescue. Action throughout the Ghetto and the first act of Ghetto resistance.

'Shots are fired . . . There are Germans killed and wounded. Our Ghetto changed from a jungle of trapped animals into a front line.'

If there is something to be grateful for, it is the fact that Szlengel lived to see the first signs of revolt. He described the events in strong words. The poem includes a prayer to a German God.

'Grant us, oh Lord, a bloody battle
Send us an instant death.
Spare us the final journey
And make our hands steady.
Grant us to see
Before our throats
Will utter the last cry,
A trace of human fear
In those arrogant eyes.'

In all his desperation, Szlengel wanted to see a sign of humanity in the faces of the oppressors.

It wasn't a common wish, one could guess.

He described the Action when all was dying, and then 'a lull' when those who survived tried to get themselves organised once again.

'A new obsession, a new trend, a new sickness of the Warsaw Ghetto.'

He referred to the building of shelters:

'All that we call progress: electricity, the water system — all that twenty centuries have achieved, has been wiped out by the SS-men's whip. Back to the stone age. To oil lamps, to primitive wells. To the long night.'

His last words were:

'I have read these poems to warm, living people. People who believed in survival, in the end of the war, in revenge, in joy, in reconstruction.
Please read it.
This is our history.
This is what I read to those who died.'

References:

Michael M. Borowicz: Anthology of poems about Jews under the German Occupation. (1947)

Irena Maciejewska: Foreword to the collection of Wladyslaw Szlengel's poems. (Warsaw, 1979).

Wladyslaw Szlengel: What I read to those who died. Melbourne Chronicle 2(13), May-June, 1978.

A leaflet from a diary. Two poems. Melbourne Chronicle 6(17), March-April, 1979.

Translations of Wladyslaw Szlengel's works are my own (M.L.)

THE TINY STATION TREBLINKA

Wladyslaw Szlengel
Translated by Maria Lewitt

On the track Warsaw-Tluszcz
From the Station Warsaw East
The train follows the rails
And chuggs on ahead

Sometimes this journey takes
No more than five hours
And sometimes it takes
A lifetime, till death

At the end, a small station
Where three fir-trees grow
And the sign which tells
That it is Treblinka

There's no ticket office there
There's no porter to be seen
Even if you offered a million
You won't get a return ticket

The Station is deserted
Nobody waves to you
Only the silence lingers round
And greets you with emptiness

The railway post is silent
And silent are the fir-trees
And silent is the black board
Announcing it's Treblinka

Only one sign hangs there
A decayed damaged placard
A forgotten old poster
Urging all, to "Cook On Gas".

LETTER TO THE EDITOR

Due to error in editing, a passage in Gedaliah Shaiak's pen-portrait of Moshe Ajzenbud in the last issue of the Melbourne Chronicle was misconstrued.

Here is printed a letter from Mr Ajzenbud clarifying the event alluded to — the dispute with the noted playwright H. Leivick.

Editor.

With your permission, I should like to clarify an inaccuracy that appeared in the essay of Mr G. Shaiak "Yiddish Writers in Australia" about myself in the Melbourne Chronicle, February-March 1983.

I began to publish correspondence from the D.P. camps in Germany in 1948, where I had lived as a refugee from 1946, in the New York Yiddish monthly "Unser Tzait".

In one communication, I had accused the leadership of the camp (Bad Raichenhall) of political terror against non-Zionists and of mishandling food parcels from the American Joint Distribution Committee and UNRA.

H. Leivick, the poet, who visited the D.P. camps in 1946 and left with other impressions of them took me to task and publicly disputed my assertions in the New York paper "Der Tog".

The polemic continued until 1949. I persisted in my criticisms and continued to produce new facts. The discussion ceased with a final letter from H. Leivick, published in "Der Tog" of the 9th April, 1949. Here, he wrote:

"I don't like to be pushed to the wall. The facts provoke heavy and bitter accusations, and, if they are, God forbid, correct, a commission must be established to investigate them".

Moshe Ajzenbud.

ADA

Moshe Ajzenbud

It was two a.m. The last of the prisoners was out of the baths and had taken his greasy clothes out of the hot dry air of the disinfection oven, the small dead insects still stuck in the seams. Cold spray came down from the ceiling and, around the electric light, a stray fly cut the silence with its perpetual zzm, zzm, zzm . . . .

Everywhere on the floor were stretched the wires on which the clothes had been hung during the disinfection. Odd pieces of string remained and rags which someone hadn't had time to gather, the prisoners having hurried from the place that they may still manage to seize a nap before being bundled out again to work.

One person still remained in the baths. That was Michael. He was putting away the rusty tin bowls, gathering up the wires and tightening the dripping taps. The baths were the third place of work to which he had been assigned since becoming a "zek" of the forced-labour camp, having been sentenced to five years' imprisonment by a military tribunal under Paragraph 197-7g for refusing to go out to work in the extreme temperatures of the Ural winter without shoes.

Silence enveloped the camp and only the electric reflectors from the towers penetrated the night's darkness. Michael had shut the doors of the baths and switched off the lights, moving around the baths as though his eyes and legs were two independent parts of him, his eyes already glued from tiredness, yet his legs still managing to shuffle along.

In the narrow passage, on the warm concrete near the disinfection oven where he usually slept, he noticed a group of new arrivals stretched out awaiting selection and allocation to the barracks later in the morning. He passed the sleeping guard and looked around. In the pale glimmer of moonlight which crept through the window, he saw the prisoners sleeping. Some were huddled together, others snored oblivious to all, their noses high and mouths open.

Michael had never shown particular interest in newly-arrived prisoners. To him, they were just more people, like himself, only that they would overcrowd the barracks still more. They would also for a time seek help from the already-overworked camp doctor, gallantly trying to cling to their individuality, but, in the end, they would be defeated, would become part of the despondent faceless mass living out the fate of the camp inmate.

Michael made his way falteringly between the sleeping prisoners. For the briefest of moments, tired as he was he caught a glimpse of a girl sitting on her "fufaika", her stuffed cotton jacket, and staring in the half-darkened room. The mechanism which governed the movements of his legs dictated that he should seek out a place to rest his weary body, but instead he lowered himself beside the girl. He was himself not fully clear as to why he should have done so for in camp life there was no room for women. They had certainly not excited in him any particular desires or other emotions. On Sundays when they would come to the baths he had seen them pass by naked in their hundreds but the only difference from the men that he acknowledged was that they were permitted an extra half-spoon of soup and to spend ten minutes longer in the baths. To him, the noisy naked women looked like mere plucked chickens, not yet wholly dead and still wriggling.

Michael sat for a while, not knowing what to say. He craved sleep, but was kept awake by the sight of the girl's short blonde hair which shone in the moonlight like ripe rye, and he imagined her eyes to be blue, as blue as field flowers prominent among the golden stalks. To him, she appeared to be smiling with a naive childlike tenderness that seemed to be asking "Is it true that I am in a camp?"

Her name, he learnt, was Ada.

She was the daughter of a director of a hydro-electric station. Having completed her ninth year at boarding-school, she was to have returned home to her parents for the summer vacation, but had instead been mobilised for work in a factory. The work itself was hard, but more burdensome still was the harassment of the foreman. Unable to endure it, she had fled her place of work and returned to her mother. She told him the story, but she had no need to continue with it. To Michael, it was sufficiently clear. He, too, had experienced the same. As a consequence of her offence, she had been sentenced to five years' internment in a forced-labour camp.

In her gaze Michael read the question, "Shall I really have to spend five years here?" Michael found it difficult to reassure her otherwise. Their only hope was that there would be an amnesty after the war. But the time she would spend in the camp would grievously wound her soul and, if it ever healed, would leave lifelong scars.

Nonetheless, he tried to console her. The words did not come easily, for normal human speech, language, had been destroyed by the poisoned atmosphere of the camp and replaced by cynicism, obscenities and other vulgarities that had become camp jargon. He said little. Not for him to destroy this child's hopes. He perceived the sense of a free life still adhering to her, still alive in her face as the morning dew after a white night in the Urals.

He, too, already carried the scars of camp existence, but for a brief second or two he felt the burgeoning of a feeling forgotten or long suppressed which he recognised as love. In the camp, such feelings of love had been replaced by the cheap concept "wife". With tenderness, he pushed away this renewed feeling; it was like a treasure, best held back for it stirred too strongly the longing for a world which had but only recently vanished for him.

The functioning of the camp was akin to that of a machine, but instead of metal the operative parts were made up of human beings. The workings and movements of one work brigade was so co-ordinated with that of another that there was no room for individual deviation. A person slept when his brigade slept, ate when it ate, bathed when it bathed, worked when it worked. The person who did not conform was crushed. Attempt to exert one's will or retain one's dignity merely prolonged the process of submission — the end result was ever the same.

---

* Translated from the Yiddish; originally published in "Gelebt Unter Krath" ("In the Care of the Commissar").

Such was the philosophy of the camp, of survival, as Michael understood it. The method of "education" here surpassed all other methods known to him through years of an idealistic upbringing. By the second year in the camp, he was already an integral part of the camp mechanism. He fitted it perfectly. He wished to define and explain the workings of the camp to Ada. He wanted thereby to help her through its first night and to have her understand the inevitable transformation so that she may more smoothly become one of the mass and be shielded from any of the usual rough experiences.

His tiredness had lifted. Michael saw the sleeping people, the disinfection chambers, the cockroaches crawling in the cracks of the walls. He felt the urgency now to give the girl the best advice to lessen the hardships that were facing her.

The baths had been working at full steam. Kolia, the foreman of the wood-choppers, had been moving about like a general in command. He was giving directions as to which wood to chop and pressing his workers to deliver it promptly to the baths. Faivel the Bessarabian, "the malicious speculator", who had already spent five years in the camp moved from place to place, and before anyone had time to notice him, he lashed out in a torrent of abuse that showed all who saw that **he** was the man in charge of the baths.

"You sons of bitches!" he raged at the stokers, "Make sure that the temperature reaches 120° . . . . And this bastard is for you!", he screamed at Michael, pushing a scrap of paper into his hand.

Groups of hundreds had been entering and leaving the baths. Everyone involved with their operations was exhausted. Michael sat among the tanks of hot water testing them with his fingers. From time to time, he poured cold water into them and waited then for a signal from below. The ancient clock on the wall with its two weights on the sides indicated the passage of fifteen minutes and there followed the sound of a piece of iron striking a pipe — Michael's signal, his telephone. Quickly, he turned off the hot taps, ignoring the abuse from below.

Having a minute to spare, Michael took out from a pocket the crushed piece of paper handed to him by the Bessarabian and examined it closely. It was a label from a cement bag and still covered with its dust. He turned the paper this way and that way, and could not see why Faivel should have given it to him. But then in the light of the setting sun, he caught sight of light script written with a blunt pencil. He barely made out what was written.

"Dear Michael, (he read),

"Since that first night, nobody has even spoken to me as you did. Today, the foreman suggested I become his camp-wife. He promised to look after me, provide me with clothes and give me light work in the kitchen. If I did not believe there was anyone here who cared for me, I should probably agree to his proposition.

"I am working daily with mortar and my feet are white and covered with wounds. The foreman is keeping me here on purpose. This afternoon, he called me into the store-room, ostensibly to get a barrow, but you may imagine what he had on his mind. I didn't let him have his way so he promised me that I should die on the job.

"Please find a way for us to meet at the baths. I want to be with you before I give in.

"I believe in you.

Ada."

Suddenly, the "pipe-telephone" became active again with a loud screeching and Faivel's voice brought him instantly back to reality. He put away the paper and turned on the hot-water taps.

TA-TA

June Shenfield

Death outsmelt the blossoms,
And ripped into the branches,
As a storm dismembering young,
And scraped my bones,
Exposing them for a corpse.

He lies buried, my father,
Without smell, inside of me,
And when I am finished,
My smell shall make us one.

MY PRAM

June Shenfield

I

As a child I pushed an empty pram
Consummated with what was left
Of the family.
Expected to do my best to fill it.

As a child long curls played on my neck
Impassioned with pastel pink
Girl tones.
Not showing my true colours.

As a child I sang songs of another country
Killer of my understanding,
A Yellow Star
On my twisted tongue.

There is time now for pink to turn to red
And yellow rusts the pram in my mind
Which gives birth
To me over and over.

Passions are mixed now with fuzz on my legs
Braided with my concept of being a woman
No less than
Screaming against injustice.

Filling my pram now with anger
Consummated with red and struck by
Not being understood
Showing my true colours each one hitting out.

LAST WORDS

By Ilana Nayman

Last words. I really did not believe people uttered "last words" on their death bed. It was one of those myths the celluloid generation accepted, but never expected to encounter in reality.

When my mother died, I was totally unprepared for death. Is one ever prepared for death in the padded environment of affluence and health?

She had come close to death before. She had watched her parents, her sister, her first husband sprayed by machine gun fire and descend to the depths of a bloodied pit, but my mother survived concentration camp life for four years. I never asked how she had lived during those four years or how she had survived. A tacit understanding developed in our family that she could never ever bring herself to unearth those memories buried in the reinforced concrete of repression.

I understood how the past had laid foundation to her present condition as an overweight, chain-smoking, overbearing mother who interfered in her children's lives at every point. Her voice croaked from the permanent smoke-filled lungs; her tongue lashed derisive comments in Yiddish at every "goy" she encountered, looking at them with sneering mouth, enjoying their bewildered expressions, knowing they understood not her vituperation. It was her measure of harmless revenge.

Growing up, I hadn't always been able to "make allowances" in an understanding way, and we had our battles. Death so often bewildered me in its introduction into our tussles.

"You wish I would have died in that hell on earth" she would hiss at me in the middle of an angry exchange. At times this would quieten me, at others it would inflame my rage. "I can't understand you. You're my mother with an alien past. You are half alien!"

Confusion and anger. Never one without the other.

Despite the many references to death made by my mother, where they trained the ear, they did not train the heart. I wept and wept and shuddered as the first dull thud of earth hit the coffin. My sister screamed uncontrollably. My father was silent — that short, crying man, suddenly a figure of strength.

But my mother had been the strong one, and my father the shorter, demure one who always bowed out of an argument rather than confront it. In contrast to my mother, he was a jovial soul and used to talk to us of life in the concentration camp.

It was from my father that we learned of the atrocities of the war. Also of the little moments of human exchange or pleasures or joys that punctuated camp existence, but faded as quickly as a pencil is raised following the end of a written sentence.

He seemed such a well-adjusted human being. He never used the word "death" to bring an argument into a cul-de-sac. He rarely even embarked on an argument. As a child, I must have loved my father more. I was a little afraid of my mother, a dragon lady forever breathing smoke and snarling. He was the one to playfully divert my attention, bestow upon me the affection I needed.

As I grew older, I began having conversations with my mother that revealed her intelligence. Such conversations I would never have with my father. Books she had read seemed endless. I did not know that any books published in Yiddish had been worthy of reading! Now our arguments took a different turn. They were not always centred on emotional family tuggings, but on objective "issues" (for some of the time at least). It moved me when my father tried on occasions unsuccessfully, to contribute to these exchanges. He would always just miss the point, then leave the room in a ruffle of frustration.

I took a law degree and married. I rose quickly in the large firm with which I was employed. My mother lived to see this early success and was proud.

When she had the heart attack, I found her lying ashen grey on the kitchen floor, a cigarette smouldering at her side. She regained consciousness fleetingly in the hospital. My father and sister had not yet arrived. "My darling" she managed to utter, "Your father's a good man. Don't let anyone ever tell you otherwise." Those were her last words.

My sister and father found me sobbing at her bedside. We clutched each other and wept into the chasm of sorrow lined by three aching human beings.

I remembered to place a notice in the newspaper, but left the funeral arrangements to my father whose composure throughout constituted a remarkable and unexpected source of strength. I lived through that ordeal like a clock work doll, remembering the emotional encounters between myself and well-wishers with poignance, but not recalling who had said what. It remained an emotional sludge.

Routine resumed. My father adjusted to a life alone. Amidst the frenzy and sorrow, I had never mentioned to anyone those last words. I bore them in my heart, that final exchange between my mother and me to remain my possession alone.

I did not wish to share them with anyone. Not that the words themselves seemed significant to me in any way, but the intimacy of the moment of their utterance was the profoundest experience of my life. Could this intimacy be anything akin to that which a mother feels when giving life to her child?

Life and death: Can two opposites bear any semblance to one another at all? Perhaps "intensity" is the only similarity.

★ ★ ★

When my son was born, I witnessed the birth. I tried to appreciate it as a "beautiful experience", but can remember only the blood, my wife's cries and the sort of "raping" of our sexual intimacy. She lay with legs held apart by stranger's hands, her swollen vulva made public to many pairs of eyes. A horrow show of fluid and blood emanated as a hideous fountain from between her legs.

Certainly the only intensity I felt at this time was one of nausea and alienation. For me, the witnessing of my son's birth alienated me from my wife during labor. As a father, I did not feel involved. I watched passively, helplessly, pathetically. She did everything. She and little Yoni. My little Yoni. My little prince.

Holding my baby for the first time I felt a surge of emotion. More than once I asked my wife to describe her feelings during the delivery. I tried to discover that intimacy through her, but it was not to be mine. It existed fully only between her and her baby. Vicarious intimacy is not very intense. That is all I gained by watching the birth.

Being with my mother as she delivered her last words remained an experience unequal to any other.

★ ★ ★

Yoni's Bar-Mitzvah was the first amongst our group of friends. Almost weekly we attended Saturday morning call-ups at the Synagogue, and Sunday evening dinner-dances. My father was a sprightly seventy year old, and gave a captivating speech at the Bar-Mitzvah, weaving memories of my mother amongst his anecdotes. Our friends often invited us, together with my father, to their simchas.

One Bar-Mitzvah we attended was the last my father accompanied us to. It was another Sunday evening dinner dance. Family relatives travelled from Israel and America to join in the simcha, creating what was a truly moving family reunion. We were honoured to be included. There was nothing distinctive about the Bar-Mitzvah, relatives from overseas often made the journey for such an occasion.

But the usual pleasant, soporific Bar-Mitzvah formula was suddenly interrupted by a violent outbreak. My father was attacked by a middle-aged female relative who had journeyed from Israel. She was shaking, screaming, crying tortured tears, rocking back and forth, clutching her head, spitting at my father. I heard "KAPO! KAPO!" issuing from her mouth over and over again.

I had never seen my father look so pale, sick and old, not even when my mother died. He seemed to stand immobile, an expression of horror and bewilderment engraved on his lined face.

I brushed past the hysterical woman, and dragged my poor father from her hideous cries. "My father is a good man," came the familiar words from my mouth.

In no state to remain near that woman, I took my father home. He said nothing. I angrily maligned that demonic creature, talking in disgust about her insane outburst. At home my father still said nothing.

Over the days that followed, we never discussed the incident. My father seemed to recover, although he accompanied us less frequently to public gatherings.

★ ★ ★

My mother had never talked about her life in the camp. My father had often done so. Whose 'story' was the more significant? My mother's silence or my father's peppered tales?

And who am I, a son of parents with a tormented, alien past, living off their sweat in relative luxury, to speak of "significance" as it related to torment and death?

Confusion and anger. Never one without the other.

OUT OF EARTH

Roslyn Gross

Out of earth in fire and hurt
From secret musk and fecund ash
She came. Ancient, smoking, with eyes of death
She singed my soul.

> Drinking the lips of the animal mouth
> Writhing in the lap of the black fire
> Of hair: fainting deep deep to the root
> Of the sweet black abyss
> Where waits the mother.

The whirlpool. Death. A wail —
Curled in blackness — bloomed in hell
Sweetly smouldered in rich forgotten pits
The tiny woman-beast spawned this night
Will be birthed into the singing light.

VENETIAN GHETTO*

by Graeme Hetherington

(i)

A plaque set high up in a wall reminds
That two hundred of six million killed
Came from here. Near the abbatoirs we see

A huge alsatian with his muzzle off.
I feel ashamed with blue eyes and grey hair.
Walking here in sunlight cold beyond belief.

(ii)

The dust has won out in these rooms
Where crumbling tapestries and spine-broken books
Are holy relics proudly shown

By the curator, an asthmatic shuffling Jew
Who has his desert, and a Promised Land—
A dirty window, leaves clinging to a tree.

Reprinted from "Aspects of Australian Culture", edited by Joost Daalder and Michele Fryar (Abel Tasman Press, Adelaide, 1982) with permission from the author and the Editors.

"Venetian Ghetto" is part of a greater sensitive and imaginative cycle entitled "Not by Bread Alone", depicting scenes, encounters and moods aroused during a visit to different places in Italy. Although "Venetian Ghetto" stands in its own right, the whole cycle is recommended.

"Aspects of Australian Culture" is a collection of essays that looks at different currents at present at work in Australian culture. In it are to be found studies in the culture of the Aborigines, a resume of ethnic writing, a discussion of the works of younger emerging prose-writers and poets, a look at contemporary Australian drama, television, film and music, and contains a number of poems and a story. It does not pretend to be a definitive study of contemporary Australian culture, but does make a modest contribution to it.

THE DUNERA SCANDAL by Cyril Pearl (Angus & Robertson, $14.99) *
AUSTRIA TO AUSTRALIA: An autobiography of an Australian Jew from birth to emigration 1904-1938. (A Melbourne Politics Monograph, Uni. of Melbourne Politics Department, $8.95)

by Erwin Frenkel **

The two books here under consideration have some common denominators.

Both look at Streptococcus Anti-Semiticus under powerful microscopes; both pertain to refugees who immigrated to Australia; and both look at skirmishes in the eternal war between the children of light and the children of darkness.

The Pearl book describes an episode in the lives of 2562 refugees who landed in Australia scarcely of their own free will, let alone their foreknowledge. Krauss, on the other hand, covering a wider time-scale, records both the descent of an individual, as pars pro toto, from the humdrum normality of a pre-World War I assimilated Austrian-Jewish bourgeois to refugee status, and the decline of an artistically-glittering society to homicidal tribal primitivism.

Cyril Pearl is a well-known Australian author and journalist. The Australian **"Who's Who"** indicates his track-record and he requires no introduction. Walter Krauss, in turn, is a self-educated businessman who arrived in Australia as a refugee in 1939, retired in his mid-sixties, and returned to his previously-interrupted tertiary studies. His **"Austria to Australia"** is, in fact, a modified version of his M. A. Thesis. Now, in his 80th year, he is heading back to Vienna to gather material for a Doctorate.

★ ★ ★

Cyril Pearl, in his book, traces the paranoia and panic which produced rather indefensible actions against innocent refugee victims and notes the perpetuation of that primary injustice — first, by the Jew-baiters in the commanding and other ranks of the crew aboard the H.M.T. Dunera which brought them here, and then by semi-literate xenophobic, and sometimes anti-Semitic, yobbos in Australia, with the booby prize going to Archie Cameron, then a Country Party Member of Parliament.

Walter Krauss, on the other hand, maps the gradual descent of the slightly-ridiculous Austrian comic-opera world of his childhood in the years preceding World War I to its moral nemesis in 1938 when the Fuehrer arrived. Krauss traces skilfully the philosophic and political metamorphosis of his environment, and the growth, discolouration and eventual malignancy of one of its prominent warts: anti-Semitism. Yet he is not coldly clinical; he shows the movement within a warm tapestry of life and never forgets that the play is enacted by people who eat, drink, and feel. Some of them even think.

The Dunera book tells of political refugees from Nazi oppression — noble, brave non-Jewish dissidents as well as prominently-passive Jewish victims who were in Britain at the outbreak of World War II.

Britain had accepted more refugees per capita than anyone else and had done so in spite of the hostile noises of her own Jew-baiters. Nonetheless, after the fall of Dunkirk and after the grim experiences with fifth-columnists in Europe and the Scandinavian countries, Churchill became somewhat nervous and issued instructions to "collar the lot", an order he later regarded as a regrettable error. In acknowledgement of that error, the refugees, some time after their arrival in Australia, were declared harmless by the British government and offered the right to return. More than half accepted the offer. The rest who wanted to stay behind and aid the war effort in Australia were up against xenophobics and Jew-baiters who hid behind legalism, red tape and the notion of "patriotism, the last resort of the scoundrel". Needless to say, they were the victims of innocent bungling as well.

In the end, the refugees **were** accepted, if rather ungraciously, one prime reason being the existing shortage of labour. Those who were not accepted into the army received the nasty end of the stick in the Allied Works Council's enterprises.

Cyril Pearl, in his carefully-researched book, points out what sort of people these refugees were whom prominent politicians of the Right and the Left were so reluctant to welcome and describes a number of them who made good in the Australian milieu. There are some gaps in the success story which seems rather biased in favour of academics and artists. There is no mention, for instance, of Walter Heine who developed a formidable international trade empire and took on the Pacific Shipping conference — a cartel every bit as obnoxious as the present OPEC — with his own ships; or of Willi Kaufmann who developed a big tool-making business, contributing many of the machine tools to the local car industry; and, of course, many others as well. Of the 2562 internees who arrived, 913 stayed. As James Jupp has pointed out, those 913 who stayed have contributed more in every field of endeavour than any other single boatload either before the arrival of the Dunera in 1940 or since.

As mentioned, **"The Dunera Scandal"** describes one skirmish in the eternal war between the children of light and the children of darkness. Most of the refugees belonged to neither category. They were merely the *casus belli.*

The military escort for the internees often misbehaved and some of the crew were subsequently court-martialled. The commanding officer, Scott, was merely reprimanded; Lieutenant O'Neill, a 24-carat bastard, was not even charged; one pilfering sergeant

---

* THE DUNERA SCANDAL was kindly donated by **Shelling's Books** for review.

** Erwin Frenkel, born in Vienna, was an internee on the Dunera.

was jailed for 12 months; and another was demoted. The relevant minister in the House of Commons, when asked to explain this "whitewash" lamely countered that he "could not be held responsible for the ruling of a military court-martial".

While the British army court apparently regarded Jew-baiting, including a bit of rough-house, good clean fun, perhaps nostalgically reminiscent of the popular Tasmanian "boong shoot of a Sunday", the British Government, as ever respectful of private property — the main idol worshipped by British law — paid full compensation to the victims of the thievery.

In Britain, as in Australia, the children of light fought against the injustice done to both the political refugees and to the victims of European teutonic tribalism. Cyril Pearl meticulously records their tireless efforts no less than the mealy-mouthed and/or venomous stonewalling of their opponents, the children of darkness. Jews have no saints, but do recognise saintly men, and have a knighthood of sorts to immortalise Gentiles who defy cultural and peer pressure in defence of the dignity and rights of men, Jews among them. Jewish tradition sees these as the kind of people for whose sake God was prepared to spare Sodom and Gomorrah, a category of man defined in Psalm 15:

> "Who may ascend the mountain of the lord? . . . He who has clean hands."

There is a catalogue of such righteous folk at Yad Vashem in Jerusalem. Cyril Pearl's book makes one suspect that that catalogue is incomplete. There are a number of Australians whose inclusion in it is long overdue, people such as Bishop Venn Pilcher, Margaret Holmes, Captain Broughton, Brian Fitzpatrick, and others. It is also pleasing to learn that Rabbi Danglow, contrary to the general impression held by the Jewish internees, actually tried to do something for them.

To interpose here a personal note:

I was one of the deportees on the Dunera, but came on to the boat as one of the survivors of the Arandora Star which had sunk in the Irish Sea about a fortnight before the Dunera sailed. Jews were a tiny minority in that group as were non-Jewish anti-Nazis. The majority were demonstrably enemy aliens. We were not molested during the trip. We were at the back of the ship, behind barbed wire, and had no contact with the others until we left South Africa. The camps at Tatura to which we were taken, unlike the ones at Hay, were not unpleasant. Eventually, we were able to "trade in" our Nazis for Jewish refugees interned in Singapore.

My memory of my two years spent at Tatura is a pleasant one. We had a number of professors on tap. I was nineteen, and, together with others of my vintage, we found ourselves the owners of an academic magic pudding. There were, for instance, Professor F. Gutman (physics); Prof. L. Adams (historian, expert on primitive art); Prof. Bruno Breyer (organic chemistry); Dr. Littauer (engineering); Dr. F. Eichenberg (Eaton), a Lawyer and hobby-mathematician; Walter Wuerzburger, a fine instrumentalist, arranger and composer; and, for a short while, Prof. Franz Borkenau (politics and primitive art). I studied with all of them and we became personal friends as well. It was one of the most rewarding episodes of **my** life, although in the lives of my tutors, it was a highly-dislocating experience.

Our military guardians were either friendly or inconspicuous. Two years after internment, their sergeant-major Stone became **our** first sergeant-major in the 8th Employment Company, a very pleasant man and real friend.

★ ★ ★

Walter Krauss is 17 years older than I, but grew up in the same town, Vienna. Keenly aware of the "cla feet" of his environment — partly with and partly without hind-sight — he discourses about these lucidly and with friendly contempt. Nonetheless, he could still feel a part of it — as I never could — to the point of dangerous reluctance to recognise the FULL measure of the potentially-homicidal malice lurking everywhere, and even today admits to be culturally European while sentimentally Australian.

While Krauss' book bills itself as an autobiography and seems, on the surface, no more than a nostalgic trip by an ageing raconteur back to the place of youthful indiscretions and a *"Kaffeehausklatsch"* about *mishpoche,* it is indeed far more than that. It is an amusingly-written but academically-respectable record of a sad chapter in the history of not so "felix Austria" — the replacement of one irresponsible, moribund elite by critics who turned out equally irresponsible, but also indifferent to human life in **their** manic pursuits.

Krauss traces the effect of the lost war on the psyche and the economy, the effect of the disintegration of the Austro-Hungarian Empire, the disastrous blow to the economy by the "sudden-death" debt-cancellation, the growing orientation towards a greater Germany as the key to economic (and psychologic) salvation, and the role of clerical fascism in the development of this public consciousness aiming at economic union, with Austria as part of a Germanic federation, and not as a suburb of Bavaria.

His comments on Australia and the reception received from the Jewish community, from "Australians of the Mosaic persuasion", are comparable to those of the Dunera people, but like myself he feels that this place has reaffirmed his right to exist while Europe denied it. He reminds me of the remark made to me by Frank Knopfelmacher: "You know, Australia is the largest convalescent home on earth".

Krauss uses the "I Claudius" technique of social critique and history-writing. This has one great advantage over the traditional formal academic paper which tends to be as stiff as a pretzel festooned with footnotes (a footnik is a nudnik with a PhD) and flashing with overbearing bibliographies; it is eminently readable.

Kol Hakavod, Mr Krauss, and Ken Yirbu.

JEWISH ARTISTS COMING INTO THEIR OWN

By S.L.

Karl Duldig, Survey, Sculpture, and Graphic Works 1922-1982 (Text by Eva de Jong-Duldig)

Leon Wolowski: Memories of the Shtetl — Sculptures of Leon Wolowski (Globe Press 1982)

Charles Aisen: His Metal Sculptures (Text by Stanley Robe) (Globe Press 1982)

It is gratifying to see Australian Jewish artists, all of them immigrants, coming into their own. Within a period of six months, three of them have had gathered into handsome book-form a selection of their works: Karl Duldig, Leon Wolowski and Charles Aisen.

Karl Duldig (**"Survey, Sculpture and Graphic Works 1922-1982"**) is undoubtedly the best-established of the three. Already in 1966, F.W. Cheshire published "Karl Duldig, Sculpture" which included 42 plates showing sculptures executed in Vienna, Singapore and Melbourne. The present volume, published in the artist's 81st year, inevitably covers similar ground, considering that it spans the sixty years of his creative life, but it is witness, too, to a far wider range of techniques and materials employed as also to a maturation of styles. Duldig is most adept and recognised as a sculptor whose works stand in places as far apart as Israel, Melbourne and Hong Kong. His predilections have been for terracotta, bronze and sandstone, but he is no stranger to marble, steatite and red gum. In their execution, his figures and figurines are clear and expressive — a few harsher works notwithstanding, generally given to composure and tranquility — with only the rare item tending towards the abstract. His etchings and drawings, of which this volume regrettably contains only four examples, are as equally pleasing to look at, study and assimilate.

Carlton War Memorial — detail 1962

The accompanying text, by Duldig's daughter, Eva de Jong-Duldig, outlines the artist's personal and creative life and presents the context and circumstances in which a number of Duldig's works were executed. It is a lucid text interspersed with Duldig's own words as recorded in his diaries, lecture notes, interviews and letters and with extracts from press cuttings and exhibition catalogues.

Karl Duldig features too, albeit briefly, in Leon Wolowski's **"Memories of the Shtetl: Sculptures by Leon Wolowski"**. Here, in a foreword, in referring to the subjects of Wolowski's art, he writes, "This series of characters from the Shtetl makes a unique contribution to our understanding of a world that no longer exists. Sincere and unpretentious, yet vital and expressive, the series may be classed among the best traditions of folk art." Those remembering still the pre-1939 European shtetls shall find much with which to

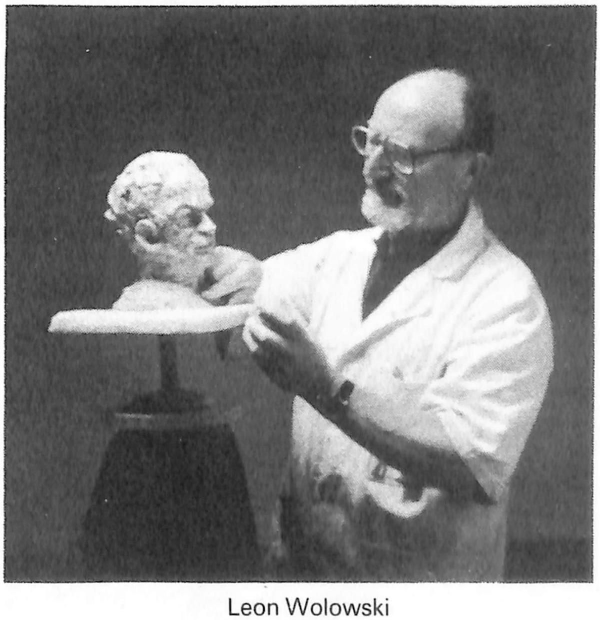

Leon Wolowski

identify directly; for those whose contact with the shtetl has been through the works of, say, a Sholom Aleichem or a Sholem Asch or a Leibush Peretz, Wolowski's water-carriers, milkmen, peddlers, glaziers, rebbes, scribes and matchmakers will become immediately and warmly familiar.

Though poor, though simple perhaps, or at times defiant or at others yielding, these are men and women of faith and — as in the instance of the Hasid — of boundless joy and selfless duty.

All in terracotta, Wolowski's characters have a keen individuality about them, in their stance, their interaction with each other, their expressions. Some would seem ready to move, others to laugh, others still to speak. What they would say must be left now to the imagination. The originals of Wolowski's humble folk are silenced forever. Nor can Leon Wolowski, nor anyone, restore their voive; but he **has**, through his work and this splendidly-attractive volume of 40 plates and accompanying commentary, set up a personal memorial to those who once did move and laugh and speak.

Among an artist's media, tin is perhaps among the least pliable. Yet it is in tin that Charles Aisen (**Charles Aisen: His Metal Sculptures**) has developed his expertise. Although like Leon Wolowski, Charles Aisen, in a number of his sculptures looks back at the pre-War shtetl (*"Life in the Pale", "The Cart-Driver", "The Smith"*), with Wolowski's sentimentality, more often he is overtly political, and variously bitter, cynical and satirical. The modern Jew, at the summit of a family tree whose members through the generations have seen forced conversions, incarceration in prisons and camps, persecution under Nazism on account of their Jewishness, is now, after the establishment of a Jewish State, labelled a racist; the young educated Jew, dressed in modern garb, is seen to leave the heder, and the tradition perhaps of his father; Chelm 1918 is contrasted with Melbourne 1980; The U.S.A. is set beside Russia, neither the ease of assimilation in the one nor oppression in the other able to do away with the self-identification of Jews **as** Jews, shown symbolically in the observance of the Sabbath in both places. And there are other examples of cynicism — Hitler and Stalin both at the summit of mounds of skulls and Arab oil-magnates holding nations to ransom.

The Bagel Seller

This album, too, with its text written by Stanley Robe, is a colourful richly-illustrated volume. It pays tribute to yet another splendidly-aware octogenarian (Aisen was born in 1901 — Karl Duldig in 1902, while Leon Wolowski is still a young 64) who continues to create, and does so in a medium handed down to him by generations of tin-smiths and workers in iron.

There are now many Jewish artists in Australia. Perhaps others among them shall see fit, in due course, to have their work published in albums similar to these. That would be pleasing indeed. But, looking at the more immediate future, there may be merit in giving consideration to the publication of a volume containing samples of the works of these many artists, a volume perhaps sponsored by Bezalel or by any other local patron of the arts.

FIGURINES (Dedicated to Charles Aisen)

In his world of miniature
metallic figurines
the artist speaks
of his love for history
of his love to be free.

Here the religious Jew
dances with such passion beyond his
metal confines,
he dances in my dreams
he dances in my mind.

There seems to be a yearning
an unwillingness to see
that Jewish customs and traditions
are fading into secular modernity.

Can't you imagine young children
the life that I have led
mingled with Chelmer anecdotal laughter
mingled with Nazi, Arab dread.

The floorboards of the old shule
creaked with atmosphere
with its tin roof, wooden seats
and rising hum of prayer
one could feel that God was there.

The silent moon
a quest to be conquered by technology
which turns a blind eye
to Third World chains
what ruthless pleasure from monetary gains.

Wars, atom bombs
monuments to the dead
we walk on burning embers
'When will we learn our lesson?' a United Nations
member asked
came the reply, 'When the world is at an end'.

Can one ever speak of hope
when all one sees is death?
Can one try to forget death
when one believes in hope?

—Annette Buchbinder

BOOK REVIEW

"THE RIGHT, THE LEFT AND THE JEWS"

by Bill Rubinstein (London, Crum Helm 1982)

Reviewed by Michael Danby

This book includes the most important sociological material on Australian Jews since Professor Peter Medding's work *"Jews in Australian Society"*.

Rubinstein contends that Western Jewish Communities in the U.S.; Britain and Australia have swung to the Political Right. This is a result, he argues, of the Left's adoption of crude anti-Zionism, an obviously alienating factor for the vast majority of Jews, for whom Israel is a vital symbolic political attachment.

It may be true that Jewish intellectuals are politically distressed by criticism of Israel, because they feel that the criticism is out of proportion to events like the recent war in Lebanon. But especially in migrant societies like Australia where the second or third generations have rapidly prospered, Rubinstein does not take sufficiently into account changes in political preferences which may have more to do with changed economic circumstances. However, as an inveterate reader of the London Jewish Chronicle I doubt whether British Jews have swung to the Right.

I am not convinced of his proposition in the book that the Political Right has become philo-Semitic. Margaret Thatcher, Ronald Reagan and Malcolm Fraser have broadly speaking, been favourable to Israel and have gained surprising support whether it is in the American Commentary magazine or the Federal seat of Phillip. But these three political leaders represent the strand of Conservatism where opposition to Soviet totalitarianism is strongest and they view Israel as a bastion of Western democracy. Rubinstein's conclusions about the philo-Semitism of the Political right might appear less credible if Lord Carrington, George Bush or Andrew Peacock were national conservative leaders. **The Left, the Right and the Jews** is on safer ground in arguing that Jews prosper in open democratic societies.

Francois Mitterand, the French Socialist President is the counterpoint, par excellence to the Rubinstein thesis. This week in an act of defiance to anti-Jewish terrorists that is not untypical of his political record, Mitterand lunched with his Jewish brother-in-law at Goldenberg's Restaurant in Paris, where six people died in a terrorist attack.

One must ask would Bob Hawke or a President Fritz Mondale be any less "philo-Semitic" than conservative leaders? Given candidates with pro-Israel sympathetics like Hawke or Mondale, it is doubtful that the swing to the right of Australian and US Jews is permanent. To be fair, Rubinstein has noted that in the 1982 Congressional elections Jewish voters in New York swung back to the Democrats.

Perhaps Dr Rubinstein's most disturbing contribution is addressed to the Political Left. For if his observations are only partly correct, then the Left ought to undertake a serious political re-evaluation. The use of crude anti-Zionism, in the course of entirely legitimate criticism of Israel Government, has had a traumatic effect on Jews, driving them to the Right.

When Bill Hartley, General Secretary of the Australian/Arab Libyan Friendship Association tells listeners to Melbourne Radio Station 3CR (Libyan Friendship Program 3 January 1982) that "They (Reagan's policies) are linked, not with the unrelenting drive to extract maximum profits at the expense of the impoverished working-class sections of some of the Western countries and even their middle sectors", this kind of "anti-Zionism" is what Karl Marx called the socialism of fools and is undistinguishable from the anti-Semitism of notorious Soviet propagandists, like Trofim Kichko.

If Dr Rubinstein's **"The Left, The Right and The Jews"** brings this problem of the Left's crude "anti-Zionism" into clearer focus, it alone, will make this book a valuable contribution.

CARLISLE LODGE

32 CARLISLE STREET

BALACLAVA

534 0316

★

די אייגנטימער

ת. קאַגאַן און פרוי און נאריטש

פארבייגייענדיק...

דעמאָקראַטיע — אַ שטעקן מיט צוויי עקן...

אין נאָמען פון דעמאָקראַטיע האָט מען געשאַפן מלוכישע ראַדיאָ־אוידיציעס פאַר עטנישע גרופן. דאָס מיינט — אַז עטנישע גרופן קאָנען איבערגעבן נייעס, קולטור־קאָנצערטן, מוזיקאַלישע אויספירונגען — אין זייערע נאַציאָנאַלע שפּראַכן.

לויטן זעלבן פּרינציפּ האָט מען אויך געגעבן אַ דער־לויבעניש צו שאַפן אַ ראַדיאָ־סטאַציע, כדי צו געבן אַ מעגלעכקייט פּאָליטישע מינדערהייטן אַרויסצוזאָגן זיך וועגן פּאָליטישע און געזעלשאַפטלעכע פראַגן. איז דאָס פאַרשטייט זיך זייער דעמאָקראַטיש. די סטאַציע האָבן אָבער פאַרכאַפּט נישט נאָר לינקע עלעמענטן וואָס רופן זיך: טראָצקיסטישע, מאַאָיִסטישע — נאָר סתם נאַציאָנאַליסטישע גרופן, וועלכע פאַרטרעטן דעם שטאַנדפּונקט פון דער פּ.ל.אָ. אויף דעם חשבון פון פרייהייט פון וואָרט, הילכט די סטאַציע קעגן יידן בכלל און קעגן מדינת ישראל בפרט.

עס האָט שוין אפילו געהאַלטן ביי אַ פּראָצעס, ווייל דער יידישער באָאַרד אָף דעפּיוטיס האָט אָנגעקלאָגט דער סטאַציע. די סטאַציע ווערט געשטיצט דורך די לינקע יוניאָנס און אַנדערע עלעמענטן, מיט אַראַבישע נייגונגען.

אַצינד האָט די רעגירונג פון וויקטאָריע געגעבן דער סטאַציע 3־סי. אַר. אַ סובסידיע פון 21.198 דאָלאַר, פון די פאָנדן, פאַר שאַפן אַרבעט פאַר אַרבעטסלאָזע.

„די סובסידיע איז אַ קלאָרע און אומצווייפלהאַפטע קאַפּיטולאַציע פון דער קעין־רעגירונג, צום דרוק פון דעם סאָציאַליסטישן־לינקס אין דער לייבאָר־פּאַרטיי", האָט דערקלערט דער געוו. מיניסטער וואָלטער דזשאָנאַ.

„ווייל די אַנטי־ישראלדיקע און דיסקרימינאַטאָרישע און געזעלשאַפטלעך ־ פאַרפירערישע און שפּאַלטערישע גוואַלד־פּראָפּאַגאַנדע קאָנטינואירט אומגעשטערט, קען איך נישט בלייבן שטיל, ווייל די שטאַט־רעגירונג דערמוטיקט פינאַנסיעל די דאָזיקע שעדלעכע, אומיושרדיקע און פאַרדראָסיקע טעטיקייט".

טראָץ דעם, וואָס די סטאַציע 3־סי.אַר. האָט נישט אַראָפּגעלאָזט פון איר העצערישן טאָן, האָט דער באָאַרד אָף דעפּיוטיס אויפגעגעבן דעם קאַמף, נאָך דעם ווי ער האָט אַריינגעבראָקט אין אים טויזנטער דאָלאַרן, צייט און מי.

מען קען זאָגן, אַז דער באָאַרד האָט געקעמפט ווי אַ לייב, איז אָבער געפאַלן ווי אַ פליג...

מיטן — אָדער קעגן שטראָם...

אין חודש נאָוועמבער־דעצעמבער 1982, האָט דער וועלט־ראַט פאַר יידיש אין יידישער קולטור אַרויסגעגעבן אַ העקטאָגראַפישן זשורנאַל „קעגן שטראָם", נר. 1־2, 44 זייטן.

אַצינד איז ער אָנגעקומען צו אונדז, קיין מעלבורן. דער זשורנאַל פאַרמאָגט אָן אַ שיער ליטעראַרישע אינפאָרמאַציע; יידיש־טעטיקייט אין פאַרשידענע לענדער, ווי פראַנקרייך, פאַראייניקטע שטאַטן, אַרגענטינע. אַ גרעסערע רעצענזיע איבער אַ בוך; אַ שפּאַר ביסל געזונטע פּאָלעמיק — מיט איין וואָרט — אַלץ וואָס גייט קעגן שטראָם פון אַסימילאַציע.

נאָר מעלבורן איז אין דעם זשורנאַל נישטאָ. ווייזט אויס, אַז מיר גייען מיטן שטראָם. לאָמיר טאַקע זען:

עס געפינט זיך דאָ אַ לאַנדראַט פאר יידיש און יידישער קולטור; אַ ביכער־קלוב — וועלכער פאַרקויפט ביכער; דער וויצע־פאָרזיצער פון וועלט־ראַט, פריינד ווינער; אַ יידישע טאָג־שול — אויף יידיש. דריי יידישע קינדערגערטנער; צוויי יידישע זונטיק־שולן; די נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק און קולטור־צענטער „קדימה", וואָס פירט וואָך איין וואָך אויס דורך אונטערנעמונגען אין יידיש; דער דוד הערמאַן טעאַטער, וואָס האָט מיט גרויס דערפאָלג דורכגעפירט אין 1982 אַ טעאַטער־פאָרשטעלונג פון חנן ברטוב: „קום אהיים מיין זון"; אַ טעאַטער־פילם פאָרשטעלונג; שלום־עליכם איינאַקטער „מענטשן"; דער „הזמיר"־כאָר, וועלכער האָט שוין געפייערט 35 יאָר פון זיין עקזיסטענץ; דער ליטעראַריש־געזעלשאַפטלעכער זשורנאַל „מעלבורנער בלעטער", וואָס עקזיסטירט שוין 7 יאָר און ביז היינט ארויסגעגעבן 36 נומערן; דער זשורנאַל „אונדזער געדאַנק" וואָס עקזיסטירט שוין זינט 1947; אַ יוגנטטעאַטער, וואָס גיט איצט די וועלט־פּרעמיערע פון „טאָגבוך פון אַנאַ פראַנק" (אין יידיש); צוויי שעה יידישע ראַדיאָ־אוידיציעס אַ וואָך, און איצט איז מען צוגעטראָטן בויען אַ חורבן־מוזעאום.

אין דער מאָנטרעאָלער קאָנפערענץ פאַר יידיש האָט זיך באַטייליקט אַ באַדייטנדע דעלעגאַציע פון מעלבורן — און פאַר דעם אַלעם האָט דער „קעגן שטראָם" נישט געפונען פאַר נויטיק צו ווידמען עטלעכע שורות.

גייען מיר טאַקע מיטן שטראָם?...

מעם

יידישער חורבן־צענטער

לויט דער אָפיציעל באַשטימטער קאָנסטיטוציע איז דעם 24־טן מערץ ה"י, צונויפגעשטעלט געוואָרן די עקזעקוטיוו פון צענטער אין באַשטאַנד:

פּרעזידענטן: באָנאָ ווינער און אהרן סאָקאָלאָוויטש; וויצע־פּרעזידענטן: יאַשאַ שער און אַדאַם פערלבערג; סעקרעטאַרן: מ. אייזענבוד און מ. עקהאַוז. קאַסירן: מאָטל ראָט און הערשל באַכראַך.

רחל בעקער

מיין טאַטנס אויגן

זיבן קינדער האָט געהאַט מיין טאַטע און אויגן ווי אַן ערלעך אומשולדיק קינד. געווען זענען זיי ברוינע, טיילמאָל האָבן זיי אויסגעזען גרין, אָפּהענגיק וואָס פאַר אַ ליכט ס׳פלעגט אויף זיי פאַלן. איז וויכטיק דער קאָליר? וויכטיק איז דער אויסדרוק אין די אויגן. ס׳איז אין זיי געווען אַזויפיל טרויער, אַזויפיל יאָמער, אַזאַ טיפע איינזאַמקייט און פאַרלוירנקייט, אַזאַ שרעקלעך, שרעקלעך אומבאַהאָלפנקייט מיט זיין בלייבן אליין, ווען די מאַמע איז שוין נישט געווען.

זי איז נאָך געשטאָרבן מיט אַ נאַטירלעכן טויט און געהאַט די זכיה צו ווערן באַגראָבן אויפן גענשער בית־עולם. דעם טאַטנס אויגן גייען מיר נאָך מיין גאַנץ לעבן. ווי לאַנג כ׳וועל נאָך לעבן, וועל איך תמיד זען מיין טאַטנס אויגן.

שווער איז מיר געווען אים אָנקוקן און אים איבערלאָזן אין וואַרשע נאָך דער באָמבאַרדירונג, ווען אַלע זענען אַוועק אויף מזרח און איך מיט זיי.

דער טאַטע שוין נישט קיין יונגער, האָט נישט געוואָלט מיטגיין. אויב אומקומען, האָט ער געוואָלט — איז אויף זיין אייגן בעט, אידער ערגעץ ווו אונטערוועגנס. דעמאָלט האָט מען נאָך נישט געוווּסט, אַז עס איז פאַראַן אַן ערגערער טויט, ווי אומקומען אונטערוועגנס.

ווען מען האָט באָמבאַרדירט וואַרשע בין איך אָפּט געווען מיט טאַטן. כ׳ווייס נישט ווער — וועמען ס׳האָט אונטערגעהאַלטן. מיין טאַטע איז שטענדיק געווען אין מיין באַגריף אַ זייער ענערגישער און דריבער — אויך אַ שטאַרקער. איך בין שטענדיק געווען אים געהאָרכזאַם, נישט אָקעגנגערעדט. חלילה נישט ווי געטאָן. ער איז פאַר מיר געווען די גרעסטע פערזענלעכקייט. אָבער איצט, אין דער באָמבאַרדירונג האָט ער זיך אינגאַנצן פאַרלאָרן. ער איז גאָר געווען דער שוואַכער, וואָס האָט זיך געוואָלט אָן מיר אָנשפּאַרן, אָן מיר אָנהאַלטן. אַליין בין איך געווען שוואַך און פאַרלאָרן אין דער שרעקלעכער סומאַטאָכע פון באָמבע־אויפרייסן. דער געבראַזג פון שויבן האָט פאַרהילכט די געשרייען פון לויפנדיקע מענטשן, וואָס זענען געלאָפן פון טויער צו טויער זיך באַהאַלטן. ווי שמאָל די נאַלעווקעס זענען געווען איז די גאַס נאָך שמעלער געוואָרן, ווייל אַ פערד איז געהרגעט געוואָרן און זיך צעלייגט אין דער מיט פון דער גאַס. איך האָב קוים געפועלט ביים טאַטן ער זאָל ארויס פון שטוב, פונעם ערשטן שטאָק און זיך באַהאַלטן אונטער די שטיגן. אונטער די שטיקן שטייענדיק, צוגעטוליעט צו אים האָב איך נאָר געבעטן, אַז אויב דאַרפט עפּעס געשען דעם טאַטן, זאָל עס בעסער געשען מיר. עס וואָלט געווען איבער מיינע כוחות צו קענען זען און איבערטראָגן אויב מיט אים וואָלט עפּעס געשען. געשען איז מיט אים אָבער דאָס, וואָס מיט אַלע וואַרשעווער יידן. כ׳האָב אים מער נישט געזען. מיין טייערן אָרימען טאַטע.

מ. טאָפּיאָל

באַמערקונגען וועגן שפּילן שאַך

שאַך איז נישט קיין פריינדלעכע שפּיל. אין איר איז נישטאָ קיין רחמנות אויפן אָפּאָנענט. ווייל ווען ער קאָן געווינען — וועט ער נישט רחמנות האָבן אויף דיר.

אַ פּאַרטי קאָן מען געווינען אין דריי געננג. אַ פּאַרטי קאָן אויך זיין רעמי, אויב ביידע שפּילער מאַכן די ריכטיקע צוגן. די מערהייט שאַך־שפּילער פאַרשפּילן, ווייל זיי פאַרזעען אַ גאַנג. דאָס בעסטע: זיי אויפמערקזאַם אין פאַל, ווען דיין קעגנער וועט דיר פרעגן שאַך, זאָלסטו קאָנען אָפּטרעטן אין א זיכערן אָרט.

אידער דו מאַכסט אַ צוג, קוק זיך אָרום און טראַכט: ווי וועט דאָס שאַך־ברעט אויסזען, נאָכן צוג, וואָס דו וועסט מאַכן.

דאָס פונדאַמענטאַלע איז שאַך, איז די באַמיאונגען צו צעקלאַפּן דיין אָפּאָנענט. אויב דו האָסט דערגרייכט צו דער שטופע, איז שוין לייכט צו געווינען. דו דאַרפט אַרויספירן וואָס מער פיגורן אויפן פעלד. דו דאַרפסט עס מאַכן ווי אַמשנעלסטן, דאַן וועט דיין קעניג זיין זיכער.

דאַרפסט זיך באַמיען צו צעקלאַפּן דיין קעגנערס מיטלסטע פענדלעך, און פאַרהיטן דיינע אייגענע פענדלעך.

שאַך איז איינגעטיילט אין דריי עטאַפּן: דער ערשטער איז: די עפענונג. דער צווייטער: דאָס מיטל־שפּיל דריטער עטאַפּ: דער סוף שפּיל, דאָס איז די וויכטיקסטע פאַזע פון שאַך־שפּיל.

יעדעס פענדל קאָן אַוואַנסירן ביז צום העכסטן ראַנג, אויב זי קאָן דערגרייכן דאָס אַכטע פעלד פון דעם אָפּאָנענט.

דו האָסט דאַן רעכט צו פאַרוואַנדלען דייך פענדל אין וועלכע פיגור דו ווילסט.

אויב דו רעכנסט, אַז דו קאָנסט געבן מאַט מיט א פערד אָדער לויפער, דאַרפסטו נישט מאַכן קיין קעניגן.

אין שאַך שפּילט דער קעניג זייער אַ וויכטיקע ראָל. ער דאַרף זיך דעריבער באַהאַלטן צווישן זיינע זעלנער, כדי אָפּאָנענט זאָל נישט קאָנען צוקומען צו אים.

אויב דיין פאַרטנער לייגט דיר פאָר אַ רעמי, און דו ביזט נישט זיכער צו דו קאָנסט געווינען, דאַרפסטו עס אַקצעפּטירן.

די געזעצן פון שאַך זענען: אַז מען רירט אָן אַ פיגור, מוז די פיגור מאַכן אַ צוג אַזוי שנעל ווי מע נעמט אַוועק די האַנט. מען טאָ נישט רעדן. ווען מען שפּילט טאָר מען נישט באַליידיקן דעם אָפּאָנענט. מען טאָר אים נישט אויפרעגן; מען טאָר נישט זינגען. מען טאָר נישט פייפן. מען טאָר נישט לאַכן פון אָפּאָנענט, אַפילו ווען ער פאַרשפּילט.

אויב דו קאָנסט געבן מאַט, פאַרליר נישט קיין צייט אויף נעמען פיגורן, ווייל דאָס וויכטיקסטע אין שאַך — איז מאַט.

— אַ מענטש ווי איר — האָט ער געמוסרט ראַזמאַנען, דאַרף וויסן ווו ער האַלט אין דער וועלט...

האָט עס ראַזמאַן נישט געוווּסט?

ווען דער דירעקטאָר פרעגט עס אונדז, די שילער פון צווייטן יאָר „רעמעסלנע", וואָלטן מיר עדות געזאָגט, אַז דער לערער ראַזמאַן ווייס שוין זייער גוט, ווו ער האַלט אין דער וועלט. מיר וואָלטן אים אפילו געקאָנט „עפענען די אויגן" אויף דער סיבה, צוליב וועמען דער לערער פאַרשפּעטיקט יעדן טאָג. נאָר מיר האָבן זיך נישט געמישט אין יענעמס געשעפטן...

אין אַן אַפּערע האָט דער כאָר די אויפגאַבע, פון צייט צו צייט אַריינברענגען שטימונג, וואָס העלפט צו דער אַנטוויקלונג פון דער דראַמע.

כאָטש די שילער פון צווייטן יאָר זענען ניט געווען קיין אָפּערע־כאָר, האָבן זיי דאָך געהאַלטן פאַר נויטיק אריינצוברענגען אין קלאַס די שטימונג פון דער דראַמע.

אין מיטן פון דער לעקציע, ווען אינזשיניער ראַזמאַן דערקלערט די באַשטאַנדטיילן פון מעש און קופּער; דעם פּראָצעס פון צונויפשמעלצן זיי אין אַ ספּעציעלן בראָנדזמעטאַל, אין וועלכן מען נויטיקט זיך ביים שיפן־בוי, טאַקע דאַן, ווען די פאָרמול און די פּראָצענטער זענען פון אונטערן קרייד אַרויפגעקומען אויפן טאָוול, האָט אין דער שטילקייט פון קלאַס עמעצער געגומען ברומען אַ פּאָפּולער גאָסן־לידל אין פּויליש:

— עך טי מאָיאַ רוזשאַ, אַטשי טשאַרנע מאַ — דליאַ מניע דאַ, דליאַ מניע דאַ — ושיסטקאַ טאַ — צאַ מאַ *).

דער לערער האָט זיך געמאַכט ניט הערנדיק. וואָס האָט ער געקאָנט דערווידערן? זענען מיר דאָך אים נאָכגעפאָרן אין אַ שיפל אויף דער פּינע; געהאַלטן אַן אויג אויף די צוויי, ביז זיי זענען פאַרשוווּנדן צווישן די הויכע אײרן...

צופיל אָבער, איז מען אים ניט געקראָכן אין די ביינער. מען האָט געדענקט, אַז צום לערער ראַזמאַן דאַרף מען אָנקומען מיט זאַכן, פון וועלכער דער אייגענער טאַטע טאָר נישט וויסן.

און דאָ האָט טאַקע ראָזע, די קראַנקן־שוועסטער פון דער „טאָז"־אַמבולאַטאָריע אַרויסגעהאָלפן.

צוערשט האָט ער אַזאַ בחור אָפּגעמאָסטן מיט אַ בליק, וואָס האָט געטראָגן אין זיך אי אַ פראַגע, אי אַ פאָרוווּרף:

— ווו האָסטו עס חברה־מאַן אונטערגעכאַפּט? און עפּעס דאָרטן מיט אַ ביליקער שטיק...

און מיט באַדויערן האָט ער צוגעגעבן:

— צוליב דריי מינוט פאַרגעניגן, וועסטו איצט דריי חדשים מוזן לידן...

✶

*) אך צו מיין רויז (אנדייטונג אויפן נאמען — ראָזע) וואָס האָט שוואַרצע יוינגן, און זי וועט מיר געבן אַלץ, וואָס זי פאַרמאָגט...

אין באַיאַרסקיס קינאָ האָט מען געוויזן דעם פילם „טונעל", פאַר די שולן.

אַ „מעגעלע" פון צווייטן יאָר „רעמעסלנע" איז געזעסן אין קינאָ, מיט איין האַנט ארומגענומען די פּלייצע פון אַ מיידל:

אַזאַ זאַך האָט זיך געלייגט אויפן שכל.

זעליק שטיין האָט שוין אויפגעגעבן די האָפענונג, אַז אים וועט געלונגען באַווייזן דער יוגנט אַז דאָס איז ניט דער ריכטיקער וועג; אַז צוליב פּערזענלעכע געפילן ווערט פאַרטאַכלעוועט אַ וויכטיקע אויפגאַבע, וועלכע די יוגנט האָט צו דערגרייכן, אין דעם אומרואיקן יאָר פון 1937. ער האָט פאַרלוירן די האָפענונג, אַז די מענטשהייט קאָן עפּעס דערוואַרטן פון די שילער פון דער „רעמעסלנע", די קומענדיקע פּראָלעטאַריער, וואָס קאָנען זיך נישט צעשיידן מיט דער מענטאַליטעט פון אַ „מעגעלע".

זיין גלויבן אין דער יוגנט האָט אַפילו נישט צוריקגעשטעלט דעם קלאַנג, אַז ס'איז פאַרשוווּנדן פּערלשטיין, דער „מעגעלע" פון צווייטן יאָר. נאָך דעם ווי מען האָט דערשאָסן אַ פּראָוואָקאַטאָר אין אַ דראָזשקע אויף זאַוואַלנע גאַס . . .

אפשר האָט זיך שוין צווישן די צוויי, וואָס זיצן פאַר אים, אויך אָנגעהויבן אויספּיקן אַ ליבע. מאַלע וואָס עס נעמט זיך אויספּיקן אין דער טונקלקייט פון אַ קינאָ...

נאָר מיטאַמאָל האָט ער זיך געכאַפּט — אַז דאָס מיידל איז זיסל.

— זי אויך?!

די קאַטאַסטראָפע אין טונעל וואָס ער האָט נאָר וואָס בייגעוווינט, האָט אים אויסגעזען ווי אַ קליינער פאָרפאַל, אויפן וועג צו אַ גרויסער אידיי, אַנטקעגן דער קאַטאַסטראָפע פון זיין גלויבן, וואָס נעמט זיך קרישלען פאַר זיינע אויגן.

— זי אויך?

אין דער טונקלקייט פון קינאָ האָט זיך אים געגומען אויסדוכטן, אַז אָט: פאַר זיינע אויגן ווערט דורכגעבראָכן אַ מאָראַלישע וואַנט אין זיינע אַלע האָפענונגען צו זען אַ קעמפערישע יוגנט, ווערן פאַרשאָטן אונטער די שטיינער פון דער קרישלענדיקער וואַנט.

ניין. ער האָט נישט געקאָנט בלייבן גלייכגילטיק צו דעם פאַקט. ער קאָן נישט פאַרבלייבן בלויז אַן עדות. ער מוז עפּעס טאָן דערצו.

מיט איין שנעלע באַוועגונג האָט ער אַראָפּגענומען דעם בחורס האַנט פון זיסלס פּלייצע...

✶

אפנים — די אויפגאַבע וואָס דאָס לעבן האָט אַרויפגעלייגט אויף זעליק שטיינען, איז נישט געווען צו זיין אַ רעוואָלוציאָנער און מאָראַליסט.

צוליב דעם טאַקע האָט ער געהאַט צו זינגען און צו זאָגן, אין דעם פלאָנטער אין וועלכן ער אַליין איז פאַרקראָכן...

— וועלוול זאַגער — אַפּוועזנד.

אין איינעם אַ ווינטערדיקן פרייטיק פרימאָרגן, האָט מען אויך געמוזט זיך אַרויסהעלפן מיט דירעקטאָרס אַנדער נאָסטאַלגיע, וואָס איז געווען — דאָס אַלטע צאַרישע רוסלאַנד.

עס האָט געשנייט. דער פלאַכער דאַך, אויף וועלכן ס׳איז אַרויס דאָס פענצטער פון קלאַס איז פול געוואָרן מיט ווייסן, פּוכיקן שניי, וואָס האָט אויסגעזען אומשולדיק און צוציענדיק. האָבן חברה ניט געקאָנט ביישטיין דעם נסיון, אויפגעמאַכט דאָס פענצטער, און צווישן אַ יאָ און אַ ניין האָט זיך צעפלאַקערט אַ מלחמה מיט שניי־קוילן, און די ווייסע, האַרטע „סניעזשקעס” זענען געפלויגן אהין און צוריק, כאָטש עס איז שוין געווען היפּש נאָכן גלאָק, אויף וועלכן קיינער האָט סיי ווי קיין אַכט ניט געלייגט. ערשט ווען אַזאַ „סניעזשקע” האָט געטראָפן דער לערערין פון פּויליש, וועלכע איז נאָר וואָס אַריין אין קלאַס — און געטראָפן אין אַן אויג, און אַראָפּגעוואָרפן אירע ברילן —

ערשט דעמאָלט האָט מען זיך געכאַפּט, וואָס מ׳האָט דאָ אָפּגעטאָן...

די צווייטע שעה איז געווען מעכאַניק. מען האָט געוואַרט אויפן פּסק־דין פון דירעקטאָר.

געוווּסט האָבן מיר דעם דירעקטאָרס מיינונג וועגן אונדז, וואָס מען מוז מודה זיין — איז געווען ניט גאָר קיין געהויבענע. ווען ער איז געווען אין אַ גוטער שטימונג, האָבן מיר ביי אים געהייסן:

— דער פּריזיער פּאַריין...

דעם נאָמען האָבן מיר זיך פאַרדינט, מחמת ביי פאַרשידענע מלוכישע פּאַראַדן, ווען שילער דאַרפן מאַרשירן, האָבן אַלע שילער זיך באַוויזן אין זייערע אוניפאָרמען. די „רעמעסלנע” האָט אויך געהאַט אַן אוניפאָרם, אפילו ווען דאָס איז בלויז געווען אַ ברוין, סאַמעטן היטל מיט אַן אויסגעהאָפטן מגן־דוד אינמיטן. נאָר ס׳האָט זעלטן ווער גענומען זיך די טרחה צו קויפן אַזאַ היטל. איז שוין במילא אויסגעקומען, אַז יעדער האָט געטראָגן אַזאַ היטל, וואָס ער האָט פאַרמאָגט. ווען דער דירעקטאָר האָט געכאַפּט אַ קוק אויף די אויסגעשטעלטע רייען, אויף דער קאָלעקציע פון היטלען, מיט וועלכע מיר האָבן זיך פּרעזענטירט, האָט ער זייטיק באַמערקט:

— פּונקט ווי אַ פּריזיער פּאַריין...

און געזאָגט האָט ער עס, אָן אַ טראָפּן באַגייסטערונג...

נאָך פאַרן קלונג זענען שוין אַלע געזעסן אויף די ערטער, וואָס דאָס אַליין איז שוין געווען אַן אויסדרוק פון חרטה.

דער דירעקטאָר איז אַריין אין קלאַס. דער טונקעלער וואָלקן, וואָס איז געווען פאַרצויגן איבער זיין פּנים, האָט אָנגעזאָגט דעם קומענדיקן שטורעם.

מיט אימפּעט האָבן מיר זיך אויפגעשטעלט, אים צו באַגריסן. עמעץ האָט אָנגעהויבן, און אין אַ רגע האָט שוין דער קלאַס געדונערט, ווי אַ ראָטע זעלנער:

—זדראַוויאַ זשעלאַיעם, וואַשע וויעליטשעסטוואָ!

פון וואַנען האָבן זיך די ווערטער גענומען? ווער האָט זיי אונטערגעזאָגט?

אַלע אויגן — ווי רעפלעקטאָרן זענען געווען אָנגעשטעלט אויפן דירעקטאָר. ער איז געשטאַנען אויסגעצויגן ווי אַ סטרונע, אין זיין אויג האָט געפינקלט אַ טרער פון גערירטקייט...

מצד די שילער האָט דעם דירעקטאָר ניט געפעלט קיין צרות. די לערער זענען אויך נישט אָפּגעשטאַנען.

מיטן אינזשיניער ראָזמאַן האָט דער דירעקטאָר געפירט אַ כסדרדיקע מחלוקה וועגן זיין זייגער, וואָס האָט זיך תמיד געשפּעטיקט, אָן שום באַרעכטיקונג, און דערפאַר איז ער תמיד געקומען שפּעט אין שול אַריין.

דער אינזשיניער ראָזמאַן האָט געהאַט אַ שווער שטיקל אַרבעט איבערצוצייגן דעם דירעקטאָר, אַז זיין זייגער שפּעטיקט זיך טאַקע. ער האָט אים אַרויסגעצויגן פון טאַש, ווי אַן אומצווייפלהאַפטן באַווייז און אָנגעוויזן:

— נאָט זעט אַליין...

ער האָט זיך געהאַלטן ביי ס׳זייניקע אפילו דאַן, ווען יעדער האָט געוווּסט, אַז פּונקט 12 בייטאָג האָט די פייערלעשער סירענע אָנגעזאָגט דער גאַנצער שטאָט, ווי שפּעט עס איז. אַלע האָבן זיך באַנוצט מיט אָט דער צייט, אפילו די — מיט אייגענע זייגערס. דאָס האָט דער דירעקטאָר געוואָלט וויסן:

— נישט געהערט די סירענע, האַ?

— ווי איך בין אַ ייד, ניט געהערט — האָט ראָזמאַן געענטפערט.

אין זיינע סטודענט־יאָרן, האָט דער דירעקטאָר אויך קיין האָניק נישט געלעקט, און דעריבער האָט מען וועגן אים נישט געקאָנט זאָגן, אַז ער לאָזט זיך פירן פאַר דער נאָז; אַז מ׳קאָן אָפּקומען גלאַט מיט אַ תירוץ, וואָס איז אויסער יעדער לאָגיק. מיט געדולד און אויסדויער האָט דער דירעקטאָר זיך אונטערגענומען צו באַווייזן, אַז ער קאָן זיך אויף אָט די קונצן.

און טאַקע:

אַראָפּקוקנדיק פון דער אויבערשטער באַלוסטראַדע האָט ער געזען ווי דער לערער ראָזמאַן גייט מיט די טרעפּן אַרויף צו זיין לעקציע. ער נעמט אַרויס זיין טאַשן־זייגער, טוט אַ קוק אויף דער צייט, כדי צו זיין זיכער — אויף וויפל ער האָט פאַרשפּעטיקט, און דרייט צוריק די ווייזערס...

פון אָט דער אַנטדעקונג האָט דער דירעקטאָר קיין סוד ניט געמאַכט...

די מעשה מיטן זייגער איז בלויז געווען דער אַריינפיר צום ריכטיקן ספּעקטאַקל, וואָס האָט זיך אָפּגעשפּילט יעדעס מאָל, ווען דער לערער ראָזמאַן האָט פאַרלאַנגט, אַז שכירות זאָל מען אים צאָלן דירעקט, טאַקע אין האַנט אַריין...

— אַזוי ווי מען ציילט אין אַ טייסטער געלט? — האָט דער דירעקטאָר געוואָלט וויסן...

לויטן דירעקטאָרס איינזען איז געווען מער יושרדיק מען זאָל אויסצאָלן ראָזמאַנס פרוי, וואָס האָט קינדער עסן צו געבן.

וועגן זיסלען, האָט ער מיט גרויס רעספּעקט אַ טראַכט געטאָן:

— אָט דאָס איז עס... אַזאַ דאַרף זיין די יוגנט...

איז וואָס־זשע האָט דערזען זעליק שטיין אין דער טונקלקייט פון באַיאַרקיס קינאָ?

ער האָט דערזען — דאָ, ממש פאַר זיינע אויגן — ווען אויפן עקראַן שפּילט זיך אָפּ די דראַמאַטישע סצענע פון דורכברוך, אין וועלכע ער האָט געזען דעם סימבאָל פון דער נייער אָרדענונג פון וועלכער עס טיילט אָפּ אַ שטיינערנע וואַנט — אין דעם דראַמאַטישן מאָמענט פון עקזאַלטאַציע האָט ער דעזען, ווי עס זיצט אַ „מעגעלע" פון צווייטן קלאַס, זיין האַנט פאַרלייגט אויפן פּלייצע פון אַ מיידל, און זיי פילן זיך אַזוי היימיש, ווי היימיש מען קאָן זיין אין דער טונקלקייט פון אַ קינאָ...

★

דער נאָמען האַנטווערקער־שול — וואָלט פאַרבליבן סתם אַ נאָמען פאַר אַ שול — אויסצובילדן פאַכלייט; אַ סטאַטיסטיק — אויב עמעצער וואָלט זיך אונטערגענומען איבערצוציילן די ידישע פאַך־שולן אין פּוילן. אָבער דער שול האָט מען גערופן: „רעמעסלנע".

אַ שילער פון דער שול וואָלט פאַרבליבן אַן איינס אין דער פנימלאָזער סטאַטיסטיק, ווען ער הייסט ניט: איזיק „שמאַלץ", אָדער שלמה „ביקל", אָדער איזיע „קיבעבע", אָדער נאָטע „דער ווילדער שאָס".

אַזוי טאַקע וואָלט אַ לערער, ווי יעדער — וואָס טראָגט דעם נאָמען לערער פאַרבליבן איינער פון די, וואָס גיט זיך אָפּ מיט לערעריי, אָן אַן אייגענעם קען־צייכן. אָבער ניט אַ לערער פון דער „רעמעסלנע". דאָ האָט שוין אַ לערער געהאַט ניט בלויז אַ נאָמען, נאָר טאַקע אַ כאַראַקטעריזאַציע, וואָס האָט אים אויסגעטיילט פון אַנדערע לערער.

אָט נעמט דעם מאַטעמאַטיק־לערער. ער האָט געהאַט זיין סיסטעם.

— אַז מירן נעמען אָט וואָס — האָט ער אָנגעוויזן אויפן טאָוול — און טאָפּלען אויף אָט וואָס — וועלן מיר באַקומען — אָט וואָס...

דערויף האָט נאָטע „דער ווילדער שאָס", וואָס קאָן בדרך הטבע ניט זיצן רואיק, געפילט פאַר נויטיק צו באַשטעטיקטן:

— אַז מען זעט עס באַשיימפּערלעך...

דער דאָזיקער באַשיינפּערלעך איז אים גלאַט ניט אַדורך — מחמת דער לערער האָט אויך געהאַט זיין דרך הטבע — צו רייסן ביי די אויערן...

און נאָך עפּעס:

דער לערער וואַסערמאַן איז געווען אונדזער קלאַסן־דערציער, וואָס דאַרף ניט בלויז אַכטונג געבן אויף דער אַקאַדעמישער זייט פון אונדזער דערציאונג, נאָר אויך אויף דער מאָראַל און גוטע מאַניערן, מיט וועלכער דער קלאַס האָט זיך ניט אויסגעצייכנט.

פּאַסירט אַמאָל:

די „רעמעסלנע" האָט איינגעלאַדן די האַנטווערקער־שול פאַר מיידלעך אויף אַ פילם־אָוונט, אין גרויסן זאַל פון דער שול. נאָך אַלעמען — איז דאָס יאָר 1937 ניט געווען מער דאָס יאָר פון אָפּגעשטאַנענקייט...

נאָר ווייל דער לערער וואַסערמאַן האָט געקאָנט זיינע תלמידים, און ווייל מיר האָבן שוין אַביסל פּריצייטיק גענומען ארומרודערן, האָט ער — ווי אַ דערציער — געפונען פאַר נויטיק אונדז באַצייטנס צו וואָרענען:

— יינגלעך — האָט ער אָנגעהויבן זיין רעדע — אָנווייזנדיק מיט אַ פינגער וואָס וואָרנט אויף דער זייט, ווו מיר זענען געזעסן — יינגלעך — אַז איר וועט זיך אויפפירן ווי גאַסן־יינגלעך, וועט מען אייך שיקן צו גאַסן־מיידלעך...

נאָך אַזאַ אריינפיר, האָט ער שוין — פאַרשטייט זיך — מער גאָרניט געהאַט וואָס צו זאָגן, ווייל מען האָט אים סיי ווי מער ניט געהערט, צוליבן טומל פון די רייען — ווו די מיידלעך זענען געזעסן.

די יינגלעך האָבן גאָרניט געהאַט צו דערווידערן קעגן דעם פאַרשלאַג, און זענען דעריבער געזעסן רואיק, אפילו געשמייכלט דערביי.

אַז די מיידלעך האָבן זיך לסוף אַביסל באַרואיקט, האָט זיך דער לערער נאָך אַלץ ניט געפילט באַקוועם, ווייל ער האָט בשום אופן ניט געקאָנט אויפקלערן, וואָס ער האָט אייגנטלעך געמיינט, ווען ער האָט געזאָגט...

ווי יעדער שול, האָט אויך די „רעמעסלנע" געהאַט אַ דירעקטאָר, און ווי קאָן מען אים פאַרבייגיין?

עס איז נויטיק צו וויסן, אַזביים דירעקטאָר אין קאַבינעט איז געווען אַ טעלעפאָן, אויפן וואַנט, און אַנטקעגן איז געזעסן ביי אַ טיש די סעקרעטאַרין פון „רעמעסלנע", די פריילן דאַדיוק, צוליב וועלכער יעדער פון אונדז האָט געזוכט אַ תירוץ, ער זאָל קאָנען אריינקומען אין קאַנצעלאַריע.

האָט מען טאַקע אַמאָל באַמערקט, ווי דער דירעקטאָר רעדט דורכן טעלעפאָן. ער האָט זיך פאַרנייגט, אַראָפּגענומען פאַר יענעם דעם הוט און מיט גרויס ערנסטקייט געלאָזן וויסן, אַז:

— דאָ רעדט דער אינזשיניער משה באַסעוויטש, פון דער יידישער האַנטווערקער־שול, וועלכע געפינט זיך אויף דער גאַס נאַדבזשעזשנאַ צוויי־און־פופציק...

צוזאַמען מיטן אינזשיניערן־דיפּלאָם, האָט ער אין די לענדער ווו ער האָט שטודירט, אָפּגעשפּאָרט אויך אַ סענטימענט פאַר זייער שפּראַך און קולטור.

במילא איז שוין פּויליש ניט געווען זיין מוטער־שפּראַך. אפילו ניט זיין שטודיר־שפּראַך.

מיט אונדז האָט ער געלערנט מעכאַניק און טעכנאָלאָגיע. פילבאַר פאַרן דירעקטאָרס נאָסטאַלגיע, האָט מען ביים אויסרופן די קלאַס־רשימה געענטפערט אויף דייטש.

— איזיק גלאַזמאַן — איז דער ענטפער געווען: אַנוועזנד.

— שלמה נאָוויק — אַפּוועזנד.

(דערציילונג)

מאַרק בעזובני

דער קלאַס פון 37טן יאָר

זיסל איז ניט געווען דאָס שענסטע מיידל פון קלאַס, מחמת קיינער האָט נישט געקאָנט פאַרנעמען דאָס אָרט פון דער, וועלכער מ׳האָט שוין לכתחילה גערופן מיטן אומאָפּפרעגבאַרן נאָמען: פּופּע.

צי זי האָט טאַקע אויסגעזען ווי אַ ליאַלקע איז געוועזן אָפּהענגיק פון דעם, פון וועלכן ווינקל מען האָט זי גענומען אונטערן שפּאַקטיוו: ווי אַלט דער פאַרליבטער איז געווען...

סיי ווי — זי איז געווען אַ זאַרגלאַז־פּריילעכע, אַ צוגעלאַזנע, מיט חן־גריבעלעך און בידע באַקן און זיך וואָרעם געטוליעט. דאָס איז אויך געווען אַ מין באַנעמונג וואָס האָט אונטערגעשטראָכן, אַז זי איז גאָרנישט אויסן — אַט:

— באַוווּנדער מיין שיינקייט...

ווען שילער פון אַנדערע שולן זענען געקומען באַזוכן די מיידלעך אין אינטערנאַט פון דער האַנטווערקער־שול, האָט זיך פּופּע טאַקע אָנגעזען. צו ווען מען איז ניט געקומען, האָט מען קודם זיך אַרומגעכאַפּט מיט איר...

דעריבער האָט קיינער ניט באַמערקט ווי אַזוי און ווען פון צווישן אַלע מיידלעך איז דווקא זיסל געוואָרן דער צענטער, צו וועלכן ס׳האָבן גראַוויטירט די בחורים.

ניאָמקע, דער מאַטעמאַטיקער פון טשעטשיקס גימנאַזיע איז טאַקע געווען דער ערשטער, וואָס האָט וועגן דעם געהאַט צו זאָגן:

— זי איז געוואָרן דער צענטער, צו וועלכן די שילער האָבן אָנגעהויבן גראַוויטירן, כאָטש לויט דער לאָגיק האָט עס געדאַרפט זיין פּופּע.

— דערקלערן אַ מיידל לויטן שכל הלאָגיק — קאָן נאָר אַ טרוקענער מאַטעמאַטיקער, ווי ניאָמקע — איז אים איצל אריינגעפאָרן אין די רייד — אַ מיידל איז דאָך ניט קיין פיגור אויפן שאַך־ברעט.

איצל האָט פיינט געהאַט פאָרמולעס און לאָגיק — דערפאַר אָבער האָט ער ליב געהאַט מחיק און מיידלעך. אָבער מודה געווען האָט ער זיך:

— זיסל איז געקנאָטן פון גאָר אַן אַנדער טייג...

ניאָמקע גלייבערזאָן איז ניט געווען פון די בחורים וואָס גיבן אַזוי שנעל נאָך.

— זיסל האָט איר אייגענע ביאָלאָגישע טעאָריע, און לויט איר באַהאַנדלט זי אירע פריינד. פאַר איר זענען בכלל ניטאָ קיין בחורים־מיידלעך, נאָר חברים און קעגנער. זי צעטיילט די געזעלשאַפט לויט קלאַסן און פּאַרטייען...

— זיסל האָט היפּשלעך פאַרשפּעטיקט מיט איר טעאָריע — האָט דערזיף איצל באַמערקט — ווען גאָט וואָלט איבערגענומען זיסלס טעאָריע, וואָלטן פּאַסירט צוויי זאַכן: — ערשטנס — וואָלט בכלל קיין וועלט ניט געווען, צווייטנס — וואָלט ער אָנשטאָט מענער און פרויען, באַלד אָנגעפילט דעם גן־עדן מיט סאָציאַליסטן, קאָמוניסטן; בונדיסטן; ציוניסטן און עסט קינדערלעך גראָז — און פירט דעבאַטן. אַזאַ יאָר אויף מיר, ווי ער האָט געהאַט מער שכל: ער האָט באַשאַפן מענער און פרויען צוליב גאָר אַנדערע צוועקן, ווי פירן פּאָליטישע דעבאַטן...

מעגלעך: זיסל האָט אפשר יאָ געוווּסט, וועגן וואָס חברה שפּאָרן זיך, הגם זי האָט זיך קיינמאָל ניט פאַרטראַכט ווען צו געבן געוועכט: ס׳איז געווען דאָס יאָר 1937. די וועלט האָט געצאַפּלט אין פּאָליטישע קאָנוולסיעס, ווי אַ שוועך־קראַנקער. די יוגנט האָט געפּלאַטערט מיט אידעאָלאָגיעס; געשלונגען פּאָליטישע לופט, וואָס איז פול געווען מיטן ריח פון דינאַמיט, און געשפּיגן מיט פייער.

דערפאַר טאַקע האָט עס גאָר אָפט פּאַסירט, אַז ניט איין בחור וואָס איז געקומען זען אַ מיידל אין אינטערנאַט, האָט געלאָזן זיצן „דאָס פּראָבלעם״ און מיט אייפער זיך אריינגעלאָזט אין וויכוח מיט זיסלען, פאַרגעסנדיק צוליב וואָס, מיט וועלכע כוונה ער איז דאָ לכתחילה געקומען...

★

ביי באַיאַרסקין אין קינאָ האָט מען געוויזן דעם פילם „טונעל״, אין אַ סעאַנס פאַר שילער.

זעליק שטיין, דער שילער פון דריטן יאָר „רעמעסלנע״ האָט אין דער טונקלקייט פון קינאָ דערזען עפּעס, וואָס איז געווען ניט נאָר אויסער די ראַמען פון עקראַן, און פון דער געשיכטע, וואָס האָט זיך דאָרט אָפּגעשפּילט, נאָר טאַקע אויסער די ראַמען פון דעם סדר, וועלכן ער — זעליק שטיין האָט געוואָלט די יוגנט זאָל זיך פירן.

זעליק שטיין איז שוין געווען — קאָן מען זאָגן — כמעט אַ דערוואַקסענער. ווו נאָר ער האָט געטראָפן די שילער פון דער האַנטווערקער־שול, ביי דער אַרבעט אין וואַרשטאַט; אויפן איבעררייס — אַלע זיינע געדאַנקען האָבן געהאַט איין פּונקט:

— די יוגנט פאַרטאַכלעוועט צייט אויף „פּוסטע זאַכן״, אָנשטאָט אָפּגעבן זיך מיט ענדערן דעם סדר פון דער וועלט... די מענטשהייט, אַלץ דאַרף געטאָן ווערן פאַר דער מענטשהייט און ניט כדי צו באַפרידיקן קליינלעכע אַמביציעס. דאָס ציט אָפּ די יוגנט פון איר הויפּטאויפגאַבע אין לעבן...

ווען ער האָט אויפגעכאַפּט, וואָס די בחורים זאָגן אַלץ

דורות, אין אַלע צייטן, אין אַלע גלותן, צעשפּרייטונגען צווישן פעלקער זיך דערמאָנט, אַז זיי זענען דאָס אויסדערווילטע פאָלק, אַז זיי זענען די איינציקע צווישן אַלע פעלקער וואָס האָבן אויסגעקליבן יהוהן, אים צו דינען. דאָס האָט זיי געהאָלפן איינצוהאַלטן זייער באַזונדערקייט און זייער נאַציאָנאַלע אָנגעהעריקייט.

אַלע געזעצן, זענען שוין באַקאַנט געווען אין די קולטורן פון יענער צײַט. זיי זענען אַרומגעגאַנגען שבל־פה ווי חכמות און פילאָסאָפישע אמתן ביי די גרויסע פעלקער פון מיטעלן מזרח.

דער פאַרדינסט פון יידן באַשטײט אין דעם, וואָס זיי האָבן דורכן גערעדטן און, שפּעטער, פאַרשריבענעם וואָרט פאַרהיט פאַר דער מענטשהייט די דאָזיקע חכמות פון די פאַרשווונדענע ציוויליזאַציעס. יידן, אָדער עברים, ווי זיי האָבן זיך דאַן גערופן, זענען געווען בלויז א קליינע גרופּע צווישן פילצאָליקע סעמיטישע שבטים, וואָס האָבן אין יענער צײַט אַרומגעוואַנדערט איבער דעם אַראַבישן האַלבאינדזל. קען זיין אַז דער צוזאַמענטרעף מיט די ציוויליזאַציעס פון בבל און מצרים, וו זיי זענען א געוויסע צייט געווען שקלאַפן, האָט ביי זיי דערוועקט דעם באַגער צו ווערן אַן אײנהייטלעך פאָלק, ווען די אַנדערע מדבר־נאָמאַדן האָבן נאָך די דאָזיקע אַנטוויקלונגס־שטופּע נישט געהאַט דערגרייכט.

עס זענען דאָ עטלעכע הויפּט־פאַקטאָרן וואָס פאַראייניקן אַ פאָלק. דאָס זענען: די גרענעצן פון לאַנד וועלכע דאָס פאָלק באַווינט, די שפּראַך, מנהגים, טראַדיציע, רעליגיע. אָבער קודם כל איז עס דאָס לאַנד, ווייל אין אײן לאַנד קענען די אײנוווינער האָבן פאַרשידענע שפּראַכן, דיאַלעקטן, זיך אונטערשיידן מיט טראַדיציעס און אוודאי מיט רעליגיע.

די יידן האָבן גלייך פון זייער ערשטן פּרווו צו פאַראײניקן זיך אין אַ פאָלק, נישט פאַרמאָגט דעם וויכטיקסטן פאַראײניקונגס־פאַקטאָר — אַן אײגן לאַנד. דאַקעגן איז זיי געגעבן געוואָרן אַ רעליגיע־קאָנסטיטוציע, וועלכע האָט אינקאָרפּאָרירט געזעצן לויט וועלכע די אָנגעהעריקע צום פאָלק האָבן זיך געדאַרפט פירן. עס וואָלט געווען ריכטיקער צו זאָגן, אַז די געזעצן וואָס די יידן האָבן באַקומען זענען פאַרזיגלט געוואָרן מיט גאָטעס נאָמען, ווייל דאָס איז געווען אין יענע באַדינגונגען דאָס אײנציקע מיטל וואָס האָט געקענט אויפצווינגען זייער אויספירונג. אַדאַנק דעם צוזאַמענטרעף פון יידן, וועלכע זענען געווען וואַנדערנדיקע נאָמאַדן מיט אַ העכערער ציוויליזאַציע זענען זיי אַריבערגעשפּרונגען עטלעכע שטאַפּלען פון נאָרמאַלער פאָלקס־אַנטוויקלונג, און דערפאַר זענען זייערע געזעצן געווען מאָראַלישע און עטישע, וועלכע עס האָבן געווינלעך פאַרמאָגט אײנגעזעסענע פעלקער מיט לאַנגע טראַדיציעס.

דורך אויסקלויבן אַן אײנציקן גאָט האָבן די יידן זיך אָוועקגעשטעלט באַזונדער פון אַנדערע פעלקער און זייער צייט, און שפּעטער פאַרהיט געוואָרן פון אַסימילאַציע און אויסמישונג; אַז יהוה האָט אויסגעקליבן די יידן, קען מען גלייבן — אויב מען וויל. אָבער אַז די יידן האָבן אויסגעקליבן יהוהן פאַר זייער גאָט דאָס איז אַן אומבאַשטרייטבאַרער פאַקט.

דאָס איז געווען דער אָנהייב פון יידישן פאָלק. עס איז געבוירן געוואָרן אין גלות. זיי האָבן אויסגעקליבן דאָס לאַנד כנען ווו זיך צו באַזעצן. (מען קען אויך זאָגן אַז גאָט האָט פאַר זיי אויסגעקליבן און געשענקט זיי דאָס לאַנד.)

מעגלעך, וואָלטן יידן געגאַנגען פון דער זיכערקייט, פון וועלכער עס האָבן געגאַנגען אַנדערע פעלקער פון אַלטערטום אין זייערע לענדער, וואָלטן זיי אַזוי ווי יענע אונטערגעגאַנגען נאָכן דערגרייכן דעם זעניט פון אַנטוויקלונג. אָבער צוליב דעם געאָגראַפישן אָרט ווו זייער אויסגעקליבן לאַנד איז געלעגן איז זיי קײן רו נישט באַשערט געווען. זיי האָבן באַווינט, ווי מען רופט עס היינט אָן, אַ בופער־לאַנד, וועלכעס איז געווען אַרומגערינגלט מיט די גרויסמאַכטן פון יענער צײַט: מצרים, בבל, אשור, וועלכע האָבן, קעמפנדיק צווישן זיך, יעדעס מאָל פאַרנומען דאָס קליינע לענדעלע וואָס איז געלעגן אויף זייער וועג. די רעליגיע, וועלכע האָט די יידן צעמענטירט אין אַ פאָלק, אַ גלות־רעליגיע וואָס איז געבוירן געוואָרן אין מדבר, האָט זיי אויפגעהאַלטן פון אונטערגאַנג אין די שפּעטערדיקע גלותן — גלות־בבל און, שפּעטער נאָך דעם צווײטן חורבן פון בית־המקדש, אין דער צעשפּרייטונג איבער דער רוימישער אימפּעריע.

אין יעדן פון די קורצע פּעריאָדן, אין משך פון וועלכע דאָס יידישע פאָלק האָט געגאַנגען פון אומאָפּהענגיקייט אין אײגענעם לאַנד ישראל, האָט נאָך אַ געוויסער צייט זיך אָנגעהויבן צו מערקן אַ דעקאַדענץ, אַ זינקען פון מאָראַל, אַזוי ווי דאָס איז געווען דער פאַל פון אַנדערע אײנגעזעסענע פעלקער אין יענער (און אפשר אויך היינטיקער) צייט.

עס איז אָבער ביי די יידן געווען אַ שטאַרקער כוח, וועלכן די אַנדערע פעלקער האָבן נישט פאַרמאָגט, זייער אײגנאַרטיקער מאָנאָטעאיסטישער גלויבן. ער איז זיי געגעבן געוואָרן דורך דעם ערשטן שליח וואָס גאָט האָט זיי געשיקט משה רבינו. פון דאַן אָן איז ביי זיי אַנטשטאַנען די טראַדיציע פון נאַציאָנאַלע שליחים פון גאָט, וועלכע האָבן זיך גערופן נביאים. זיי האָבן, איבערצייגט דאָס פאָלק, אַז דאָס איז דער געזעץ פון גאָט; די נביאים האָבן אָנגעהאַלטן די ליניע פון מאָראַל און עטיק — די אורשפּרינגלעכע באַזע פון דעם פאָלקס אַנטשטייאונג. די שליחים־נביאים זענען געווען דער קעגנווירקנדיקער כוח צו דעם גייסטלעכן אַפּאַראַט וואָס האָט זיך געשאַפן ביי יידן, פונקט ווי ביי אַנדערע פעלקער, וועלכער האָט שטענדיק אַרויסגעוויזן די טענדענץ צו פאַרוואַנדלען רעליגיע און גלויבן אין אַן אינסטיטוציע. דורך פּריידיקן אידעאַלן האָבן די נביאים אָנגעצונדן דעם גייסט און מיטגעריסן דאָס פאָלק, נישט דערלויבנדיק אים אַריינצופאַלן אין סטאַגנאַציע, נאָך וועלכע עס קומט געווינלעך ירידה. אין צייטן פון יאוש, אין פאַרשיקונג, האָבן זיי דערמאָנט דעם פאָלק פון וואַנען עס שטאַמט און אַז עס האָט אויסגעקליבן אַן אַנדער וועג ווי דער געצנדינערישער אַרום.

אידייען זענען אין זייער מהות שטאַרקער און דויערהאַפטיקער, ווי פיזישע פאָרמען, די פאַרבלייבן און לעבן ביי מענטשן נאָך דעם ווי מאַטעריעלע אָביעקטן זענען שוין פון לאַנג זיך צעפאַלן און פאַרוואַנדלט אין שטויב. די יידן האָבן זייערע אידייען פאַרשריבן אין אַ בוך. דאָס בוך, דער תנ״ך, האָט איבערגענומען די שליחות פון די נביאים. דורך לייענען און לערנען דאָס בוך האָבן יידן אין אַלע

י. קאָפּע

ווי אַזוי מיר זענען געוואָרן „דאָס אויסגעקליבענע פאָלק“...

אין ווערסיע דערציילט, אַז גאָט האָט, דורך זיינע שליחים די פאָלקס־נביאים, געלאָזט וויסן די יידן, אַז זיי וועלן זיין דאָס אויסדערוויילטע פאָלק. היינט, אין לעצטן פערטל פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט, איז שווער אָנצונעמען די דאָזיקע ווערסיע; אַפילו די רעליגיעזע יידן נעמען היינט נישט מיר ווערטלעך אַלץ וואָס שטייט אין דער תורה. דאָך, אַ לאָגישע און וויסנשאַפטלעכע אויפקלערונג פון דער פריער געשיכטע פון יידן, מוז זיך שטיצן אויף אַלטע יידישע שריפטן. די יידישע תורה איז אַ געשיכטלעכער רעקאָרד — דאָס האָבן צווישן אַנדערע באַשטעטיקט די אויסגעגראָבענע מגילות ביים טויטן ים. שטיצנדיק זיך אויפן תנ״ך, קען מען נאָכפאָלגן די אַנטוויקלונג פון יידישן פאָלק פון זיין אַנטשטייאונג אָן. אין דעם אַנאַליז פון דער דאָזיקער אַנטוויקלונג ליגט, גלויב איך, דער שליסל צו אונדזער באַשיידענער פאָרשונג. אָבער כדי צו געפינען דעם ענטפער מוז מען צוריקגיין גאַנץ ווייט אין צייט.

קודם כל מוז פעסטגעשטעלט ווערן אַז מאָנאָטעאיזם, דער גלויבן אין איין גאָט, איז נישט געווען קיין פלוצלינגדיקע דערשיינונג און נישט קיין יידישע דערפינדונג. עס איז טאַקע נישט באַקאַנט גענוי ווי אַזוי דער גלויבן איז אַנטשטאַנען. מען ווייסט אָבער, אַז אין אַלטן מצרים האָט אין אַ געוויסן פעריאָד געהערשט אַ דינאַסטיע וואָס האָט אָנערקענט איין גאָט. מען מוז זיך אויך צוקוקן צו פריע געצנדינערישע רעליגיעס. די ערשטע מענטשלעכע גלויבונגען זענען באַשטאַנען אין פאַרגעטערן די הימלישע אָביעקטן — די זון, שטערן, און די עלעמענטן, פייער, וואַסער, ווינט. וואַרשיינלעך איז גלייך מיט דעם געקומען דאָס פאַרגעטערן פון אבות. דער ערשטער שטאַפּל פון אַנטוויקלונג פון דער מענטשלעכער געזעלשאַפט, ווי מיר קענען זי היינט, איז געווען די פאַמיליע־איינהייט. ווען דער קאָפּ פון דער פאַמיליע, דער פאַטריאַך איז געשטאָרבן, האָט מען זיין סקעלעט פאַרהאַלטן: אָפּגעגעבן אים אַ ספּעציעל אָרט; אַוועקגעלייגט פאַר אים יעדן טאָג עסן, באַטראַכטנדיק אים ווי דאָס זיץ־אָרט פון פאַרשטאָרבענעמס גייסט. אין דער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג האָבן פאַמיליעס זיך אָנגעהויבן צו פאַראייניקן אין שבטים. דאָס איז געווען כדי צו קענען בעסער זיך פאַרטיידיקן אין אַ געפאַר און זיין מער עפעקטיוו אין יאָגד נאָך גרעסערע חיות. דאָס אָרט פון דעם פאַטריאַך האָט פאַרנומען דער אָנפירער פון שבט.

ווען דער אוראַלטער מענטש האָט זיך אָנגעהויבן צו פאַרנעמען מיט פיך־צוכט אָבער נאָך נישט געווען באַקאַנט מיט ערד־אַרבעט, האָט ער געמוזט, כדי צו פאַרזאָרגן זיינע בהמות מיט פאַשע, זיך איבערגעטראָגן פון אָרט צו אָרט. דער סקעלעט פון דעם פאַרשטאָרבענעם שבט־עלטסטן איז מיטגעטראָגן געוואָרן. מיט דער צייט האָט מען קאָנסטרואירט פאַר אים אַ ספּעציעל געצעלט. מעגלעך אַז אין די דאָזיקע וואַנדערונגען נאָך פאַשע און אין קאַמפן מיט אַנדערע וואַנדערנדיקע נאָמאַדן איז אַזאַ מין סקעלעט פאַרלוירן געגאַנגען. דאַן האָט מען מיטגענומען מיט זיך די ליידיקע וווינונג, וועלכע האָט אָבער אין באַגריף פון די שבט־מיטגלידער נאָך אַלץ אַנטהאַלטן דעם גייסט פון דעם פאַרשטאָרבענעם. דאָס האָט געקענט זיין די ערשטע אַנטוויקלונגס־פאַזע פון דעם איין־גאָט גלויבן.

פעלקער וואָס האָבן זיך שוין געהאַט באַזעצט אויף לאַנד און זיך פאַרנומען מיט ערד־אַרבעט, האָבן פאַרביטן דעם אַבסטראַקטן גייסט־גלויבן מיט מער האַפּטיקע און אָנזעעוודיקע סימבאָלן געמאַכטע פון האָלץ און שטיין.

עס איז שווער צו זאָגן — דערויף זענען נישט פאַראַן גענוג באַווייזן — צו די ביידע סאָרטן גלויבנס: דער גייסט גלויבן און דאָס פאַרגעטערן סימבאָלן, געמאַכטע דורך מענטשלעכע הענט, זענען געקומען גלייכצייטיק אָבער דער צווייטער איז געווען אַ המשך פון ערשטן. יעדנפאַלס, אין דער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג פון דער געזעלשאַפט זעט מען אַז די סימבאָלן האָבן גענומען די אויבערהאַנט. מיט דער צייט אָבער איז פאַרגעסן געוואָרן אַז די האָלץ־און שטיין־אָביעקטן (און שפּעטער מעטאַל), זענען בלויז געווען סימבאָלן וואָס האָבן רעפּרעזענטירט גרויסע און מעכטיקע כוחות און די סימבאָלן אַליין האָבן אָנגעהויבן באַהאַנדלט ווערן ווי ווירקלעכע געטער, צו וועלכע מען האָט זיך געבוקט און תפילה געטאָן.. די יידן זענען אין דעם פּרט געווען אַן אויסנאַם (גליקלעכער אָדער אומגליקלעכער?) אויב נישט אין דער אַלגעמיין־מענטשלעכער, איז אַמווינציקסטנס, אין דער מערבדיקער געשיכטע. זיי האָבן פאַרביטן זייער גייסט־גלויבן, און אויב דער גלויבן האָט זיך געענדערט, איז עס נאָר אין דער ריכטונג פון אַ גרעסערער אַבסטראַקציע. קען זיין אַז עס איז אינגאַנצן נישט צופעליק וואָס יידן זענען אַן אויסנאַם, ווייל פאַקטיש זענען יידן פאַרבליבן אַ וואַנדער פאָלק ביז דער גאָר מאָדערנער צייט.

די יידן זענען די ערשטע אין דער באַקאַנטער געשיכטע, וועלכער האָבן אָנגענומען אַ גלויבן אין איין גאָט און אים דערפירט צו אַ העכער מדרגה. משה רבינו, דער פירער וואָס האָט די ישראל־שבטים אַרויסגעפירט פון מצרים פון די פרהס, האָט דורך געבן זיי אַן אייגנאַרטיקן גלויבן, צעמענטירט די יידן אין אַ פאָלק. אין דעם נייעם גלויבן זענען אַריינגעגאַנגען מאָראַליש־עטישע געזעצן, וועלכע זענען געווען דאָס וואָס מען רופט היינט אָן: אַ נאַציאָנאַלע קאָנסטיטוציע. עס איז אָבער פאַלש צו גלויבן, אַז די דאָזיקע געזעצן זענען געשאַפן געוואָרן דורך משהן. פון אַרכעאָלאָגישע אויסגראָבונגען, ווו מען געפינט ליימענע טאָוולען פאַרשריבן מיט קוני־פאָרם שריפט פון אַלטערטום, דערוויסן מיר זיך אַז אַ סך פון די דאָזיקע, אויב נישט

אויף. וואָרף אַנידער דעם רשע ווו ער איז, לייג אים אין דער ערד, אין אַן אומבאַקאַנטן קבר. אור — נא כגבר חלציך. גבר איז די באַדייטונג אַ העלד, אַ קעמפּער (תהלים 8, 24; און איוב 14, 16 — גאָט האָט אים פאַרגליכן צו אַ קעמפערישן מאַן). אין זיין ענטפער ווייזט גאָט איוב'ן, אַז ער אַליין שפּילט א ראָל אין באַקעמפן דאָס שלעכטס, דאָס רשעותדיקע. ווי מאַרסעל זאָגט: צו זיין אין אונדזער וועלט איז זיך אַריינמישן אין אַלעם וואָס ווערט געטאָן אין אונדזער וועלט.

„דאָס אַנטיילנעמען אין אויפפירונג פון דער וועלט איז מער ווי איין מדרגה. אויף יעדן ניוואָ דאַרף אַן ענלעכער קאַמף געפירט ווערן. מיר קאָנען נישט אָפּזונדערן דעם יחיד פון דעם, וואָס עס געשעט אין דער וועלט. אַנטיילנעמען איז דער איינציקער וועג. דאָס איז דער פונדאַמענט פאַר אונדזער דערפאַרונג און עקזיסטענץ אין דער וועלט. (גאַלעגער, ט.: די פילאָזאָפיע פון ג. מאַרסעל). גאָט באַמיט זיך נישט צו דערשרעקן איוב'ן. ער וויל אים געבן מוט און האָפענונג. גאָט באַמיט זיך צו געבן אים אַן עצה צו געפינען אַ וועג ווי צו זען וואָס עס קומט פאָר אין דער וועלט. מיר דאַרפן זיך באַמיען אַזוי צו באַאיינפלוסן אַלעס וואָס קומט פאָר אין דער וועלט, עס זאָל אָננעמען אַן אַנדערן כאַראַקטער, אַפילו בייטן געוויסע פּראָצעסן אין אוניווערס, אין וועלכן מיר לעבן. גאָט באַמיט זיך צו בייטן איוב'ס מיינונג וועגן דער ראָל וועלכער אַ מענטש דאַרף שפּילן אין דער וועלט. דער מענטש דאַרף זיין אויפמערקזאַם און שעפעריש אַקטיוו. דאָס איז אַ שטענדיקע שעפערישקייט וועלכע האָט דעם ציל צו ברענגען דער וועלט פּערפעקציע און האַרמאָניע און נישט פאַרניכטונג. איוב האָט געפאָדערט פון גאָט, אַז ער זאָל זיין יושרדיק צו די דאָזיקע מענטשן, וועלכע זענען גערעכט און יושרדיק, און היטן אָפּ גאָט'ס געזעצן. נאָר גאָט פאַרלאַנגט פון איוב'ן אַז ער זאָל זיין אַקטיוו און קאָנטראָלירן אַלעס וואָס עס קומט פאָר אין לעבן און אין אונדזער אוניווערס. די שדים זענען באַפאַלן איוב'ס קינדער און האָבן זיי געהרגעט. זיי האָבן אונטערגעצונדן זיינע הייזער און האָבן צוגערויבט אַלעס וואָס איוב האָט געהאַט. אָבער איוב האָט נישט געשטעלט קיין שום ווידערשטאַנד. איוב האָט געוואָלט גאָט זאָל שטעלן דעם ווידערשטאַנד. יונג'ס אויסטייטשונג פון אַלעם דעם וואָס געשעט איז אַ רעזולטאַט פון אַרכיטיפּן. יונג זאָגט: אַלץ וואָס געשעט, אַלע וויכטיקע אידייען וואָס ווערן רעאַל אין היסטאָריע, גייען צוריק צו די אַרכיטיפּן. דאָס אונטערבאַוווסטזיין איז דער שורש פון די אינסטינקטיווע כוחות פון דער פּסיכע און פון די אַרכיטיפּן וועלכע רעגולירן זיי". אויך די אידייען פון רעליגיע און פילאָסאָפיע וועלכע האָבן עקזיסטירט אין די פריערדיקע דורות פון דער מענטשלעכער היסטאָריע, גייען צו זיי צוריק. יונג דערציילט, אַז איך האָב געזען דעם היטלעריזם קומען, און איך פאַרשטיי דאָס, ווייל איך קאָן דעם כוח פון קאָלעקטיוון אונטערבאַוווסטזיין, ווען איך בין אין דייטשלאַנד גלויב איך דאָס אַלץ; איך ווייס, אַז עס דאַרף זיין, ווי עס איז. נאָר שפּעטער ווען היטלער האָט פאַרנומען טשעכאָסלאָוואַקיע (1938) האָט זיך יונג מודה געווען. „איך האָב געמאַכט אַ טעות".

שרייבט יונג וועגן היטלערן:

„די אויסערגעוויינלעכע כאַראַקטעריסטיק פון זיין פיזיאָנאָמיע, איז זיין פאַרחלומטער קוק. עס איז געווען אין זיינע אויגן דער בליק פון אַ נביא. דער מיסטישער כאַראַקטער זיינער מאַכט אים טאָן זאַכן, וועלכע זעען אויס פאַר אונדז אומלאָגיש, אומדערוואַרט און נישט שכלדיק".

יונג לויבט ווייטער היטלערן: „ער מאַכט פּאָליטישע דעציזיעס קעגן דער מיינונג פון די אַלע, וואָס ראָטן אים. ווען דאָס געשעט מיינט עס, אַז די אינפאָרמאַציע וואָס זיין אונטערבאַוווסטזיין באַקומט און וועלכע עס קומט צו זיין באַוווסטזיין מיט דער הילף פון זיין אויסערגעוויינלעכן טאַלאַנט — איז ריכטיקער פון אַלע איבעריקע".

יונג דערציילט ווייטער: „ווען טשעמבערליין האָט געוואָרנט היטלערן, נישט צו גיין צו ווייט, ווייל אַנדערש וועט ענגלאַנד דאַרפן פירן מלחמה קעגן אים. זיין אונטערבאַוווסטזיניק אויג האָט זיך געשטיצט אויף דעם, וואָס ער האָט געלייענט וועגן די ענגלישע אויסערן־מיניסטאָרן. דעריבער האָט טשעמבערליינס וואָרענונג נישט געהאַט קיין ווירקונג אויף אים. ער האָט געוווּסט, אַז ענגלאַנד וועט נישט וואַגן אַרויסגיין קעגן אים!..."

יונג האָט אָנגענומען אַ ראַסן־פּסיכאָלאָגיע, און ווען ד"ר באַלי האָט פּראָטעסטירט האָט אים יונג געענטפערט:

זיין אונטערשטיצונג פון די דייטשע דאָקטוירים האָט גאָרנישט צו טאָן מיט פּאָליטישער איינשטעלונג. לויט יונג'ן איז די האָפענונג פון מענטשן איינגעוויקלט אין כמאַרעס פון געוועזענע געטער. אַזוי אַרום איז די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון מענטשן אַ מינימאַלע. יונגס וועג פון טראַכטן קען נישט אָנגענומען ווערן אַלס ריכטיקער וועג פאַר די דאָזיקע וואָס זענען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער געשיכטע.

יונגס טעאָריע איז נישט אין הסכם מיט דער פילאָסאָפיע פון עקזיסטענציאַליזם, וועלכע האָפט אויף אַ בעסערער צוקונפט

מיר קאָנען נישט מאַכן עמעצן פאַראַנטוואָרטלעך פאַר אונדזערע טאָטן. היטלער האָט נישט געהאַט קיין רעליגיעזן גלויבן. ער האָט נישט געגלויבט אין קריסטוסן.

היטלערן האָט אימפּאָנירט די פעסטע אָרגאַניזאַציע אין דער פאָרם פון דעם פּויפּסט און דעם וואַטיקאַן. היטלער האָט זיך באַמיט איבערצייגן די דייטשן, אַז די וויכטיקסטע זאַך אין לעבן, איז גלויבן. ער איז געווען איבערצייגט און האָט אַלץ געטאָן וואָס ער האָט געקאָנט, די דייטשן זאָלן גלויבן אין אַ העכערער מאַכט, אין אַ גאָט, נאָר אין דער זעלבער צייט האָט ער זיך באַמיט, אַז די דייטשן זאָלן גלויבן אַז ער איז די דאָזיקע מאַכט. אין אַלע זיינע רעדעס האָט ער זיך באַמיט צו פאַרגרעסערן דעם גלויבן פון די דייטשע מאַסן, אַז ער איז דער געחוכטער גאָט.

פּראָפ. יונג'ס פאַלשע אויספירן, האָבן דערמוטיקט היטלערן און זיינע וויסנשאַפטלער אָנצוהויבן די בלוטיקע מלחמה קעגן יידן און קעגן דער וועלט.

מגר. בן־ציון פעלדשוה:

אַן ענטפער פראָפעסאָר ק. ג. יונג

יונג האָט צוערשט געאַרבעט צוזאַמען מיט פרוידן און אַדלערן. ערשט שפּעטער האָט ער אָנגעהויבן צו אַרבעטן באַזונדער און האָט אָנגעהויבן גיין זיין אייגענעם וועג. יונג האָט אָנגעהויבן אַוועקגיין פון פרוידן, ווייל ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז ער פאַרשטייט אַנדערש די פונדאַמענטאַלע ריכטונגען פון דער נישט לאַנג געגרינדעטער שיטה: פּסיכאָלאָגיע.

איין יסוד אויף וועלכן פרויד בויט זיין גאַנצע טעאָריע איז אונטערדריקונג (רעפּרעסיאָן). אונטערדריקונג איז אַ מיטל ווי אַזוי צו מאַכן פאַרגעסן די שפּורן פון עפּעס, וואָס האָט עקזיסטירט קעגן דעם ווילן פון דעם עגאָ. די דאָזיקע אונטערדריקונג שפּילט אַ גרויסע ראָל אין צופּאַסן דעם אינדיווידואַל צו זיין ראָל אין דער געזעלשאַפט. דאָס איז ד״ר יונג׳ן נישט געפעלן. די אונטערדריקונג פון באַוווּסטזיין — לויט יונגען — קומט פאָר אַלס אַ רעזולטאַט פון פּחדנות, מאָראַליטעט און אָפּצוהיטן די גוטע מיינונג.

ט. וו. מיטשעל, איינער פון די גרעסטע ענגלישע פּסיכאָלאָגן, זאָגט: דאָס קינד איז דער פאָטער פון דעם קומענדיקן מענטש. לויט יונג׳ן דאַרף בכלל נישט עקזיסטירן אַ קינדער־פּסיכאָלאָגיע. יונג איז קעגן דער אונטערדריקונג און פאַרבייט דאָס מיט אַ מיטאָלאָגישער פיגור: מיט אַן אַרכיטיפּ. דער זין דערפון איז, אַז דאָס האָט גאָרנישט צו טאָן מיט אונטערדריקונג. יונג איז ביי דער מיינונג, אַז דער מענטש איז אָפּהענגיק פון קאָלעקטיוון באַוווּסטזיין. און דאָס איז זיין ראָל אין די צוקונפטיקע דורות. דאָס קאָלעקטיווע אונטערבאַוווּסטזיין באַשטייט פון אַ קאָנטינואיטעט, וואָס איז אָפּהענגיק פון אַנדערע מיטלען און נישט פון אונדז.

יונג פאַרבייט זיין קאָלעקטיוון אונטערבאַוווּסטזיין מיט פרוידס אונטערבאַוווּסטזיין. פרוידס אונטערבאַוווּסטזיין איז פריער געווען באַוווּסטזיין, אָבער יונגס קאָלעקטיווער אונטערבאַוווּסטזיין איז שטענדיק געווען אונטערבאַוווּסטזיין. אַנדערע אונטערשיידן האָבן זיך אַנטוויקלט ווען יונג איז געקומען צום אויספיר, אַז ס׳זענען פאַראַן יידישע און נישט יידישע פּסיכאָלאָגיעס.

אין בוך איוב ענטפערט גאָט איובס פראַגן. יונג, וועלכער גלויבט, אַז גאָטס ענטפער איז נישט גענוג, און נישט צו דער זאַך, שרייבט: „איך וועל אויסדריקן מיין ענטפער אָן פּחד און איך וועל ענטפערן דאָס אָניושרדיקייט״.

איך וויל דאָ אַנאַליזירן גאָטס ענטפער און ווייזן, אַז יונג האָט נישט פאַרשטאַנען דעם טעקסט, אַז יונג אליין איז געווען אַ לעבעדיקער עדות פון דעם וואָס איז פאָרגעקומען אין די צייטן פון היטלערן. ער האָט געזען קומען אים צו דער מאַכט און ער האָט געהאַלטן, אַז היטלער איז אַ נביא און ער האָט גאָרנישט געטאָן קעגן דעם. ער האָט זיך באַצויגן צו דער גאַנצער היטלער־דראַמע, אַלס צוקוקער.

יונג זאָגט, אַז גאָט האַלט איובן אַלס זיין קעגנער. דאָס איז פאַלש. אין פראָלאָג זאָגט גאָט וואָס ער קלערט וועגן איובן. דער פאַקט, אַז איוב וויל נישט פאַראָטן גאָט, מאַכט אומגילטיק יונג׳ס אויסטייטשונג. אין דעם תנ״ך זאָגט גאָט אַן זיין פאָלק: „איר זאָלט זיין פאַרזיכטיק צו טאָן וואָס גאָט האָט געהייסן, כדי איר זאָלט לעבן און זיין צופרידן״.

יונג איז ווייטער ממשיך זיינע אַרגומענטן קעגן גאָט: ער רעאַגירט אויף יעדעס וואָרט, וואָס האָט אַ שיין פון קריטיק. גאָט איז נישט אינטערעסירט אין קיין שום קריטיק וואָס גייט קעגן זיינע סטאַטוטן פון מאָראַלישער באַציאונג. „קיין שום מאָראַלישע סאַטיספאַקציע קאָן מען נישט דערוואָרטן פון אַזאַ גאָט״.

יונג גלויבט, אַז איוב איז גאָט׳ס שונא. עס איז ריכטיק, אַז איוב׳ס טענות זענען אַ פּראָדוקט פון פּראָטעסט — לאָמיר נישט פאַרגעסן — זיי זענען אָבער אויך אַן אויסדרוק פון אומבאַגרענעצטן גלויבן און צוטרוי צו דעם גאָט. איוב זוכט יושר פון גאָט, אָבער יושרדיקייט איז אויך אין גאָט׳ס אינטערעס, אַ נישט, וועט מען זאָגן דאָס וואָס יונג זאָגט. איוב׳ס פּראָטעסט איז ריכטיקער אַ בקשה.

גאָט האָט נישט אָפּגעגעבן איובן צום שטן ער זאָל אים פאַרניכטן. גאָט האָט געמאַכט דעם שטן פאַראַנטוואָרטלעך פאַר איוב׳ס לעבן. גאָט האָט געזאָגט צום שטן: „ער איז אין דיינע הענט, נאָר זיין נשמה זאָלסטו היטן״.

יונג זאָגט, אַז איוב האָט אַקצעפּטירט גאָט׳ס ענטפער פון דעם ווירלווינד, ווייל איוב האָט מורא באַקומען פאַר דעם שטאַרקן גאָט. אָבער איוב איז איצט געווען צעבראָכן, קראַנק און קוים געלעבט. ער האָט געוואָלט שטאַרבן, ער האָט געוואָלט וויסן פאַרוואָס ער ליידט. שטאַרבן איז שוין נישט געווען פאַר אים קיין שטראָף. אויב דאָס וואָס זיינע פריינד האָבן געזאָגט אַז איוב האָט געזינדיקט און ער ווייסט, אַז ער איז פריי פון זינד, האָט ער פאַרשטאַנען, אַז עמעצער אַנדערש איז שולדיק אין זיינע צרות. דעריבער האָט ער געוואַרט אויף גאָט׳ס ענטפער. יונג האַלט, אַז גאָט האָט נישט געענטפערט אויף איוב׳ס פראַגן. לויט יונגען איז גאָט׳ס ענטפער מער אומלאָגיש ווי איוב׳ס פּראָטעסט: איוב האָט געוואָלט אריינבליקן אין די געשעענישן און אָרדענונג פון אונדזער וועלט. אָבער גאָט׳ס ענטפער גיט אים דאָס נישט. „גאָט׳ס שרייען אויף איוב׳ן, קומט נישט צום פּונקט אים צו ווייזן עפּעס פון דער פירונג פון דער וועלט. מען זעט — זאָגט יונג — „אַז ער איז פאַרנומען מיט זיך אַליין. ער האָט נישט — זעט מען — קיין צייט צו פאַרנעמען זיך מיט אַזוינע אָנגעלעגנהייטן״.

גאָט האָט זיך אַנטפּלעקט צו איוב׳ן צו געבן אים אַן ענטפער אויף זיינע פראַגן. אין קאַפּ. 90, פּסוק 7, זאָגט גאָט צו איוב׳ן: שטאַרק דיין קערפּער ווי אַ מאַן, און שטיי

באָדן. אַ דריטער כוח, די נאַציס האָבן געהאַט איבערגענומען ווו די קירך האָט עס איבערגעלאָזן. די דייטשן זענען געוואָרן דער טויטלעכער אַרביטער אין אַן אַלטן קאַמף צווישן דער קריסטלעכער און יידישער רעליגיע.

יהושוע האָט זיך געוווּנדעט. ווי האָט ער, אַ געוועזענער ישיבה בחור, געקענט אויסטוישן זיך מיט מיינונגען, און פאַרשטיין די טראַכטונגען פון אַ פשוטער פויערטע, זי האָט נאָר געוווּסט דאָס, וואָס דער דאָרפס גלח האָט געפּרעדיקט וועגן יעזוסן, וועגן די רוימער, וועגן די יידן — און וועגן יודאַס...

אַלץ וואָס זי האָט געהערט פון גלח'ס מויל איז זיך צונויפגעפאַלן מיט אירע אייגענע דערפאַרונגען. זיי, די יידן האָבן אָנגעפילט איר טראַכטן מיט פאַרדרוס, און איר האַרץ — מיט שנאה.

——————

מאַגדאַ האָט זיך אויפגעשטעלט און איינגעהערט זיך צו אַ בילעריי פון הינט וואָס איז געוואָרן נענטער. יהושוע איז אויפגעשפּרינגען פון אָרט.

— איך מוז גיין!... אַ דאַנק פאַרן ברויט. איר האָט געטאָן וואָס אַ גוטע קריסטין דאַרף טאָן... איצט, גוטע פרוי, זאָל דיך נישט לאַקן דער קילאָ צוקער!... אויב די דייטשן וועלן פרעגן אויף מיר — זאָג זיי גאָרנישט! ווער נישט קיין יודאַס...

צו איר שטוינונג האָט מאַגדאַ באַמערקט אַז דער טיפער קנייטש אויף יהושועס שטערן ווערט ביסלעכווייז פלאַכער. אַז זיין בליק האָט פאַרלוירן די פריערדיקע שאַרפקייט, און איז געוואָרן ענלעך צו יעזוסעס מילדן בליק וואָס אויפן הייליקן בילד אין איר קירך. געפלעפט מיטן בייט אויף דעם פרעמדנס פנים האָט זיך אין איר עפּעס אָפּגעריסן. אַ כוואַליע פון כעס האָט פאַרגאָסן איר מוח ווי מיט קאָכיקע לאַווע — ער איז טאַקע נישט יעזוס כריסטוס. ער איז —אַ ייד!... אַ פחדן און אַן אָפּנאַרער ווי יעדער איינער פון זיי!... ער האָט אומישנע געמאַכט אַז זיין ברעם זאָל אויסזען ווי דער הייליקער קרייץ, כדי איבערצושרעקן אַן אַלטע פרוי און אַרויסשווינדלען עסן פאַר זיין זינדיקן גוף!...

די בילעריי איז געקומען נענטער. מאַגדאַ סלאַוויק האָט זיך אָוועקגעדרייט פון דעם ייד צוואָרפנדיק אים אַ שווערן בליק.

——————

פאַרנאַכט איז אָנגעקומען מאַגדאַ סלאַוויקס זון און ער האָט געטראָפן יהושועס קערפּער ליגן אין אַ גראָבן. דער וואַלד־וועכטער האָט אַ בליק געטאָן אויפן טויטן מאַנס פנים און אויפגעשוידערט מיט גרויל. דער טיפער קנייטש צווישן די ברעמען איז געווען שוואַרץ פון פאַרגליווערטן בלוט און האָט אויסגעזען ווי אַ פּערפעקטער קרייץ. אין דער כאַטע האָט דער וואַלד־וועכטער געפונען זיין מוטער קניען און ביטער וויינען פאַרן הייליקן בילד פון געקרייציקטן.

אויפן טיש האָט ער געזען ליגן אַ זעקעלע מיט צוקער.

— מוטער, זענען דאָ געווען די דייטשן?...

מוטער, איז דאָ אימיצער געווען?...

זי האָט געשוויגן.

— מוטער!... האָט דער וואַלד־וועכטער אַ דונער געטאָן: — זאָג נישט קיין ליגן!... איך האָב אים געזען אַ טויטן!...

מאַגדאַ איז אויפגעשפּרונגען אַ פאַרציטערטע.

— דו מיינסט, האָסט אים געזען, יעזוס, אונדזער האַר?!...

— מוטער!... דער טויטער וואָס ליגט אין ריוו איז נישט געווען יעזוס. ער איז געווען אַ ייד. און — האָט ער צוגעגעבן מיט אַן איינגעהאַלטענעם אָטעם — האָט ער נישט געבעטן וואַסער און ברויט?...

מיט ווילד געעפנטע אויגן און מיט צוואָרפענע הענט האָט מאַגדאַ אַרויסגעכריפּעט: — פון וואַנען ווייסטו דאָס?...

ער האָט נישט געענטפערט. ער האָט נישט געקענט אָנטפּלעקן פאַר זיין מוטער, אַז „וואַסער און ברויט" איז געווען דער געהיימער פּאַראָל צווישן אַ גרופּע יידישע פּאַרטיזאַנער און דער אָרטיקער אָפּטיילונג פון רעזיסטאַנט צו וועלכער דער וואַלד־וועכטער איז געווען אָנגעשלאָסן. נאָכמער צוליב דעם, וואָס אין דער גרופּע פון פּאַרטיזאַנער האָט זיך געפונען חוה סעגאַל, זיין שול־חברטע מיט וועלכער ער האָט צוזאַמען געלייענט מיצקעוויטשעס „פּאַן טאַדעאוש", אַז חוה און ער וועלן זיין מאַן און ווייב, ווי נאָר די מלחמה וועט זיך ענדיקן.

אָנשטאָט צו ענטפערן דער מוטער האָט ער גענומען דאָס זעקעלע צוקער פון טיש און האַלטנדיק עס הויך האָט ער געזאָגט:

— מוטער, דער צוקער איז אויסגעווייקט אין מענטשלעך בלוט, און קיינער טאָר עס נישט נוצן!

ווי אַ טיגער איז מאַגדאַ צוגעשפּרונגען צום זון און אַרויסגעכאַפּט פון אים דאָס זעקעלע. וויינענדיק האָט זי געשריגן: — דו וועסט עס נישט אַרויסוואַרפן!...

איך האָב אים געגעבן ברויט, און עס איז מיין!... דו אַליין, האָט זי ווייכער צוגעגעבן, האָסט נאַרוואָס געזאָגט אַז „ס'איז נישט געווען יעזוס — נאָר אַ זשיד"... דער וואַלד־וועכטער האָט געקוקט אויף זיין מוטער מיט אויגן פאַרצויגענע מיט אַ נעפּל פון טרויער.

— אַ זשיד... האָט ער אַרויסגעזייט דורך די ציין... אַ זשיד... יעזוס איז אויך געווען אַ זשיד — און דו — האָט ער אויפגעהויבן די שטים — ביסט אַ יודאַס!... דערצו, אַ ביליגער יודאַס!... נישט פאַר דרייסיק זילבערשטיק האָסטו פאַרקויפט דיין נשמה — נאָר פאַר אַ מיזערנעם ביסל צוקער!..

מאַגדאַ האָט זיך אַ וואַקל געטאָן און דאָס זעקעלע איז אַרויסגעפאַלן פון אירע ציטערנדיקע הענט. דער צוקער האָט זיך צעשאָטן איבערן דיל און איר רויט קאָפּ־טיכל האָט זיך געטונקלט אויפן דיל ווי בלוט אויף שניי.

——————

וואָס זי האָט געבראַכט פון דער כאַטע. דאַקעגן האָט ער מיטן וואַסער באַנעצט די הענט און געזאָגט עפּעס שטילערהייט באַוועגנדיק בלויז די ליפּן. עס איז צוריקגעקומען צו איר וואָס דער מענטש האָט געזאָגט: — איך בין נישט יעזוס...

זי האָט געקוקט אויף אים אין אַ געשפּאַנטער צעמישעניש. ער איז געזועסן הייך, מיט לאַנגע האָר ביז די אַקסל. די אויגן האָבן געגליט מיט אַ מאָדנעם פייערל, שווער צו באַצייכענען די סיבה־הונגער אָדער שרעק. אַ טיפער ווערטיקאַלער קנייטש צווישן די דיקע ברעמען האָט אים צוגעגעבן אַן אויסדרוק נישט צו פאַרגעסן; דער קנייטש האָט מיט דער גלייכער שפּיציקער נאָז געשאַפן דעם אימאַזש פון אַ פּערפעקטן קרייץ. מאַגדאַ איז געשטאַנען אַ געפּלעפּטע. איז ער נישט יעזוס?... איז ער, ווי ער זאָגט, אַ ייד?... אפשר אַ פּאַרטיזאַנער?!... זי האָט מיטאָמאָל דערשפּירט אַז ס'כאַפּט איר אָן אַ פּחד. זי האָט זיך געזען אַריינגעכאַפּט צווישן די דייטשן און די יידישע פּאַרטיזאַנער. נעכטן האָט זי פון איר זון, דעם וואַלד־וועכטער געהערט, אַז ס'איז שטרענג פאַרבאָטן צו פאַרקריפן עסן צו אַ ייד, אָדער אים אויסבאַהאַלטן — און זי, דער נאַר, האָט אים געגעבן ברויט... זי האָט אויך געהערט, אַז פאַר יעדן ייד ארויסגעגעבן צו די דייטשן, וועט דער צוטראָגער באַקומען אַלס באַלוינונג — אַ קילאָ צוקער... און אַז פאַר נישט אויספירן די פאַראָרדענונג — וועט די שטראָף זיין — טויט...

זי האָט מיט קנאַכיקע פינגער אַ פיר געטאָן איבערן פּנים, אַ פּאַטש געטאָן זיך איבער די היפּטן. וואָס האָט זי געטאָן?!...

איז ער, ווי ער זאָגט — אַ ייד — טאָ פאַרוואָס דער צייכן פון הייליקן קרייץ אויף זיין שטערן?... אַ צעטומלטע האָט מאַגדאַ געטומען שטעלן אים קשיות. פונוואַנען שטאַמט ער?... איז ער — אַ ייד?... פאַרוואָס איז ער נישט מיט די פּאַרטיזאַנער?... זיי זענען דאָך ווי מוראשקעס אין וואַלד...

יהושע האָט שוין געוווסט „וועגן אַ קילאָ צוקער פאַר יעדן ייד”, און ער האָט זיך באַמיט נישט אויפצורייצן די צעשראָקענע אַלטע פּרוי.

— איך בין אַ סטאָליאַר...

— ווייז דיינע הענט...

ער זאָגט ליגן... דיינע הענט זענען אַזוי דעליקאַט ווי פון אַ פרוי וועלכע האָט קיינמאָל נישט געטאָן קיין שווערע אַרבעט...

— פאַרוואָס גייסטו נישט אין וואַלד?... דאָרט וואָלסטו נישט געהונגערט...

— גאָט האָט באַפוילן „לא תרצח”! — און איך וויל נישט באַפלעקן מיינע הענט מיט בלוט!

די וויזיע פון יעזוסן געזען אין חלום איז צוריקגעקומען צו מאַגדאַן. איבערצלמדיק זיך אין זכרון פאַר איר דרייסטקייט וועלכע זי האָט נישט געקאָנט צוימען, איז זי צוגעשטאַנען.

— פאַרוואָס?... די דייטשן זענען דאָך קריסטן — און די הרגענען! — איז עס קעגן גאָטס ווילן?...

אַ ביטערן שמייכל האָט אויסגעקרימט יהושעס פּנים.

— איך וואָלט נישט געוואָלט זיין אין זייער הויט אין טאָג פון גרויסן יום הדין. זיי זענען אויסגעווילט, צוליב אַ סיבה וואָס איך ווייס נישט, צו זיין די רוצחים. עס איז נישט די ערשטע אכזריות אין אונדזער וועלט. ס'איז אַלעמאָל געווען אַזוי...

— דאָס איז אמת — איז מאַגדאַ מסכים געווען מיט אַ שאָקל פון קאָפּ, און איז שטיל געבליבן. נאָך אַ רגע פון טראַכטן, האָט אַ בייז פייערל זיך באַוויזן אין אירע פאַרשמורעטע אויגן — האָבן דען די יידן נישט געהרגעט אונדזער האַר, יעזוס — האַ?... געפרעגט, און קוקנדיק מיט שרעק אויף דעם מאַנס קאָפּ, איבערגעצלמט זיך אין זכרון.

— איך בין נישט יעזוס... איך בין אַ ייד, און איך לויף פון די דייטשן כדי צו ראַטעווען זיך פון טויט.

אַ שלווהדיקע שטילקייט האָט באַהערשט דעם וואַלד. דער טוי איז געוואָרן אויסגעטריקנט פון דער זון, און דער נעפּל צעטריבן פון אַ לייכט ווינטל וואָס האָט קוים־קוים געוויגט די ביימער קרוינען. יהושע איז געזעסן אויף אַן אָפּגעשניטענעם בוים, מאַגדאַ אויף אַ קלאָץ צו האַקן האָלץ. די שטילקייט האָט אויך באַהערשט די צוויי מענטשן און זיי זענען געווען פאַרטאָן אין מחשבות. די באַשולדיקונג וועגן יעזוסעס טויט האָט אויפגעוועקט אין יהושען די צייט ווען ער האָט געלערנט אויף רבנות אין אַ ווילנער ישיבה. דאָרט האָט ער אין די נעכט געזוכט אין נייעם טעסטאַמענט אַ באַשטעטיקונג פאַרן גלויבן אין איין אומצעטיילבאַרן, אַלמעכטיקן און אַלערהעכסטן ייש, אַזוי מעכטיק אונטערגעשטראָכן אין די אַלטע שריפטן. ער געדענקט: איינמאָל, פאַרבייגייענדיק די ווילנער קאַטעדראַל האָט ער געכאַפּט אַ בליק אינעווייניק. עס האָט זיך אים געוואָרפן אין די אויגן די פיגור פון כריסטוסן אויף אַ גרויסן קרייץ, און איבער זיין קאָפּ אַן אויפשריפט אין גאָלדענע העברעאישע אותיות: „ישו הנוצרי מלך יהודה”.

דער יונגער ישיבה בחור האָט געוווסט וועגן דער ראָלע וואָס יעזוסעס נאָכפאָלגערס האָבן אים צוגעשריבן, און יהושע איז דאָן געקומען צום אויספיר, אַז דער זעלבסט געקרוינטער „גאָטס זון” האָט פאַראורזאַכט און באַשטימט זיין טויט מיטן דערקלערן זיך אַלס „דער זון פון גאָט, און אויך אַלס „דער מלך פון יהודה”. די יידן האָבן אים נישט געקאָנט אָנערקענען, ווייל זיי האָבן אין אים געזען אַ גאָט־לעסטערער; און עס איז געווען קעגן די רוימישע אינטערעסן צו אָנערקענען אים אַלס „מלך פון יהודה”.

דער שטילער געפּעכט צווישן די צוויי מענטשן, קינדער פון דעם זעלביקן לאַנד, וואָלט געקענט אָנגיין אַן אַ סוף. דער אָפּשטאַנד צווישן בײדע צוליב זייער דערציאונג און אינטעלעקט איז געווען צו ברייט צו קענען פאַרוואַרפן אַ בריק פון פאַרשטענדיקונג. אין יאָר 1943 איז מאַגדאַס איינשטעלונג „ווער האָט געטויט יעזוסן” געבליבן אַן אַ

לאַנגע דורות און וואָס פאַר אַ קולטור־אוצרות זיי האָבן געשאַפן און איבערגעלאָזט נאָך זיך.

דער שקר פון אָפּלייקענען דעם „האָלאָקאָסט"

דאָ האָבן מיר שוין צו טאָן מיט דער ביזווייליקער פּראָפּאַגאַנדע פון די נעאָ־נאַציס, דייטשע און נישט־דייטשע. אָנגעהויבן האָט זיך עס מיט „נישט וויסן" פון דעם דורכשניטלעכן דייטש וועגן יידישן אומקום. ערשטנס, האָט מען אין די דייטשע שולן געלערנט געשיכטע נאָר ביזן אָנהויב פון דער מלחמה 1939־1945. אויב מען האָט אין אַ טייל שולן יאָ דערמאָנט די צווייטע וועלט־מלחמה, האָט מען דעם יידישן אומקום דערמאָנט בלויז מיט אַ פּאָר שורות, אָדער בכלל נישט דערמאָנט. דער עלטערער דור דייטשן, די מיטצייטלער פון היטלערן און די נאַציס, האָבן בדרך כלל „נישט באַמערקט", אַז זייערע יידישע שכנים זענען פאַרשוונדן... עריק פראָם האָט דעם דאָזיקן פענאָמען אָנגערופן אַן „אויסגעקליבן מאַכן זיך נישט וויסנדיק", דאָס איז אָנגעגאַנגען לאַנגע יאָרן נאָך דער מלחמה, ביז צו דעם אייכמאַן־פּראָצעס און ביז עס איז אַרויסגעקומען אין אַלע קולטור־שפּראַכן „דאָס טאָגבוך פון אַננאַ פראַנק", סיי אין בוך־פאָרם, סיי אַלס דראַמע און פילם.

אָט דאָס „נישט־וויסן" איז אין די לעצטע יאָרן מגולגל געוואָרן אין טאָטאַלער אָפּלייקענונג, וואָס האָט געקאָנט אַפּעלירן נאָר צו מענטשן, וואָס זענען נאָך געווען קליינע קינדער בימי־היטלער, אָדער זענען געבוירן שוין נאָך היטלערן. די יונגע דייטשע גענעראַציע איז בכלל געווען זייער נייגעריק זיך צו דערוויסן מער פּינקטלעך, וואָס עס איז פאָרגעקומען אין די יאָרן בשעת היטלער און זיינע באַנדעס זענען געווען ביי דער מאַכט. און דער אינטערעס צו היטלערן האָט זיך אין דייטשלאַנד אויפגעוועקט כמעט איבערנאַכט מיט אַ שטאַרקן שטראָם.

דאָ האָבן די נעאָ־נאַציס דערשפּירט דעם מאָמענט, ווען זיי קאָנען אַרויסקומען אין דער עפנטלעכקייט מיט זייער „סחורה".

★

דער אַמעריקאַנער אַנטיסעמיט אַרטור בוטשאַף, וואָס איז פון פאַך אַן עלעקטרישער אינזשיניער, האָט אָנגעשריבן אַ בוך, אין וועלכן ער „באַווייזט", אַז די פאַרטיליקונג פון זעקס מיליאָן יידן דורך די נאַציס איז בכלל קיינמאָל נישט פאָרגעקומען... עס איז אַן אינטערעסאַנטע מעשה... דאָס האָבן די ציוניסטן אויסגעטראַכט אַזאַ אָפּנאַרעריי („האָאַקס"), כדי צו געווינען סימפּאַטיעס ביי די פעלקער פון דער וועלט, וועלכע וועלן זיי אַזוי אַרום העלפן שאַפן אַ יידישע מלוכה אין פּאַלעסטינע... די נעאָ־נאַציס האָבן אויפגעכאַפּט דאָס דאָזיקע ווערק, זיי האָבן עס איבערגעזעצט אויף דייטש און פאַרשפּרייטן עס אין דייטשלאַנד. אין אַמעריקע האָבן זיי געשאַפן דעם „זשורנאַל פון היסטאָרישן רעוויזיאָניזם". געגנבעט די ליסטע פון אַבאָנענטן פון „זשורנאַל פון מאָדערנער היסטאָריע" און צעשיקט זייערע ליגנערישע מאַכערייקעס צו זייערע אַבאָנענטן.

י. מ. לעווין

וואַסער און ברויט

(דערציילונג)

אין דעם פרימאָרגן נעפּל פון אַ פרילינג־טאָג, אין יאָר 1943 האָט מאַגדאַ סלאַוויק געזען יעזוסן. זיצונגען פון יעזוסן, אָדער פון דער הייליקער מוטער זענען נישט געווען קיין זעלטנקייט אין פּוילן, אַ לאַנד וווּ די מערהייט פון פאָלק איז געווען טיף גלויביק און געטריי צו דער קירך. אין אָנהויב פון היינטיקן יאָרהונדערט איז אין קלויסטער פון דער יאַסנאַ־גוראַ געשען אַ נס: די מאַדאָננאַ האָט געוויינט מיט טרערן. פרומע קאַטאָליקן, מייסטנס פּויערים און פּויערטעס, זענען געקומען קיין טשענסטאָכאָוו פון ווייטע, אָפּגעלעגענע דערפער קריכנדיק אויף די קני דעם וועג וואָס פירט אַרויף צום קאַשטשיאָל, כדי מיט די אייגענע אויגן זען דעם „נס פון טרערן".

אין דעם זעלבן טאָג ווען מאַגדאַ סלאַוויק האָט געזען יעזוסן, איז אויסגעבראָכן דער אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ. מאַגדאַ האָט נישט געהערט דעם אָפּהילך פון די שאָסן, זי האָט אַפילו וועגן דעם נישט געוווּסט. אַ וואָך פאַר פּאַסחאַ האָט זי געהערט דעם „פּרעדיקט פון יעזוסעס תחית המתים". אַ נאַכט פריער האָט זי געהאַט אַ מאָדנעם חלום: זי האָט געזען: מען נעמט אַרונטער יעזוסן פון קרייץ...

די טראָפּנס פרימאָרגן־טוי האָבן נאָך געפינקלט ווי דימענטלעך אויפן גראָז און די קוסטעס; דער נעפּל האָט נאָך געטוליעט זיך צו דער ערד און האָט אויסגעזען ווי אַ סטאַדע ווייסע שעפּעלעך, ווען מאַגדאַ האָט באַמערקט אַ מענטש אַרויסקומען פון דער געדיכטעניש פון וואַלד צו דער פּאַלאַנע וווּ איר כאַטע איז געשטאַנען. דעם מאַנס פיס זענען געווען אַרומגעוווּנדן מיטן דיקן ווייס־גרויען נעפּל, און ס'האָט זיך געקענט דאַכטן, אַז דער מענטש שוועבט אין דער לופטן.

אין דער ערשטער רגע האָט מאַגדאַ געוואָלט אַ געשריי טאָן: — אַוועק!... מיר האָבן געהאַט גענוג צרות מיט אייערע... נאָר די שטים איז איר געבליבן שטעקן אין האַלדז. פּאַמעלעך האָט זי זיך אַרונטערגעלאָזן אויף די קני, און מאַכנדיק אַ קרייץ אין דער לופטן און איבער זיך, האָט זי אַרויסגעשטאַמלט:

— גרויסער גאָט!... דאָס איז דאָך יעזוס, אונדזער האַר!...

— איך בין נישט יעזוס — האָט דער מאַן געזאָגט אין אַ רואיקן טאָן. איך בין יהושע, אַ ייד... אַ ביסל וואַסער און אַ שטיקל ברויט איז אַלץ וואָס איך בעט... גאָט וועט איך דערפאַר באַלוינען...

מאַגדאַ האָט געשטוינט. די שטים פון דעם מאַן איז געווען פריי פון איר גוט באַקאַנטע יידישע טיפּע האַלדזטענער. ער האָט אויך אַרויסגעבראַנגט די רייד אין אַ פּערפעקטן פּויליש... איר פאַרווונדערונג איז געוואָרן גרעסער ווען דער מאַן האָט נישט איבערגעקרייצט דאָס ברויט,

ד״ר יצחק קאנטער

דריי שטאפלען אין דער פעלשונג פון דער חורבן־געשיכטע

דער אנהייב פון דער פעלשונג
(סאוויעטישער נוסח)

בשעת די צווייטע וועלט־מלחמה איז נאך אנגעגאנגען אין פולן ברען און די „רויטע ארמיי" האט זיך אריינגעריסן אויף דער דייטשער טעריטאריע, האט דער סאוויעטישער נוסח אין די באריכטן וועגן פארטיליקונג פון אלע יידן אונטער דער דייטשער אקופאציע פלוצלונג אנגענומען א גאנץ נייע ריכטונג. דעם סיגנאל האט געגעבן ג. פ. אלעקסאנדראוו, דער דעמאלטדיקער שעף פון דעם צענטראלן סאוויעטישן פראפאגאנדע־קאמיסאריאט. ער האט פארעפנטלעכט אן „אפענעם בריוו" צו איליא ערענבורג, וועלכער האט זיך אין זיינע רעפארטאזשן א סך און זייער אפט אפגעשטעלט אויף די דייטשע אכזריותן קעגן די יידן און האט אנגעוויזן אויף זייער פאליטיק פון טאטאלער פארטיליקונג פון יידישן פאלק. אלעקסאנדראוו האט פארלאנגט, אז ערענבורג זאל אפשטעלן זיינע אטאקעס קעגן דייטשן פאלק אין דער „קראסנאיא זוועזדא" (ארגאן פון דער רויטער ארמיי). ער האט אויך אנגעוויזן, אז דער טאן מוז זיין א גאנץ אנדערער, ווייל די מלחמה פירט זיך שוין אויף דער דייטשער טעריטאריע און אויך, אז די קרבנות פון די נאציס זענען געווען נישט נאר יידן, נאר סאוויעטישע בירגער בכלל און דעריבער באדארף מען רעדן וועגן „סאוויעטישע בירגער־קרבנות פון די נאציס"...

דאס איז געווען דער ערשטער סיגנאל פאר דער גאנצער סאוויעטישער פרעסע אומעטום זיך אפצושטעלן נישט ספעציעל אויף יידישע קרבנות, נאר אויף „סאוויעטישע בירגער — קרבנות פון די נאציס". אין אט דעם טערמינאלאגישן שקר איז שוין פארזייט געווארן דער זאמען פון די אלע ווייטערדיקע שקרים וועגן יידישן אומקום, וואס די סאוויעטן האבן אויסגעארבעט דורך אלע יארן פון דעמאלט ביז צום היינטיקן טאג. אט דער טערמין דארף זיך אויך באציען צו די פוילישע יידן, און אלע אנדערע יידן, וואס זענען אומגעבראכט געווארן אין די דייטשע טויט־לאגערן... איי, אט די אלע קרבנות זענע קיינמאל נישט געווען קיין סאוויעטישע בירגער? דער ציל איז נישט צו דערלויבן אפצוזונדערן די יידן, וואס זענען אומגעקומען לויט היטלערס פלאן צוליב דעם איך־און־איינציקן חטא — דער חטא, וואס זיי זענען געווען יידן...

און לויט דער סאוויעטישער טראדיציע, בארעכטיקט דער ציל אלע מעטאדן און שקרים אפילו ווען עס האנדלט זיך וועגן א פאלק, וואס איז אויסגעהרגעט געווארן דורך א שונא, וואס איז דאך געווען אויך זייער שונא.

דער שקר פון פאלשע אנאלאגיעס
(פסיכאלאגישער צוגאנג)

א גרופע פון אמעריקאנער פסיכיאטארן זענען זיך צוזאמענגעקומען מיט א 13 יאר צוריק אויף א „ווארקשאפ", וואס איז געווען ספעציעל געווידמעט דער פסיכאלאגיע פון די געראטעוועטע פון היטלערס טויט־לאגערן. זיי האבן כמעט אלע אנגעווענדן דעם פסיכא־אנאליטישן מעטאד. אז דאס איז א דורכאויס פאלשער צוגאנג, איז א זאך פאר זיך. און נישט דאס בין איך איצט אויסן, צווישן זיי האט זיך אויך געפונען פראפ. ראבערט ליפטאן, וואס האט זיך בארימט געמאכט מיט זיינע ביכער וועגן היראשימא און וועגן דער פסיכאפאטאלאגיע פון די, וואס האבן באוויזן ארויסצוקומען לעבעדיק נאך דעם באמבארדירן. ער איז געקומען מיט דעם איינפאל, אז די פסיכאלאגיע פון די געראטעוועטע פון היטלערס לאגערן איז זייער ענלעך צו דער פסיכאלאגיע פון די יאפאנער, וואס האבן איבערגעלעבט היראשימא...

איך וויל זיך דא באווארענען, אז די דאזיקע גרופע פון פסיכיאטארן זענען כמעט אלע געווען יידן, ד. ה. זין פון יידישע עלטערן, וואס אליין האבן זיי פון יידישער געשיכטע, יידישער קולטור און טראדיציע כמעט גארנישט געוווסט. זייערע כוונות זענען געווען גוטע און זייער איינציקע זינד איז געווען אומוויסנקייט. אזוי ארום האט זיך זיי געדאכט, אז מען קאן ארויסרייסן די געשעענישן פון דריטן חורבן פון גאנצן קאנטעקסט פון יידישער געשיכטע, זיי האבן, ווייזט אויס, אפילו נישט געקענט די גאנצע געשיכטע פון „האלאקאסט" גופא, וואס עס איז געווען קודם און וואס — שפעטער... לויט זיי, איז היראשימא אן אומגליק, וואס איז באפאלן די אומשולדיקע יאפאנער, פונקט אזוי ווי דער „האלאקאסט" איז באפאלן די יידן...

אין די לעצטע צען יאר, ווען עס זענען אויפגעקומען אפשר מער ווי הונדערט קורסן, וואס מען גיט אין די אוניווערסיטעטן וועגן „האלאקאסט" איבער גאנץ אמעריקע, הערט מען מער נישט נאר וועגן היראשימא...

אבער וועגן די דאזיקע קורסן אליין און וועגן זייער נוצלעכקייט, אויב זיי באשרענקען זיך בלויז אויף די פאקטן פון יידישן אומקום, איז כדאי זיך אפצושטעלן צוליב פארשידענע טעמים.

עס האנדלט זיך דא דערין, אז די יונגע יידישע סטודענטן, וואס נעמען אט די קורסן, ווייסן — אין זייער גרויסער מערהייט — זייער ווייניק וועגן דער גרויסער קולטור־ירושה, וואס איז כמעט ווי אונטערגעגאנגען, צוזאמען מיט די קרבנות פון די נאציס. איז דא א מעגלעכקייט, אז ביי א טייל פון אט די יונגע יידישע קינדער, וואס זענען סטודענטן נאר פון די האלאקאסט־קורסן, זאל זיך שאפן דער איינדרוק, אז דאס איז די געשיכטע פון די מזרח־אייראפעאישע יידן און מער גארנישט... זיי וועלן אזוי ארום וויסן כמעט נאר ווי אזוי און מיט וואס פאר א מיתות משונות עס זענען אומגעקומען אט די יידן, אבער זייער ווייניק, ווי אזוי אט די יידן האבן געלעבט דורך

הענריק גרינבערג

צוואַייגענען דעם חורבן

הענריק גרינבערג — פּאָעט, עסייאיסט און נאָוועליסט האָט פאַרלאָזן פּוילן אין יאָר 1967, און לעבט אין די פאַראייניקטע שטאַטן. מיר ברענגען דאָ אַ קורצן אויסצוג פון דעם אַרטיקל, וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין זשורנאַל „קאָמענטאַרי" פון נאָוועמבער 1982. „צוואַייגענען דעם חורבן".

ווען דער פּויפּסט, דזשאָן פּאָול דער צווייטער האָט געמאַכט זיין פּילגערשאַפט קיין אוישוויץ (?), אין יאָר 1979, האָט ער אָנגעצייגט אויף די צוואַנציק שפּראַכן, אין וועלכע די אָנדענק־טאָוולען זענען פאַראייביקט געוואָרן. ער האָט באַצייכנט די אויפשריפטן אויף די דאָזיקע אָנ־דענק־טאָוולען, ווי: „די שפּראַכן פון די קרבנות פון דער גאָלגאָטע", און פאַרגעזעצט זיין באַמערקונג, אַז די אָנ־דענק־טאָוולען „זענען עדות אויף די פאַרלוסטן וועלכע פעלקער האָבן געליטן". פאַקטיש אָבער זאָגן די אָנדענק־טאָוולען עדות וועגן די פאַרשידענע שפּראַכן וועלכע ס'האָבן גערעדט די קרבנות, וועלכע האָבן אין זייער איבערוויגנדיקער מערהייט געהערט צו איין נאַציאָנאַלי־טעט — ייִדן.

דער פּויפּסט אַליין האָט גענומען צו קענטעניש די ייִדן, ווי אַ נאַציאָנאַליטעט, ווען ער האָט געזאָגט — שטייענדיק ביים אָנדענק־טאָוול אין העברעיש: „דער אויפשריפט פאַראייביקט די זין און טעכטער פון אַ פאָלק, וואָס זיין גורל איז געווען טאָטאַלע פאַרניכטונג".

ער האָט עס באַשטעטיקט אַ צווייטן מאָל, ווען ער האָט געזאָגט: „דער שורש פון דאָזיקן פאָלק פירט צוריק צו אַברהמען, וועלכער איז געווען דער פאָטער פון אונדזער גלויבן".

צום סוף האָט ער אַ דריטן מאָל באַצייכנט די ייִדן אַלס פאָלק, ווען ער האָט געזאָגט: „דאָס פאָלק וואָס האָט באַ־קומען פון גאָט דעם געבאָט: „זאָלסט נישט הרגענען" האָט דערפאַרן אַ באַשטימטע אויסמעסטונג פון הריגה".

ווען ער איז אָבער געשטאַנען פאַרן פּוילישן אָנדענק־טאָוול, האָט דער פּויפּסט געזאָגט: „זעקס מיליאָן פּאָלאַקן זענען אומגעקומען אין דעם לעצטן קריג. איין פינפטל פון אַ פאָלק".

כאָטש עס איז זיכער, אַז די דריי מיליאָן פּוילישע ייִדן, וועלכע די נאַציס האָבן פאַרניכטעט זענען אַ פאַרלוסט פאַרן פּוילישן פאָלק, פאַרלאַנגט אָבער פּשוטע ערלעכקייט פון אונדז, מיר זאָלן געדענקען, אַז די מערהייט פון פּוי־לישן פאָלק האָבן זיי נישט באַטראַכט ווי אַ טייל פון פּוילישן פאָלק — ווען זיי האָבן געלעבט, אָדער ווען זיי זענען געשטאָרבן זייער ייִדישן טויט...

„קדימה"־עקזעקוטיוו

דער נייער „קדימה"־קאָמיטעט איז אויסגעקליבן גע־וואָרן אויף דער 71־טער יערלעכער אַלגעמיינער פאַר־מיטאָג, דעם 23־טן מערץ ה"י איז פאַרגעקומען זאַמלונג.

די קאָנסטיטואירונג פון דעם עקזעקוטיוו. עס זענען אויס־געוויילט געוואָרן די פריינד:

פּרעזידענט — יאַשאַ שער; וויצע־פּרעזידענטן: וו. יאַבלאָנסקי און א. אַפּעלאָוויטש; ערן־סעקרעטאַר — מ. אייזענבוד; ערן־קאַסיר — י. ווינקלער; פאַרטרעטע־רין פון ערן־קאַסיר — הדסה ראָזענבוים; פאָרזי־צער פון דער קולטור־קאָמיסיע — הערשל באַכראַך; פאָרזיצער פון דער ביבליאָטעק־קאָמיסיע — באַנאַ ווי־נער;ווירטשאַפטס־קאָמיסיע — ראַכעלקע לעוויטאַ; רעדאַקציע־קאָמיסיע — מ. אייזענבוד; רעוויזיאָנס־קאָ־מיסיע — ב. ווייסמאַן; יוגנט־קאָמיסיע — א. דאַפנער; פאַרשטייער צום „באָאַרד": מ. ראַבינאָוויטש, א. אַפּע־לאָוויטש און סענדער בורשטין. פאַרטרעטער: ליובאַ גאָטליב און הערשל באַכראַך; אַדמיניסטראַציע פון די „מעלבורנער בעטער": וו. יאַבלאָנסקי, ח. שטייער און מאיר בורשטין.

„קדימה"־ביבליאָטעק

די „קדימה" - ביבליאָטעק פאַרמאָגט

די נייעסטע ייִדישע ביכער

און די

נייעסטע ענגלישע ביכער

וועגן ייִדישע פּראָבלעמען

אין לייען־זאַל — צייטונגען

און זשורנאַלן פון דער גאַנצער וועלט

געווער פאַרן געטאָ, וועלכער האָט זיך געגרייט צו אָרגאַ־ניזירן אין דער נאָענטער צייט אַן אויפשטאַנד. נישט אַלע דעלעגאַטן זענען געווען דערפאַר. אַ סך זענען געווען קעגן. טייל דעלעגאַטן האָבן געהאַלטן אַז מען דאַרף אויף דעם האָבן די צושטימונג פון קאָמינטערן.

דעם 28־טן סעפּטעמבער 1942 בין איך אַרעסטירט גע־וואָרן מיט אַ טייל דעלעגאַטן פון דער פ.פ.ר. די אַרעס־טירטע זענען געוואָרן געפּאַרשט און געפּיניקט פון דער געסטאַפּאָ. נאָך זיבן וואָכן פאַרברענגען אין דער פּאַוויאַק־תפיסה בין איך אַרויסגעשיקט געוואָרן קיין אוישוויץ און פון דאָרטן קיין בוכענוואַלד.

דעם 11־טן אַפּריל 1945 בין איך באַפרייט געוואָרן דורך דער אַמעריקאַנער אַרמיי.

טיקייט אין אַ געטאָ, אַרומגערינגלט מיט אַ מויער און אַ דרייפאַכיקן פאָליציי־קאָרדאָן.

דער וואַרשעווער געטאָ וועלכער איז באַשטאַנען פון אַ קליינעם געטאָ־פאַרבונדן מיט אַ הילצערנער בריק איבער כלאָדנע גאַס, האָט געהאַט אין אירע מויערן 600 טויזנט יידן, וועלכע האָבן זיך איבער אַנדערהאַלבן יאָר געפייניקט אין דעם גרויסן קאָנצענטראַציע לאַגער. מיט זיכערקייט קאָן געזאָגט, ווערן אַז קיין פאָלק אין דער וועלט וואָלט ניט געוועזן אין שטאַנד איבערצולעבן אַזוי פיל טראַגישע מאָמענטן און צופאַסן זיך צו אַזעלכע באַדינגונגען. די פּלענער פון די נאַציס זענען געווען: אַריינשטופן אין די געטאָס די יידישע באַפעלקערונג און אויסהונגערן זי. דער אורטייל האָט זיך נישט איינגעגעבן. דאַן איז געקומען דער אורטייל אויסמאָרדן די יידן אין די גאַז קאַמערן — דאָס איז געווען דער אורטייל וועלכן די נאַציס האָבן אַרויסגעגעבן קעגן יידישן פאָלק אין וואַנזע ביי בערלין, אין אַפּריל 1942.

די פאַראָרדענונג צו ליקווידירן דעם יידישן קוואַרטאַל אין וואַרשע איז געקומען אין גאַנצן אומגעריכט, ווייל אין דער צייט האָבן די יידן אין געטאָ פּראָדוצירט פיל וויכטיקע מאַטעריאַלן פאַרן פראָנט. צענדליקער טויזנטער יידן האָבן געאַרבעט אין די שאָפן און וואַרשטאַטן ווי שקלאַפן אין די שרעקלעכסטע באַדינגונגען.

אין יולי 1942 האָבן זיך באַוויזן אויף די ווענט פון געטאָ פּלאַקאַטן וועלכע האָבן גערופן די יידן צו שטעלן זיך אויפן אומשלאַג־פּלאַץ, מיט דער באַמערקונג, אַז עס וועט פאַרקומען אַ גרויסע איבערזידלונג פון יידן קיין מזרח. די ערשטע קרבנות זענען געווען עלטערע מענטשן און קינדער, וועלכע האָבן זיך געפונען אין די עלטערן היימען און שפּיטעלער. די יידישע פאָליציי צוזאַמען מיט די באַאַמטע פון יודען־ראַט האָבן אויסגעפירט דאָס שענדלעכע שטיקל אַרבעט. גלייכצייטיק האָבן זיי געפאַנגען אַלע אָרעמע־לייט וועלכע האָבן זיך געפונען אויף די גאַסן פון געטאָ. דאָס איבערפירן די קרבנות צום אומשלאַג פּלאַץ איז פאַרגעקומען אין די געטאָ־טראַמווייען וועלכע האָבן געהערט צו די יידישע געסטאַפּאָוצעס: קאָן און העלער.

עס ווערן אויך געכאַפּט מענטשן, וועלכע זענען געגאַנגען צו דער אַרבעט אין די שאָפן; פרויען וועלכע פירן די קינדער אין די קאָנספּיראַטיווע שולן.

איך דאַרף אָפּגעבן אַ קאַפּל פון אַ ניי־מאַשין צו מיינע פריינד ווילנער, וועלכע האָבן געוווינט אויף אַגראַדאָווע.

איך רייס זיך אַרויס פון דער אַרומרינגלונג, און לויף צו אַריה ווילנער, אַנצוזאָגן די בשורה.

אין ערשטן טאָג פון דער אויסזידלונג זענען פינף צוגן מיט צען טויזנט יידן אַוועקגעפירט געוואָרן קיין טרעבלינקע. אין אָוונט זענען זיך צונויפגעקומען אויף גענשע 39 פאַרשטייער פון אַלע יידישע אָרגאַניזאַציעס צו באַראַטן זיך וואָס צו טאָן אין דער האָפנונגסלאָזער לאַגע. דער ווייטגייענדער פּלאַן איז געווען: יונגע מענטשן רייסן זיך ביינאַכט אַרויס פון געטאָ, פאַרניכטן און צינדן אונטער די שטאָט וואַרשע און דורך פאַרשידענע אומוועגן גייען זיי אין דער ריכטונג פון די וועלדער. אין דער ערשטער רייע האָבן געזאָלט אַרויסגיין הונדערטער טויזנטער יונגע מענטשן באַוואָפנט מיט מעסערס און אייזנס — פאַרניכטענדיק גלייכצייטיק די מויערן פון געטאָ.

נישט אַלע פאַרשטייער פון די יידישע אָרגאַניזאַציעס זענען געווען פאַר דעם פּלאַן. טייל האָבן געהאַלטן, אַז דער נאַציזם וועט נישט פאַרניכטן אַלע יידן, און ספּעציעל די אַרבעטער וועלכע אַרבעטן אין די שאָפן. דער פּלאַן איז אַדורכגעפאַלן. עס ווערט אַרויסגעגעבן אַן אויפרוף צו דער באַפעלקערונג אין געטאָ אין וועלכן מען רופט די יידן נישט צו גיין פרייוויליק צום אומשלאַג־פּלאַץ. פיל יידן שטעלן זיך אַקעגן דער דעפּאָרטאַציע. די יידישע פאָליציי און די באַאַמטע פון יודן־ראַט ווערן פאַרטריבן און אין פיל פאַלן — צעשלאָגן. אויף עטלעכע טעג ווערט די דעפּאָרטאַציע אָפּגעשטעלט.

דאַן באַווייזן זיך דייטשע איינהייטן מיט זייערע מיטהעלפער, אוקראַאינער, ליטווינער, לאַטישן וועלכע שלעפּן מיט דער גרעסטער ברוטאַלקייט אַרויס די יידן פון זייערע באַהעלטענישן און פירן זיי צום אומשלאַג־פּלאַץ, און פון דאָרטן קיין טרעבלינקע.

אין פאַרלויף פון איין חודש איז זיי געלונגען אַרויסצופירן דריי הונדערט טויזנט יידן צום פאַרניכטן.

גאַנץ אומגעריכט קומט אַן איבעררייס אין דער דעפּאָרטאַציע.

דער אונטערערדישער געטאָ קאָמיטעט באַשליסט צו אָרגאַניזירן אַן אויפשטאַנד. צו דעם צוועק ווערן אַרויסגעשיקט יונגע יידישע מענער און פרויען איינצוקויפן געווער; ווי אויך אונטערהאַנדלען מיט פוילישע אָרגאַניזאַציעס וועגן אַ געמיינזאַמען אַרויסטריט קעגן די נאַציס.

דער פּלאַן וועגן אַ געמיינזאַמען אַרויסטריט קעגן נאַציזם ווערט אָפּגעוואָרפן. דאָס געבן געווער פאַרן געטאָ, ווערט אויך אָפּגעוואָרפן.

דאָס איינקויפן געווער אויף דער אַרישער זייט איז געווען פאַרבונדן מיט גרויסע סומעס געלט. יידישע הויז איינגנטימער זענען געווען די וועלכע האָבן געגעבן גרויסע סומעס געלט פאַר דער אונטערערדישער אָרגאַניזאַציע. דאָס געלט איז געשאַפן געוואָרן דורך פאַרקויפן יידישע הייזער צו פאָלאַקן.

אין דער צייט פון דער דייטשער אָקופּאַציע זענען פיל פאָלאַקן רייך געוואָרן פון האַנדל און שמוגלען. זיי האָבן אָפּגעקויפט יידיש אייגנטום פאַר נישטיקע סומעס געלט. די קאָנטראַקטן האָבן אַדורכגעפירט פוילישע נאָטאַרן. אַזוי אַרום זענען פאַרקויפט געוואָרן אַ צאָל הייזער. אַ טייל פון דעם געלט איז געגאַנגען פאַר איינקויפן געווער און אַמוניציע. מיטן איבערפירן דאָס געווער אין געטאָ האָבן זיך פאַרנומען שמוגלער — צושטעלער פון פּראָוויאַנט און געטאָ. פיל מאָל זענען פאַרגעקומען דורכפאַלן, דערביי זענען פאַרלוירן געגאַנגען יידישע מענטשן און גרויסע סומעס געלט.

אין איינעם אַ טאָג אין חודש סעפּטעמבער 1942, איז פאַרגעקומען אין וואַרשע אַ לאַנד־צוזאַמענפאָר פון דער פּ.פּ.ר. אויף דעם צוזאַמענטרעף האָב איך גערעדט וועגן

אַ ריזיקן בית־עולם. ווייל אויפן געביט פון דער סאַנאַטאָריע זענען פאָרגעקומען שווערע שלאַכטן צווישן דייטשיש און פויליש מיליטער.

נאָכן אָפגעבן דעם באַריכט וועגן דער לאַגע אין מעדזעשין, האָט דער „דזשוינט" וועלכער האָט נאָך אין דער צייט דיספאָנירט מיט גרויסע סומעס געלט, באַשלאָסן פאַר יעדן פרייז אויפבויען די סאַנאַטאָריע.

די עקסהומאַציע פון די געפאַלענע פוילישע זעלנער און אָפיצערן איז פאָרגעקומען מיט דער באַטייליקונג פון רויטן־קרייץ אין וועלכע עס האָבן געאַרבעט פאָלאַקן. אין איין קבר, אַנשטאָט אַ געפאַלענעם, האָבן מיר געפונען געווער און אַמוניציע. אַזעלכע קברים זענען געווען זעקס. שפעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז פאַלעניצער יידן, וועלכע האָבן זיך פאַרנומען מיט קבר־זיין די געהרגעטע האָבן באַגראָבן דאָס געווער, גלויבנדיק אַז אין אַ געהעריקן מאָמענט וועט מען זיך קאָנען דערמיט באַנוצן. פאַר אונדז איז געשטאַנען די פראַגע: וואָס טוט מען מיטן געווער — וועמען עס געבן? עס איז באַשלאָסן געוואָרן דאָס געווער איבערגעבן דער פ.פ.ס.

נאָך זעקס וואָכן שווערער אַרבעט, איז ענדלעך געלונגען איינצוקוואַרטירן 120 קינדער און עטלעכע דערציער. עטלעכע מיטגלידער פון ראַיאָן־קאָמיטעט פון דער פ.פ.ס. זענען געווען שטענדיקע איינגייער אין קינדער הים. דאָרט האָבן זיי איינגעאָרדנט טרעפונגען פון זייערע מענטשן. די אָנפירונג פון קינדער הים האָבן אויפמערקזאָם געמאַכט דער פ.פ.ס., אַז מיט זייערע אָפטע טרעפונגען באַדראָען זיי די עקזיסטענץ פון קינדער הים און פון די קינדער. ווען דער וואַרשעווער געטאָ קאָמיטעט האָט זיך געגרייט צום באַוואָפנטן אויפשטאַנד, האָב איך זיך געוואָנדן צו דער פ.פ.ס. אָנפירונג וועגן אָפגעבן אַ טייל געווער פאַרן געטאָ. דער ענטפער איז געווען: צו וואָס דאַרפן יידן געווער? זיי האָבן נישט געגלויבט, אַז יידן זענען פיאיק צו אָרגאַניזירן אַן אויפשטאַנד.

דאָס אָפזאָגן צו געבן געווער פאַר דער יידישער קאַמפס־אָרגאַניזאַציע האָט אַרויסגערופן ביי אונדז גרויס פאַרביטערונג. אין די טראַגישע טעג פון אויגוסט 1942 האָבן די נאַציס אָנגעהויבן ליקווידירן די יידישע קינדער הימען אויף דער ליניע וואַרשע־אָטוואָצק. פאַר דער אָנפירונג פון דער מעדעם סאַנאַטאָריע איז געוואָרן קלאָר, אַז די קינדער הים אין מעדזשעשין וועט אויך ווערן ליקווידירט. עס איז באַשלאָסן געוואָרן אַז די עלטערע קינדער זאָלן פאַרלאָזן די קינדער־הים און אויסבאַהאַלטן זיך אין די אַרומיקע וועלדער. צו דעם צוועק איז נויטיק געווען אַביסל לייכט געווער פאַר די קינדער. אויך צו דעם צוועק האָט די פ.פ.ס. זיך אָפגעזאָגן צו געבן געווער די יוגנטלעכע, וועלכע זענען גרייט געווען טייער אָפצוגעבן זייערע לעבנס.

אין אַ זוניקן, פרעכטיקן טאָג, איז די סאַנאַטאָריע געוואָרן אַרומגערינגלט פון עס־עס מענער. די קינדער מיט די דערציער זענען צופוס געפירט געוואָרן קיין פאַלעניץ. דאָרטן זענען די קינדער אַריינגעוואָרפן געוואָרן אין וואַגאָנען און אָפגעפירט קיין טרעבלינקע. די מעדעם סאַנאַטאָריע איז נישט געווען די איינציקע אינסטיטוציע, וועלכע די נאַציס האָבן פאַרניכטעט. אין דעם זעלבן טאָג, ווען די נאַציס האָבן געפירט די קינדער פון מיעדזשעשין צום טויט, איז צום אומשלאַג־פלאַץ אַרויסגעפירט געוואָרן דאָס קינדער הים פון יאַנוש קאָרטשאַק, וועלכעס האָט זיך געפונען אויף שעננע 16.

ס'איז נישט צום גלייבן, ווי די קינדער, אין געשלאָסענע רייען, מיט געזאַנג זענען געגאַנגען מיט זייערע לערער צום אומשלאַגפלאַץ אויף סטאַווקע.

די קינדער זענען געווען איבערצייגט, אַז זיי קלייבן זיך אויף אַן אויספלוג. איך האָב באַוואונדערט ווי העפלעך די דייטשן האָבן אויפגענומען דעם דאָקטאָר יאַנוש קאָרטשאַק, וועלכער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ מונדיר פון אַ פוילישן פולקאָווניק. דורך אַ שפאַרונע האָב איך געזען ווי די עס־עס האָט העפלעך אַריינגעזעצט די קינדער אין די וואַגאָנען.

אין די טעג פון יולי 1942 זענען אויך ליקווידירט געוואָרן פאַרצווייגטע אינסטיטוציע, וועלכע יידן האָבן אויפגעבויט אין געטאָ: קעגנזייטיקע הילף.

וועגן דער קולטור געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט אין געטאָ וואַרשע איז שוין פיל געשריבן געוואָרן. אָבער די טעטיקייט פון די הויף קאָמיטעטן מיט זייער קעגנזייטיקער הילף, איז ווייניק דערמאָנט געוואָרן.

אין דעם הויז, וווּ איך מיט מיין פרוי און שוועסטער האָבן געוווינט אויף ניסקע 35, האָט דער הויף־קאָמיטעט באַוויזן צו אָרגאַניזירן הילף פאַר אָרעמע און קראַנקע מענטשן. אַ וויכטיקע אַרבעט איז געטאָן געוואָרן פאַר די יידן, וועלכע זענען אויסגעזידלט געוואָרן פון די קליינע שטעטלעך אַרום וואַרשע. די מענטשן זענען אַריינגעוואָרפן געוואָרן אין געטאָ וואַרשע. באַראַבעוועט, פון אַלעם. זעלטן ווער ס'האָט פאַרמאָגט אַ פאָר זלאָטעס. מיטן איינאָרדענען די פליטים האָבן זיך פאַרנומען די הויף־קאָמיטעטן זיי האָבן באַקומען וווינונגען און עסן. יעדע פאַר טעג איז פאָרגעקומען אַ קולטור אונטערנעמונג. די בעסטע אַרטיסטן האָבן געלייענט און געזונגען פון די בעסטע יידישע שאַפונגען. עס זענען אָרגאַניזירט געוואָרן הומאָר אָוונטן, וועלכע האָבן אויסגעלאַכט היטלערן, און צוגעגעבן מוט און האָפענונג די פאַרפייניקטע יידן, און קודם — די אַרויסגעטריבענע פון די שטעטלעך.

אין מאַי 1942 איז געקומען קיין וואַרשע אַ גרויסער טראַנספאָרט דייטשע יידן.פיין געקליידעט מיט פול אָנגעשטאָפטע וואַליזעס. דאָס איז געווע די עליטע פון דייטשן יידנטום. צווישן זיי האָבן זיך געפונען פראָפעסאָרן, אַרטיסטן, שרייבער און מיליטערלייט וועלכע זענען באַזייטיקט געוואָרן פון דער דייטשער אַרמיי — נאָכן אויסגעפינען, אַז זיי שטאַמען פון יידן.

פיל פון די דייטשע יידן זענען איינקוואַרטירט געוואָרן אויף ניסקע 35. אַזעלכע הייזער ווי ניסקע 35 זענען געווען אין די הונדערטער. עס איז שווער צו באַנעמען ווי אין אַזאַ טראַגישער צייט האָבן יידישע מענטשן געפירט אַזאַ גרויס קולטור אַרבעט, און אָרגאַניזירט אַזאַ הילפס טע־

וו. יאַבלאָנסקי

מיט יידן אין וואַרשעווער געטאָ

נאָכן אונטערשרייבן דעם ריבענטראָפּ־מאָלאָטאָוו נישט אַנגריף פּאַקט, דעם 23־טן אויגוסט 1939, האָט דאָס פּוילישע ידנטום דערזען, אַז איר עקזיסטענץ איז באַדראָט.

אַלע שלום־קאָנגרעסן און פּאַציפיסטישע באַוועגונגען צוזאַמען מיט זייער פירער זענען פאַרשוואונדן. די לאָזונגען: קאַמף קעגן פאַשיזם; קעגן מלחמה, זענען אויך שנעל פאַרשוואונדן. ס'האָט זיך גלייך אָנגעהויבן צום ערשט — אַ שטילע מאָביליזאַציע, און עטלעכע טעג שפּעטער — אַן אַלגעמיינע מאָביליזאַציע. מיינע חברים רעזערוויסטן ווערן גערופן צום מיליטער. אַלע זענען גרייט צו קעמפן ביזן לעצטן קעגן נאַציזם.

אין די שפּאַנענדיקע טעג הייבט זיך אָן צו מערקן אַ גרויס צערודערונג אין די מיליטערישע זאַמל־פּונקטן. ס'פעלן אויס מונדירן, געווער און פּראָוויאַנט. די מאָביליזאַציע איז אַ כאַאָטישע. מיליטערישע טראַנספּאָרטן קאָנען נישט דערגרייכן זייער ציל. די באַפעלקערונג הייבט אָן אויסקריפן שפּיז. די פירער פון די פּאָליטישע פּאַרטייען ווייסן נישט ווי אַזוי צו האַנדלען, ס'קומען נישט פאָר קיין פּאַטריאָטישע מאַניפעסטאַציעס. די פּרעסע איז דעזאָריענטירט. פּלוצלונג, פרייטיק דעם 1־טן סעפּטעמבער 1939 הייבן אָן פאַלן באָמבעס אויף אָפענע פּוילישע שטעט.

די באַפעלקערונג איז הילפלאָז, ס'איז נישטאָ קיין פּאַרטיידיקונג, דער כאַאָס איז גרויס. די צאָל קרבנות צווישן דער ציווילער באַפעלקערונג איז שווער פעסטצושטעלן. דער איבערפאַל פון היטלער־דייטשלאַנד אויף פּוילן איז געקומען אומגעריכט — אָן קריגס־נאָטעס און אָן קריגס־דערקלערונגען. אויפן דריטן טאָג פון דער מלחמה כאַפּט אַרום אַ מעכטיקער ענטוזיאַזם: די פראַנצויזן און ענגלענדער האָבן דערקלערט קריג דייטשלאַנד. הונדערטער טויזנטער מענטשן מאַניפעסטירן אין וואַרשע ביי די ענגלישע און פראַנצויזישע אַמבאַסאַדעס. עטלעכע נאַצישע באָמבעס פאַרטרייבן שנעל די מאַניפעסטאַנטן. אויפן פינפטן טאָג פון קריג דערגרייכן דייטשע איינהייטן וואַרשע; דער פּוילישער גענעראַל־שטאַב גיט אַרויס אַ פאַראָרדענונג, אַז אַלע מיליטער־פּאַניקע מענער זאָלן פאַרלאָזן וואַרשע און גיין אין דער ריכטונג פון מזרח.

צוזאַמען מיט די מיליטער פּיאַניקע, פאַרלאָזן וואַרשע הונדערטער טויזנטער מענטשן. אַפילו פרויען און קינדער, אַלע רעגירונגס־אינסטיטוציעס ווערן עוואַקואירט און צוזאַמען מיט זיי, די פירער פון די פּאָליטישע פּאַרטייען מיט זייער אַקטיוו. דער קליינער מיליטערישער גאַרניזאָן איז נישט בכוח צו פּאַרטיידיקן וואַרשע. דער שטאָט פּרעזידענט סטאַרזשינסקי רופט דער באַפעלקערונג צו פּאַרטיידיקן וואַרשע. מיט פיל ענטוזיאַזם טרעטן צו אין דער ערשטער רייע די אַרבעטער, צו בויען פאַרפעסטיקונגען. מען רופט זיי: אַרבעטער־באַטאַליאָנען. פיל פון זיי קעמפן אויף די פאָדערשטע פּאָזיציעס, אין די פאַרשטעט פון וואַרשע.

אין די באַטאַליאָנען טרעטן אַריין פיל יידישע אַרבעטער; אינטעליגענץ און שול יוגנט. יידישע דאָקטוירים גיבן אַ גרויסן בײַשטייער אין מעדיצינישע הילף פאַר די סאָלדאַטן און ציווילער באַפעלקערונג. דער אָרגאַניזאַטאָר פון דער מעדיצינישער הילף איז דאָקטאָר טעמערסאָן; ער און זיינע חברים ברענגען מעדיצינישע הילף פאַר די סאָלדאַטן, וועלכע קעמפן פאַראייניזאַמט אין דער פעסטונג מאָדלין.

אין די שלאַכטן מיטן היטלעריזם זענען געפאַלן איבער 33,000 יידישע סאָלדאַטן, אָפיצירן; פרייוויליקע פון די אַרבעטער באַטאַליאָנען און צווישן זיי — דער דאָקטער טעמערסאָן. דער יידישער אַרבעטער קלאַס קעמפט מיט דער גרעסטער אָפּפערוויליקייט קעגן נאַציזם. די פריינדשאַפט וועלכע איז געבוירן געוואָרן אויף די באַריקאַדן פון וואַרשע, איז פאַרטגעזעצט געוואָרן אין די קאַמפן פון וואַרשעווער געטאָ אויפשטאַנד.

נאָך דער קאַפּיטולאַציע פון פּוילנס אַרמיי זענען יידן די ערשטע וועלכע טראַכטן פון שאַפן אַן איינהייטלעכע יידישע אונטערערדישע קאַמפס אָרגאַניזאַציע. דער נאַצישער טעראָר און די אַנטיסעמיטישע פּראָפּאַגאַנדע פון די דייטשן צווינגט יידן צו אַנטלויפן אין די מזרח געביטן, שוין באַזעצטע דורך די סאָוויעטן. יידן גלויבן, אַז זיי וועלן האַרציק אויפגענומען ווערן דורך דער סאָוויעטישער אַדמיניסטראַציע. געשען איז דאָס פאַרקערטע; פיל ווערן אַרעסטירט, באַלד נאָכן אַריבערגיין די גרענעץ. פיל ווערן אויפגענומען ווי אַ פיינטלעכער עלעמענט — ספּעציעל געוועזענע טוער פון פּאָליטישע פּאַרטייען, פּראָפעסיאָנעלע פאַריינען און קולטור־אָרגאַניזאַציעס.

די יידן וועלכע זענען פאַרבליבן אונטער דער דייטשער אָקופּאַציע געפינען זיך אין אַ טראַגישער לאַגע. דאָס גאַנצע ווירטשאַפטלעך, געזעלשאַפטלעך לעבן איז געוואָרן פאַרניכטעט. קרימינעלע עלעמענטן און פאָלקס־דויטשן ראַבעווען יידישע היימען — פאָדערנדיק אויסקויף געלט.

אין די טראַגישע טעג, טרעטן צו אַ גרופּע געזעלשאַפטלעכע טוער ווידער אויפצולעבן פאַרשידענע וווילטעטיקע אינסטיטוציעס, וועלכע זענען זיך צעפאַלן אין דער צייט פון די שלאַכטן. די ערשטע אינסטיטוציע וועלכע איז געוואָרן אויפגעבויט איז געווען די מעדעם־סאַנאַטאָריע. דער לייטער פון דער קולטור־ליגע אַבראַמסאָן, צוזאַמען מיט מיר זענען אַוועק צופוס קיין מעדזעשין, מיטן ציל איינצואָרדענען אַ קינדערהיים פאַר די קינדער, וועלכע האָבן פאַרלוירן זייערע עלטערן אין דער צייט פון דער מלחמה. ווען מיר זענען אָנגעקומען אויפן אָרט האָבן מיר אָנגעטראָפן דער אַמאָליקער סאַנאַטאָריע, אָנגעטראָפן אויף אַ חורבה. די געביידעס זענען געווען צעשטערט. דער איינוואָנטאַר — אויסגעראַבעוועט, עלעקטריע און וואַסער איינריכטונגען — צעשטערט. און דאָס זעלבע שרעקלעכסטע — אויפן געביט פון דער סאַנאַטאָריע, האָבן מיר אָנגעטראָפן

אַ נישט־הומאַניטאַרער אַקט, וואָס פּאַסט נישט דעם ענגלישן נאָמען, מיט צוואַנג צו דעפּאָרטירן די אָפּגעראַטעוועטע קיין מאַוריטיוס".

ווען מען האָט אים אינפאָרמירט וועגן די צוגרייטונגען פון קאָנצענטראַציע לאַגערן פאַר ידישע פליטים אין מאַורטיוס, פּראָטעסטירט טשערטשיל: „איך האָב קיינמאָל ניט „קאָנטעמפּלירט" אַז ידישע פליטים זאָלן איינגעשלאָסן ווערן אין לאַגערן מיט שטעכלדראָט און וועכטער"...

דעם זעלבן נוסח פון רחמנות קאָן מען געפינען אין צאָלרייכע דאָקומענטן. ווען די אַדמיראַליטעט האָט באַפוילן די ענגלישע קריגס שיפן צו פאַרכאַפּן די בולגאַרישע שיף „רודניכאַר" מיט פליטים אויף די אינטערנאַציאָנאַלע וואַסערן, האָט טשערטשיל, וואָס איז געווען דער „לאָרד פון דער אַדמיראַליטעט" פּראָטעסטירט, ווייל אַזאַ אַקט מיינט א פאַרגוואַלטיקונג פון די אינטערנאַציאָנאַלע געזעצן, אָבער גלייכצייטיק האָט ער צוגעגעבן, אַז דער באַפעל זאָל אויסגעפירט ווערן נאָר אין דעם איינציקן פאַל. מער האָט זיך טשערטשיל נישט געזאָרגט, און די פּיראַטןאַקטן פון די ענגלישע קריגס שיפן אויף די אינטערנאַציאָנאַלע וואַסערן זענען ווייטער אָנגעגאַנגען (די גריכישע שיף „הילכאַ").

ווען ווייצמאַן און טשערטאָק האָבן געפאָדערט, אַז די ענגלישע לופט כוחות זאָלן באָמבאַרדירן די באַן ליניע פון בודאַפּעשט קיין אוישוויץ און די גאַז קאַמערן האָט טשערטשיל איבערגעגעבן די אויפגאַבע דעם מיניסטער פון די לופט כוחות סער אַרטשיבאַלד סינקלעיר אויסצופירן דעם פּראָיעקט. פון דעם באַפעל איז גאָרנישט געוואָרן. סער אַרטשיבאַלד סינקלעיר (אויך א „זאיאָניסט") האָט צוערשט געצעהט, אַז די אַמעריקאַנער זאָלן דאָס טאָן. שפּעטער האָט ער פאַרלאַנגט גענויע טאָפּאָגראַפישע אינפאָרמאַציע וועגן אוישוויץ און טרעבלינקע. ווען די יידישע אַגענץ האָט באַזאָרגט די טאָפּאָגראַפישע אינפאָרמאַציעס (פון דער פּוילישער רעגירונג), זענען די דאָקומענטן געבליבן פאַרשטעקט אין אַ שופלאָד צווישן „פאַרעין אָפיס" און דעם מיניסטעריום פון די לופט־כוחות.

עס שאַפט זיך דער איינדרוק, אַז די אַלע פאַטעטישע רייד און באַפעלן זענען מער געווען געווידמעט די אַרכיוון פאַר די צוקונפטיקע געשיכטע פאָרשער, אַן שום וואָגיקייט צו באַאיינפלוסן די טראַגישעווירקלעכקייט

די הויפט באַשולדיקונג און די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון טשערטשילן איז, אַז ער האָט פּרעזידירט איבער אַ קאַבינעט, וואָס האָט מעטאָדיש אַרומגערינגלט דעם נאַציאָקופּירטן קאָנטינענט מיטן ציל נישט צו דערלאָזן, אַז אינדיווידועלע ידישע פליטים און גרעסערע גרופּן (די בולגאַרישע ידן, ידן פון רומעניע, אונגאַרן, גריכנלאַנד או"וו) זאָל זיך אַרויסרייסן פונעם היטלעריסטישן גיהנום.

מיר ווייסן, אַז דאָס איז געווען די אָפיציעלע פּאָליטיק פון טשערטשילס קאַבינעט: מקריב צו זיין דאָס אייראָפּעאישע ידנטום אויפן מזבח פון די ענגלישע אימפּעריאַליסטישע אינטערעסן אין דעם איינגערעדטן גלויבן אַז אַן דעם דרוק פאַר אַ ידישער מדינה וועלן די ענגלענדער בשלום געוועלטיקן איבער די אוצרות פון די אַראַבישע מדינות.

די באַשולדיקונג קעגן טשערטשילן איז, אַז מיט זיין שווייגן האָט ער „דער גרויסער פריינד פון ידן" אויסגעדריקט זיין פולע הסכמה מיט דער פאַרטעטערישער פּאָליטיק פון זיין קאַבינעט, אַ פּאָליטיק, וואָס האָט מיט דיפּלאָמאַטישע אינטערווענצן און מיטן כח פון די קריגס־שיפן פון זיין מאַיעסטעט געשאַפן אַ שטעכלדראָט־צוים אַרום דעם אויסערלעכן פּערימעטער פון די נאַצי־לאַגערן און אַזוי אַרום אַקטיוו געהאָלפן דער נאַצי־מאַשין אומברענגען די ידן.

אָנערקענענדיק צום זכות דעם קאַמף פון רוזוועלטן און טשערטשילן קעגן נאַצי־דייטשלאַנד, אַ גיגאַנטישער קאַמף וואָס האָט אָפּגעראַטעוועט די מענטשהייט פון פאַרשקלאַפונג — מוז מען אָבער מיט טרויער און צאַרן פעסטשטעלן אַז צוליב אימפּעריאַליסטישע אינטערעסן האָבן זיי געטאָן אַלעס מעגלעכע (אין די באַדינגונגען) אַז אין דער נאַצי מלחמה קעגן די ידן, זאָלן די נאַציס זיגן און די ידן פאַרלירן זעקס מיליאָנען קרבנות.

די נאַציס האָבן געהעריק אָפּגעשאַצט די שטעלונג פון די אַלעאירטע לגבי די ידן.

אין דעצעמבער 1942 האָט געבעלס פאַרנאָטירט אין זיינע טאָגביכער: „אין ווירקלעכקייט... ביידע: די ענגלענדער און די אַמעריקאַנער זענען העכסט צופרידן, אַז מיר פאַרניכטן דאָס ידישע געזינדל... (זע לואיס פּ. לאָטשנער „ד"ר געבעלס דייערים", זייט 241).

פון רעדאַקציע:

אין פריערדיקן נומער איז אין ד"ר פערשטענדיקס אַרטיקל אַריינגעפאַלן עטלעכע פאַרדריסלעכע פעלערן, וועלכע מיר פאַרבעסערן דאָ:

זייט 3 (רעכטער קאָלום) הלל קוק, אַ ברודער פון הרב — דאַרף זיין: הלל קוק — אַ ברודערן־זון...

זייט 3 (לינקער קאָלום) די רומענישע רעגירונג לייגט פאָר צו פאַרקויפן 10.000 ידן — דאַרף זיין 70.000 ידן.

אונדזערע האַרציקסטע ברכות
דעם וועטעראַן פון די יידיש־וועלטלעכע
טעטיקייטן אין אונדזער ישוב
פּר' סענדער בורשטין
צו זיין 80טן געבוירן־טאָג
„קדימה"־קאָמיטעט

נישט באַשולדיקן, אַז ער האָט אַריינגעצויגן אַמעריקע אין אַ „יידישער מלחמה״...

רוזוועלט איז בלי ספק געווען איינער פון די גרעסטע שטאַטס־מענער אין דער מאָדערנער געשיכטע.

שוין אין דער צייט פון „אַפּיזמענט״ האָט רוזוועלט איינגעזען, אַז נאַצי דייטשלאַנד שטעלט מיט זיך פאָר אַ געפאַר פאַר דער גאַנצער פרייער וועלט.

דאָקומענטן־פאָרשער באַהויפּטן, אַז ווען רוזוועלט האָט צוריקגערופן דעם אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדאָר פון בערלין נאָך דער „קריסטאַל־נאַכט״ איז דאָס נישט געווען קיין זשעסט לטובת די יידן. „רוזוועלט האָט געזוכט אַ קאָנפראָנטאַציע מיט נאַצי דייטשלאַנד״.

פון יאָר 1939, ווען די מלחמה איז אויסגעבראָכן אין אייראָפּע, איז די אויפגאַבע פון רוזוועלטן געווען אַ גיגאַנטישע: צו מאַניפּולירן דאָס אַמעריקאַנער פאָלק (וואָס איז געווען אין אַן איבערוויגנדער מערהייט איזאָלאַציאָניסטן) מיטן ציל לאַנגזאַם אַריינצוציען אַמעריקע אין אַ מלחמה קעגן די „אַקס־מדינות״ (דייטשלאַנד־יאַפּאַן) אין דער זעלבער צייט האָט ער מאָביליזירט די אַמעריקאַנער אינדוסטריע פאַר שאַפן אַ ריזיקן אַרסענאַל פון מאָדערנע וואָפן.

עס איז בלי ספק, אַז די היינטיקע דעמאָקראַטישע פרייע וועלט האָט צו פאַרדאַנקען איר עקזיסטענץ דער געניאַלער שטאַטסמאַנשאַפט פון רוזוועלטן אין פעריאָד 1939־1941, ווען רוזוועלט האָט באַצויבערט און מאַניפּולירט דאָס אַמעריקאַנער פאָלק און גלייכצייטיק געשטופּט יאַפּאַן און דייטשלאַנד צו אַן אָפענער אַגרעסיע קעגן אַמעריקע. די מפּלה פון נאַצי דייטשלאַנד האָט אָפּגעראַטעוועט די מענטשהייט פון פאַרשקלאַפונג און דאָס וועלט יידנטום פון אומקום.

פון דער אַנדערער זייט, אָפּשאַצנדיק רוזוועלטס ראָל פון יידישן שטאַנדפּונקט, קאָן מען אַרויסווייזן פאַרשטענדעניש פאַר דער טאַקטיק פון רוזוועלטן, נישט צו אידענטיפיצירן די יידישע אינטערעסן מיט די נאַציאָנאַל אַמעריקאַנער אינטערעסן איידער דעם אַריינטריט פון אַמעריקע אין דער מלחמה. אָבער מיט דעם מאָמענט, ווען אַמעריקע איז אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער מלחמה, נאָך דער ברוטאַלער יאַפּאַנישער אַגרעסיע (דעם 7־טן דעצעמבער 1941) און נאָך דעם ווי נאַצי דייטשלאַנד האָט אַ טאָג שפּעטער דערקלערט מלחמה קעגן אַמעריקע, האָט דער איזאָלאַציאָניסטישער, טיילווייז אַנטיסעמיטישער לאַגער פאַרלוירן יעדן באָדן. די מלחמה איז אַרויפגעצוווּנגען געוואָרן אויף אַמעריקע און דאָס אַמעריקאַנער פאָלק האָט געהאַט נאָר איין אַלטערנאַטיוו: צו קעמפן און זיגן.

אין דעם פעריאָד, זייט סוף פון יאָר 1941, איז מער נישט געווען קיין גרונד פאַר רוזוועלטן צו דערלויבן זיין אַדמיניסטראַציע פאַרטושן די יידישע טראַגעדיע און צו דולדן סאַבאָטאַזש־אַקטן פון זיין סטייט־דעפּאַרטמענט קעגן יעדן פרווו פון אַ רעטונגס אַקציע.

אין די דאָזיקע באַדינגונגען איז רוזוועלטס גלייכגילטיקייט צו דער פאַרניכטונג פון די יידן אין אייראָפּע אַ באַווייז, אַז ער איז געווען נישט אומצופרידן, וואָס די דייטשן גייען, אַן מיט זייער מאַסן מאָרד פון יידן, נישט דער פאַר וויל ער איז געווען אַן אַנטיסעמיט, נאָר וויל ער איז געווען גרייט מקריב צו זיין דאָס אייראָפּעאישע יידנטום פאַר די אינטערעסן פון ענגלישן אימפּעריאַליזם.

אגב, עס זענען פאַראַן היסטאָרישע באַווייזן, אַז רוזוועלט איז נישט געווען פריי פון אַנטיסעמיטישע סענטימענטן.

אין די „מעלבורנער בלעטער״ נומער 2 — 1982, האָב איך ציטירט אַ געשפּרעך צווישן רוזוועלטן און דעם פראַנצויזישן גובערנאַטאָר פון קאַסאַבלאַנקע, אין שייכות מיט דעם איבערטראַנספּאָרטירן פּליטים פון שפּאַניע קיין צפון אַפריקע. רוזוועלט האָט דערקלערט „די צאָל יידן פון פרייע באַרופן (יוריספּרודענץ, מעדיצין, קאָלעדזש פּראָפעסאָרן) מוז זיין אויסדריקלעך באַגרענעצט צו דער יידישער באַפעלקערונג אין צפון אַפריקע אין פאַרגלייך מיט דער גאַנצער באַפעלקערונג אין צפון אַפריקע... דאָס וועט פאַרמיידן דאָס ספּעציפישע און פאַרשטענדלעכע באַקלאָגן זיך פון די דייטשן, אַז 50 פּראָצענט פון זייער פּראָפעסיעס זענען באַזעצט פון יידן״..

לויט פּראָנציס לעווענשטיין „רוזוועלט ענד טשערטשיל״ האָט רוזוועלט די זעלבע אַנטיסעמיטישע דרשה איבערגעחזרט אין אַ געשפּרעך מיט דעם מאַראָקאַנער סולטאַן מוהאַמעד אין דער אַנוועזנהייט פון טשערטשילן.

מיט אַזאַ אַנטיסעמיטישער „נומערוס קלאַוזוס״ דרשה וואָלט רוזוועלט נישט געוואַגט אויפצוטרעטן אין אַמעריקע, וויל דאָס וואָלט געווען אַ פאַרגוואַלטיקונג פון דער אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציע.

ריטשאַרד קראָסמאַן איז געווען גערעכט. די פּערזענלעכע מיט־פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון רוזוועלטן פאַר דעם אומקום פון אייראָפּעאישן יידנטום אונטערליגט נישט קיין צווייפל. די לעגענדע וועגן רוזוועלטן אַלס דעם „גרויסן יידן פריינד״ (וואָס די אַמעריקאַנער יידישע אַנפירערשאַפט האָט געשאַפן און פאַרשפּרייט) האָט זיך פאַרענדיקט אויף די אַש־בערג פון די טויטן־לאַגערן.

★

ווינסטאָן טשערטשיל האָט אויך פאַרנומען אַ גאָר בכבודיקן פּלאַץ אין די לעגענדעס וועגן „די גרויסע יידן פריינד״. ער איז אַפילו באַצייכנט געוואָרן אַלס אַ „ציאָניסט״.

טשערטשיל איז נישט בלויז געווען אַ שטאַטסמאַן פון אַ גאָר הויכער מדרגה, ער איז אויך געווען אַן אינטעלעקטואַל מיט אַ חוש פאַר דער היסטאָרישער אָפּשאַצונג פון זיין פּערזענלעכקייט. אין זיין לאַנגער קאַריערע קאָן מען נישט געפינען קיין שפּור, קיין אויסדרוק, וואָס מ׳וואָלט געקאָנט אויסטייטשן אַלס אַנטיסעמיטיש.

אדרבא — זיינע אַרויסזאָגונגען וועגן די לידן פון די יידן, זענען פול מיט פּאַטאָס און רחמנות. ווען גענעראַל וועיוועל האָט פּראָטעסטירט קעגן באַשלוס פון קאַבינעט צו דערלויבן די געראַטעוועטע פון דער שיף־„פּאַטריאַ״ צו פאַרבלייבן אין פּאַלעסטינע, האָט אים טשערטשיל טעלעגראַפירט: „פּערזענלעך האַלט איך, אַז דאָס וואָלט געווען

צאָלרײַכע אינטעלעקטואַלן, עקאָנאָמיסטן און סאָציאָלאָגן, וואָס האָבן געאַרבעט בלב ונפש פאַר דער רעאַליזאַציע פונעם „נוי דיעל״.

ייִדן זענען געווען באַגײַסטערט, ווען רוזוועלט האָט צוריקגעצויגן דעם אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדאָר ה. ווילסאָן פון בערלין, אַלס פּראָטעסט קעגן דעם „קריסטאַלנאַכט״־פּאָגראָם אין נאָוועמבער 1938.

שלמה שאַפּיר (היסטאָרישער פאָרשער אויפן געביט פון אַמעריקאַנער פּאָליטיק און אַמעריקאַנער ייִדנטום) האָט פאָרנאָטירט, אַז ווען רוזוועלט איז געשטאָרבן דעם 12־טן אַפּריל 1945 האָט קיין שום עטנישע מינדערהייט נישט אַזוי געטרויערט, ווי די ייִדן נאָכן טויט פון „זייער״ פּרעזידענט.

אָבער ווען נאָכן לעגאַלן פּעריאָד פון דרײַסיק יאָר האָבן זיך אויפגעמאַכט פאַר דער עפנטלעכקייט, די געהיימע אַרכיוון, האָט זיך אַנטפּלעקט אַ גאַנץ אַנדער רוזוועלט. אַן אַנדער פּערזענלעכקייט. אמת, נישט קיין סכיזאָפרענישע פיגור, נישט קיין פּערזענלעכער אַנטיסעמיט. אָבער ווײַט נישט קיין ייִדן פרײַנד.

פּערזענלעך אַן רעליגיעזע אָדער ראַסיסטישע פאָראורטיילן קעגן ייִדישע יחידים, וואָס שייך אָבער דעם כלל ישראל, איז רוזוועלט געווען גרייט מקריב צו זײַן דעם ייִדישן קאָלעקטיוו פאַר פּאָליטישע אינטערעסן, אַזוי ווי ער האָט זיי פאַרשטאַנען. ער איז נישט געווען קיין שונא פון ייִדן, אָבער אין די פּריאָריטעטן פון זײַן „מאַסטער פּלאַן״ פאַר די אינטערעסן פון דער דעמאָקראַטישער וועלט, איז נישט געווען קיין פּלאַץ פאַר דעם ייִדישן קאָלעקטיוו. דערפאַר איז ער געווען גלײַכגילטיק צום גורל פון די ייִדן אַזוי ווײַט, אַז די גלײַכגילטיקייט האָט סיגנאַליזירט און איז לאָגיש אויסגעטײַטשט געוואָרן דורך די נאַציס, אַז אַמעריקע גיט זיי אַ פרײַע האַנט אומצוברענגען דאָס גאַנצע אייראָפּעאישע ייִדנטום.

די אַפּאָלאָגיסטן פון רוזוועלטן באַהויפּטן, אַז אין זײַן דראַנג אַרויסצופירן אַמעריקע פון איר איזאָלאַציע און אַרײַנפירן דאָס אַמעריקאַנער פאָלק אין אַ מלחמה קעגן היטלער דײַטשלאַנד, האָט רוזוועלט זיך באַמיט צו פאַרטושן די ייִדן־פראַגע, בכדי די איזאָלאַציאָניסטן זאָלן אים נישט באַשולדיקן, אַז ער וויל אַרײַנציִען דאָס אַמעריקאַנער פאָלק אין אַ „ייִדישער״ מלחמה קעגן נאַצי־דײַטשלאַנד.

פאַראַן אַ שטיק אמת אין אַזאַ אַרגומענטאַציע. אַמעריקע איז געווען נייטראַל. די מערהייט פון אַמעריקאַנער פאָלק איז געווען קעגן אַרײַנגעצויגן ווערן אין אַ מלחמה. די איזאָלאַציאָניסטן האָבן זיך באַנוצט מיט דעם אַנטיסעמיטיזם. דער אַנטיסעמיטיזם איז נישט געווען קלענער, ווי דער אַנטי־ייִדישער מינדערהייט איז געווען טעטיק דער „נאַצי־בונד״. — אַ פאַקט איז אויך, אַז דער טראַדיציאָנעלער אַנטי־בריטישער סענטימענט איז נישט געווען קלענער, ווי דער אַנטי־ייִדישער סענטימענט. גענוג צו דערמאָנען די אָנגריפן פון טשאַרלס לינדבערג קעגן „די בריטן, די ייִדן און דער רוזוועלט אַדמיניסטראַציע״.

לאָמיר פאַרצייכענען אַ פּאָר פּרטים, וואָס שטאָרן אַרויס ווי דערנער אין דעם קראַנץ פון דער רוזוועלט־לעגענדע.

אינעם קאָנגרעס האָט מען פאָרגעשלאָגן דעם וואַגנער־ראָדזשערס ביל צו געבן צײַטווײַליקן אַזיליום פאַר צוואַנציק טויזנט ייִדישע קינדער. דער דאָזיקער קאָנגרעס־פאָרשלאַג איז „געלייגט געוואָרן אויפן אײַז״ צוליב דער קעגנערשאַפט פונעם פּרעזידענט, אָבער אַ ביסל שפּעטער האָט דער פּרעזידענט פאָרגעשלאָגן אַרײַנצולאָזן צענער טויזנטער ענגלישע קינדער.

ווען עס איז אויפגעשווומען די מעגלעכקייט צו עוואַקואירן די בולגאַרישע ייִדן און אַנטאָני אידען בעת זײַן באַזוך אין וואַשינגטאָן האָט זיך אַרויסגעזאָגט קעגן דעם רעטונגס־פּלאַן, האָט רוזוועלט אָנגענומען די ענגלישע שטעלונג אַן אײן אײנציק וואָרט לטובת די ייִדן, וואָס זענען געשטאַנען אין די קאָרידאָרן פון טויט.

פון די דעקלאַסיפיצירטע דאָקומענטן איז צו זען, אַז רוזוועלט איז געווען גענוי אינפאָרמירט וועגן דעם פאַרנעם פון דער מאַסן־אויסראָטונג פון די ייִדן און וועגן די שטרויכלונגען און סאַבאָטאַזש אַקטן פון זײַן סטייט דעפּאַרטמענט קעגן אַ יעדן פּרווו צו ראַטעווען ייִדישע פּליטים. עס האָט אים אָבער געטויגט, אַז די ייִדן זאָלן אַנטווענדן זייער פּראָטעסט און כעס קעגן דעם סטייט דעפּאַרטמענט און די אַנטיסעמיטן וואָס האָבן דאָרט געוועלטיקט.

די אַפּאָלאָגיסטן פון רוזוועלטן געפינען תּרוצים פאַר אַ יעדן אַקט פון גלײַכגילטיקייט צום ייִדישן גורל און סאַבאָטאַזש אַקטן קעגן אַ יעדן פּרווו פון אַ רעטונגס־אַקציע.

ווען אין די ראַמען פון דער „עוויאַן״ קאָנפערענץ האָט אַמעריקע אויף זיך גענומען אַרײַנצולאָזן פּליטים (ייִדן און נישט ייִדן) בלויז אין די ראַמען פון דער נאָרמאַלער דײַטש־עסטרײַכישע קוואָטע, איז דער תּרוץ פון די אַפּאָלאָגיסטן, אַז אַרײַנלאָזן מער ייִדישע פּליטים וואָלט פאַרשאַרפט אַנטיסעמיטיזם אין אַמעריקע. אַזוי, אַז דאָס איז געווען גאָר „לטובת״ די אַמעריקאַנער ייִדן... ווען נאָכן אויסברוך פון דער מלחמה האָט רוזוועלטס אַדמיניסטראַציע באַגרענעצט דאָס אַרויסגעבן אימיגראַציע וויזעס (אַפילו אין דער קוואָטע צאָל), איז דער תּרוץ: מעגלעך איז, אַז צווישן די ייִדישע פּליטים האָבן געקאָנט זײַן דײַטשע אַגענטן.

ווען עס איז אַנטשטאַנען די מעגלעכקייט צו עוואַקואירן די ייִדן פון בולגאַריע, רומעניע, אונגאַרן איז דער תּרוץ געווען, אַז דאָס וועט פאַרדריסן די אַראַבער.. ווען רוזוועלט האָט זיך קעגנגעשטעלט דעם פּראָיעקט צו באָמבאַרדירן די גאַז־קאַמערן און אוישוויץ און די באַן־ליניעס צו די טויט לאַגערן איז דער תּרוץ געווען אַז די דאָזיקע ציל־פּונקטן געפינען זיך אויסער ראַדיוס פון דער אַמעריקאַנער קריגס־אַוויאַציע (צו ווײַט).

שפּעטערע דאָקומענטן האָבן באַוויזן, אַז אַמעריקאַנער באָמבערס זענען געפלויגן איבער דער אוישוויץ ליניע און אַפילו על פי טעות אַראָפּגעוואָרפן באָמבעס אויף אוישוויץ. האָבן די אַפּאָלאָגיסטן אַ נײַעם תּרוץ: רוזוועלט האָט נישט דערלויבט צו באָמבאַרדירן אוישוויץ, ווײַל ער האָט נישט געוואָלט אידענטיפיצירן קיין שום מלחמה אַקט מיט ייִדישע אינטערעסן, בכדי די אַנטיסעמיטן אין אַמעריקע זאָלן אים

ד"ר מ. פערשטענדיק

די קליינע „קאָלאַבאָראַטאָרן" און די גרויסע „יידן־פריינט"

(היסטאָרישע אָפּשאַצונגען)

אין דעם בוך „איכמאַן אין דזשערוזאַלעם" (1962) באַהויפטעט האַננאַ אַרענדט, אַז די יידישע אָנפירער, די יידנראַטן זענען מיט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דעם אומקום פון אייראָפעאישן יידנטום. די יידישע פירער האָבן געהאָרכזאַם סעלעקטירט די קרבנות פאַר די גאַז קאַמערן. האַננאַ אַרענדט אַרגומענטירט: „דער גאַנצער אמת איז, אַז ווען די יידן וואָלטן נישט געווען אָרגאַניזירט, נישט געהאַט קיין אָנפירערשאַפט, וואָלט געווען אַ כאַאָס און טאַקע אַ סך צרות, אָבער די טאָטאַלע צאָל פון קרבנות וואָלט נישט געווען צווישן פיר און אַ האַלבן און זעקס מיליאָן".

דאָס איז מער ווייניקער, די חוט השדרה פון האַננאַ אַרענדטס געדאַנקען גאַנג. דער טרויעריקער אמת איז אָבער, אַז האַננאַ אַרענדטס „גאַנצער אמת" איז אַ היסטאָרישער שקר.

אין די אָקופירטע רוסישע טעריטאָריעס, ווו עס זענען נישט געווען קיין יידנראַטן, איז די עקסטערמינאַציע פון די יידן געווען אַבסאָלוט טאָטאַל. אָן סעלעקציעס, אָן דעפאָרטאַציעס. יידן זענען פשוט דערשאָסן געוואָרן מיט מאַשין־געווער אין אָפענע מאַסן קברים, וואָס זיי אַליין האָבן געמוזט אויסגראָבן.

ריטשאַרד קראָסמאַן (ענגלישער פאָליטיקער און שרייבער) האָט אין 1962 באַשולדיקט האַננאַ אַרענדט אין אַ דאָפלטן שטאַנדפונקט. אין איר פילאָסאָפישן בוך: „אָן דהי אָרידזשינס אָף טאָטאַליטעריאַניזם" באַהויפטעט האַננאַ אַרענדט, אַז דער טאָטאַליטאַרער טעראָר האָט נישט איבערגעלאָזט דעם יחיד קיין געוויסנהאַפטן אויסוועג: „ווען איינער שטייט פאַר דער אַלטערנאַטיוו צווישן פאַראַט, און דורך דעם פאַראַט, מאָרדן זיינע פריינד און אַפילו זיין ווייב און קינדער, ווען אפילו זעלבסטמאָרד מיינט מאָרד פון זיין אייגענער משפחה — ווי קאָן ער דעצידירן?... די אַלטערנאַטיוו איז נישט מער צווישן טוב ורע, צווישן גוטס און שלעכטס, נאָר צווישן מאָרד און מאָרד".

אויפן סמך פון אָט דער פילאָסאָפישער טעזע ווייזט די יידישע פרוי אַרענדט אַרויס איבערמענטשלעכע פאַרשטענדעניש, און גרויסצוגיקייט צו פעטען, מוסאָליני און אַנדערע קאָלאַבאָראַטאָרן מיט די נאַציס, אָבער די יידישע אָנפירערשאַפט, די יידנראַטן זענען אַן אויסנאַם.

לויט ריטשאַרד קראָסמאַן איז אָט אַזאַ דאָפלטער שטאַנדפונקט — אַנטיסעמיטיזם, וואָס שטעקט טיף אינעם אונטערבאַוווסטזיין אויך ביי יידן.

קראָסמאַנס הויפט באַשולדיקונג קעגן האַננאַ אַרענדט איז: „די ענגלישע רעגירונג וואָס האָט פאַרשלאָסן און פאַרזיגלט די טויערן פון פאַלעסטינע פאַר יידישע פליטים און אַזוי אַרום פאַראורטיילט צענדליקער טויזנטער יידן צו די גאַז־קאַמערן, ווערט אין גאַנצן באַפרייט פון פאַראַנטוואָרטלעכקייט, אַזוי אויך מיסטער רוזוועלט, דער פויפסט און סטאַלין... נאָר די יידן זענען פאַראַנטוואָרטלעך"...

איך גלויב, אַז ריטשאַרד קראָסמאַן איז אפשר געווען דער ערשטער פראָמינענטער שרייבער וואָס האָט אָנגעדייט די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון רוזוועלטן.

דאָ דאַרף מען פאַרנאָטירן, אַז די יידן אין אַמעריקע האָבן באַטראַכט רוזוועלטן אַלס אַ גרויסן יידן פריינד. דאָס איז אויך געווען די מיינונג פון די נישט יידישע אָנהענגער און קעגנער פון רוזוועלטן. די אַנטיסעמיטישע קעגנער פון רוזוועלטן (אין דעם רעפובליקאַנער לאַגער) האָבן פאַרשריגן דעם „נוי דיעל" (רוזוועלטס עקאָנאָמיש־סאָציאַלער פלאַן אַרויסצופירן אַמעריקע פון דער טיפער עקאָנאָמישער דעפרעסיע) אַלס אַ „דזשוי־דיעל". די אַנטיסעמיטן אין דעם דעמאָקראַטישן לאַגער זענען אין דער הינזיכט געווען איינשטימיק מיט די אַנטיסעמיטן פון רעפובליקאַנער לאַגער, ווייל רוזוועלט האָט זיך אַרומגערינגלט מיט אַ גאָר גרויסער צאָל יידישע באַראַטער. הענרי מאָרגענטוי דער פינאַנס מיניסטער; אויסערהאַלב דעם קאַבינעט זענען זיינע יועצים געווען פעליקס פראַנקפורטער, בערנאַרד קאָהען, מאָריס ערנעסט; דער ריכטער בראַנדעס; הערבערט לעהמאַן, בערנאַרד באַרוך; סעמיועל ראָזענמאַן (דער מחבר פון די רעדעס, מיט וועלכע דער פרעזידענט האָט באַצויבערט די אַמעריקאַנער מאַסן) און

קומענטן, געלט און ווערן נאָך ביז היינט אויסגעהאַלטן דורך געהיימע רעגירונגס־פאָנדן. צוליב וועלכן ציל? וועלכן נוצן האָבן זיי געבראַכט? וועלכע וויכטיקע אינפאָרמאַציע האָבן זיי געהאַט, עס זאָל זיך לוינען אָט־דער מכשפה־האַנדל?

דאַרף מען אָננעמען — אַז דער נירענבערגער פראָצעס קעגן קריגס־פאַרברעכער איז געווען לפנים וועגן?

40 יאָר נאָכן וואַרשעווער געטאָ־אויפשטאַנד, נאָכן מורא׳דיקן חורבן, איז דער וועג פון דער יידישער געשיכטע נאָך אַלץ אויסגעלייגט מיט טראַגישע מייל־שטיינער.

מען קאָן נישט פאַרבייגיין דעם פאַקט, וואָס מדינת ישראל איז אונדזער לייכט־טורעם, וואָס באַלייכט דעם דאָזיקן וועג.

אָבער אין דעם פעלדזיקן אַרום שלאָגן זיך נאָך אַלץ אָן אונדזערע טרוימערישע שיפן וועגן אַ בעסערער וועלט, און זינקען...

מ. א.

מעלבורנער בלעטער

ליטעראַריש־געזעלשאַפטלעכע אויסגאַבע

אַדרעס פון רעדאַקציע: "KADIMAH", 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria 3185, Australia

אַפּריל־מאַי 1983 נומער 2 (36) מעלבורן, אויסטראַליע

אונדזער דור — אין דער יידישער געשיכטע

די מייל־שטיינער, וועלכע צייכענען אָפּ יידישע געשיכטע אין אונדזער לעבנס־צייט, זענען דאַטעס.

50 יאָר נאָך היטלערס קומען צו דער מאַכט; 40 יאָר נאָכן וואַרשעווער געטאָ־אויפשטאַנד; 38 יאָר נאָכן אָנהויב פון נירענבערגער פּראָצעס קעגן די נאַציס (פון וועלכן ס'האָט זיך דערוויל קיינער נישט געלערנט); 37 יאָר נאָכן קעלצער פּאָגראָם, וואָס איז געווען דער שטויס יידן זאָלן ווידער פאַרלאָזן פּוילן.

דאָס זענען דאַטעס נישט פון דער ווייטער פאַרגאַנגענהייט — נאָר טראַגישע געשעענישן, וועלכע מיר אַליין האָבן מיטגעמאַכט. זיי זענען אַריין אין אונדזער פּסיכיק; אין אונדזער טראַכטן. זיי זענען געוואָרן די פּריזמע דורך וועלכער מיר זעען דעם ארום, די וועלט — די מענטשהייט צווישן וועלכער אונדז קומט אויס צו לעבן.

האָבן די דאַטעס זיך איינגעקריצט בלויז אין אונדזער געמיט, באַווירקט אונדזערע געפילן, געוואָרן די מאָס, מיט וועלכער מיר מעסטן די אויפריכטיקייט און די באַציאונג צו אונדז? איז פון אָט דעם הוראַגאַן די וועלט אַרויס אומבאַשעדיקט? האָט זיך דאָס געוויסן פון דער וועלט אַפילו אויף אַ האָר נישט קיין צאַפּל געטאָן?

מיר האָבן נישט אונטערן האַנט די באַווייזן, כדי די פראַגן צו פאַרענטפערן פּאָזיטיוו. געוויס זענען דאָ צווישן אונדז יידן, וועלכע האַלטן דעם קאָפּ אין זאַמד — ווי דער שטרויס־פויגל — און וויל זיי זעען קיינעם נישט, מיינען זיי — אַז קיינער זעט זיי נישט.

דערפאַר אָבער זענען דאָ אָן אַ שיער נעגאַטיווע פאַקטן.

די יידישע טראַגעדיע האָט זיך אָנגעהויבן אין נאַצי־דייטשלאַנד.

די אַלטע נאַציס, וועלכע זענען געקומען צו דער נאַצי־פּאַרטיי צוליב קאַריערע; האָס קעגן די זיגער פון דער ערשטער וועלט־מלחמה; צוליב דעם ווערסאַלער טראַקטאַט; אַרבעטסלאָזיקייט; פּאָליטישע צעקראָכנקייט פון דער ווימאַר־רעפּובליק; אַ ווילן צו פאַרנעמען דאָס אָרט און דעם פאַרמעגן פון יידן אין דייטשלאַנד, און אַ סך אַנדערע סיבות — אויסער אידעאָלאָגישע — די אַלטע נאַציס, לאָמיר אָננעמען — זענען שוין טויט.

אַ סך געפערלעכער זענען דעריבער די יונגע נאַציס — וועלכע פאַרמערן זיך אין דייטשלאַנד, און וואָס זייער נאַציזם ווערט דיקטירט פון אידעאָלאָגישע מאָטיוון; פון גלאָריפיקאַציע פאַר אַ צייט — ווען מענטשלעך לעבן איז געווען הפקר — און מאָרד — אומבאַשטראָפט.

אָן אַ באַדייטנדע צאָל יידן אין דייטשלאַנד — צו פּראַקטיצירן זייער ראַסיסטישן שגעון — זענען היינט דאָ אין דייטשלאַנד מיליאָנען פרעמדע אַרבעטער, וועלכע מען האָט פאַרבעטן. זיי האָבן זיך איינגעבירגערט און אַצינד וויל מען פון זיי פּטור ווערן דורך אָנוואַרפן אויף זיי אַ מורא: טעראָר; מאָרד; פאַרגוואַלדיקונגען — אויף וועלכע די מאַכט־אָרגאַנען קוקן דורך די פינגער. דער הויפּט־אָנגריף גייט קעגן די טערקן.

דערציילט דער טערקישער זשורנאַליסט גונאַי קאַיאָגלו וועגן אַ לאָזונג וועלכע מען טרעפט אויף די ווענט, אין מערב־דייטשלאַנד:

אונדזערע גאַז־קאַמערן וואַרטן אויף די טערקן,
היטלער האָט געברענט יידן—מיר וועלן ברענען טערקן—
וואָס איז דער אונטערשיד צווישן יידן און טערקן?
די יידן זענען געגאַנגען... די טערקן וועלן גיין *).

צווישן די נעגאַטיווע פאַקטן דאַרף מען פאַרצייכענען דעם פאַל קלאַוס באַרביע, דעם „קצב פון ליאָנס", וועלכן מ'האָט אויסגעליפערט קיין פראַנקרייך פון באָליוויע — 39 יאָר צו שפּעט.

קיינער דערוואַרט נישט, אַז אַ שעף פון געסטאַפּאָ אין אַן אָקופּירטער שטאָט, זאָל זיין אַ שטיקל מענטש. במילא זענען די באַגאַנגענע פאַרברעכנס אַ „נאָרמאַלע" דערשיינונג פאַר באַנדיטן, וועלכע זענען אַריין אין דינסט פון געסטאַפּאָ.

אָבער דאָס, וואָס מאַכט אויפשוידערן איז דער פאַקט — אַז דער אַמעריקאַנער געהיים־דינסט האָט דעם דאָזיקן מערדער באַזאָרגט מיט פאַלשע דאָקומענטן און געלט, כדי ער זאָל קאָנען אַנטלויפן און לעבן ווי אַ פרייער מענטש גאַנצע 39 יאָר.

זאָל מען זיך טרייסטן, אַז ער איז דער איינציקער?

עס איז שווער אין דעם צו גלויבן. אין די הונדערטער, אויב נישט אין די טויזנטער לעבן נאָך היינט אין אַמעריקע געוועזענע מערדער, נאַצישע קאָלאַבאָראַטאָרן פון אַלע לענדער אין אייראָפּע, וועלכע די נאַציס האָבן אָקופּירט. די דאָזיקע מענטשן האָבן באַקומען שוץ; דאָ־

---

*) Migration Action, Vol. VI, No. 2, 1982.

די „קדימה" לאַדנט איין די יידישע באַפעלקערונג
אַנטיילצונעמען אין

אַ פייערלעכער קבלת־פּנים

לכבוד דעם גאַסט־רעדנער,
דעם יידישן שרייבער פון רומעניע

וואָלף טאַמבור

די אויפנאַמע קומט פאָר
זונטיק, דעם 8־טן מאַי 1983, 8 אָוונט
אין לעאָ פינק־זאַל, ביי געדעקטע טישן.

דער גאַסט וועט רעפערירן אויף דער טעמע:
„אַ גרוס פון רומעניע"

אינהאַלט:

מ. א. — אונדזער דור — אין דער יידישער געשיכטע 1

ד"ר מ. פערשטענדיק — די קליינע „קאָלאַבאָראַנטן" און די גרויסע „יידן־פריינט" 2

וו. יאַבלאָנסקי — מיט יידן אין וואַרשעווער געטאָ (זכרונות) 6

העניק גרינבערג — צוייגענען דעם חורבן (פראַגמענט) 9

ד"ר יצחק קאַנטער — דריי שטאַפלען אין דער פעלשונג פון חורבן־געשיכטע . 10

י. מ. לעווין — וואַסער און ברויט (דערציילונג) 11

מגר בן־ציון פעלדשוה — אַן ענטפער פּראָפעסאָר ק. ג. יונג 14

י. קאַפּע — ווי אַזוי מיר זענען געוואָרן „דאָס אויסגעקליבענע פאָלק" 16

מאַרק בעזובני — דער קלאַס פון 37טן יאָר (דערציילונג) 18

רחל בעקער — מיין טאַטנס אויגן 22

מ. טאָפּיאָל — באַמערקונגען וועגן שאַך־שפּיל 22

מעם — פאַרבייגייענדיק 23

פרייז פון נומער $1.50

ISSN 0155-0128

מעלבורנער בלעטער

פרייז פון נומער $1.50

אַרויסגעגעבן דורך דער „קדימה“ אין מעלבורן, אויסטראַליע

מעלבורן נר. 2 [36] אַפּריל־מאַי 1983